

**NATIONALISTINEN RETORIikka NYKY-PUOLASSA –
PARLAMENTTIVAALIT 2005**

Kaisa Kärkkäinen

Pro gradu -tutkielma

**Länsi- ja etelälaavilaiset kielet ja
kulttuurit**

Puolan kielen ja kulttuurin linja

Helsingin yliopisto

2.1.2007

1 JOHDANTO	4
1.1 TUTKIMUKSEN AJANKOHTAISUUS JA MERKITTÄVYYS	4
1.2 AIEMPI TUTKIMUS	5
1.3 TUTKIMUSKYSYMYKSET	6
1.4 TYÖN RAJAUS JA MATERIAALI	6
1.5 NATIONALISMI PUOLASSA	9
1.5.1 Nationalismitutkimuksen pääsuuntauksia	11
1.5.2 Arkipäiväinen nationalismi Puolassa	13
2 MENETELMÄT JA TEORIATAUSTA	16
2.1 Retoriikka tieteenä	16
2.2 Aristoteleen retoriikkamallit	18
2.3 Aristoteleen tulkinta tässä työssä	21
2.3.1 Ethos	21
2.3.2 Pathos	22
2.3.3 Logos	23
2.4 Nationalismin ja politiikan kielet	23
2.4.1 Nationalistinen me	25
2.4.2 Poliittinen me	25
3 PUOLAN POLIITTINEN JÄRJESTELMÄ JA TILANNE ENNEN VAALEJA 2005	26
3.1 Puolalainen poliittinen järjestelmä sosialismin romahduksesta nykypäivään	26
3.1.1 Vaalitapa	27
3.1.2 Äänestyskäyttäytyminen	29
3.2 Analyysin kohteeksi valittujen puolueiden esittely	30
3.2.1 Prawo i Sprawiedliwość – oppositiosta suurmenestykseen	31
3.2.2 Platforma Obywatelska – tuomittu ikuisiksi oppositiopuolueeksi?	35
3.2.3 Samoobrona – rähjääjästä salonkikelpoiseksi?	37
3.2.4 Sojusz Lewicy Demokratycznej – vallankahvasta poliittiseen paitsioon 40	
3.2.5 Puolueiden tulevaisuuden näkymät ja puoluekentän kehitys	43
4 PUOLALAISTEN PUOLUEIDEN RETORIikka	
   PARLAMENTTIVAALEISSA 2005	44

4.1 PRAWO I SPRAWIEDLIWOŚĆ vaaliohjelman IV RZECZPOSPOLITA – Sprawiedliwość dla Wszystkich ja vaalimanifestin analyysi	45
4.1.1 Ethos-retoriikka	47
4.1.2 Pathos-retoriikka	50
4.1.3 Logos-retoriikka	52
4.1.4 Poliittinen me versus nationalistinen me	53
4.2 PLATFORMA OBYWATELSKAN VAALIOHJELMAN ANALYYSI	55
4.2.1 Ethos-retoriikka	55
4.2.2 Pathos-retoriikka	56
4.2.3 Logos-retoriikka	57
4.2.4 Poliittinen me versus nationalistinen me	58
4.3 SAMOOBRONAN VAALIOHJELMAN ANALYYSI	61
4.3.1 Ethos-retoriikka	62
4.3.2 Pathos-retoriikka	64
4.3.3 Logos-retoriikka	65
4.3.4 Poliittinen me versus nationalistinen me	66
4.4 SOJUSZ LEWICY DEMOKRATYCZNEJ - Vaaliohjelman ja manifestin analyysi	69
4.4.1 Ethos-retoriikka	69
4.4.2 Pathos-retoriikka	71
4.4.3 Logos-retoriikka	73
4.4.4 Poliittinen versus nationalistinen me	73
4.4.5 SLD:n tekstien intertekstuaalisuus	76
5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA YHTEENVETO	79
Lähteet:	84
LIITE 1 Lyhenneluettelo	91
LIITE 2 Puolankielinen tiivistelmä.....	92

1 JOHDANTO

Syyskuussa 2005 Puolassa järjestettiin parlamenttivaalit, joissa koettiin vallan siirtyminen vahvasti oikealle. Vuoden 2001 vaaleissa suurvoiton saavuttanut Sojusz Lewicy Demokratycznej (SLD, Demokraattisen vasemmiston liitto) kärsi karvaan tappion jääden äänimäärässä neljänneksi. Suurimmiksi puolueiksi nousivat oikeistolaiset Prawo i Sprawiedliwość (PiS, Laki ja Oikeudenmukaisuus) ja Platforma Obywatelska (PO, Kansalaisfoorumi). Kolmanneksi eniten ääniä sai Samoobrona (Itsepuolustus).

Tutkimuksessani on tarkoitus keskittyä Puolassa käytyyn vaalikamppailuun ja sen kansallistunnetta korostaviin tai siihen vetoaviin piirteisiin. Jotta työni avautuisi paremmin suomalaiselle lukijalle, jolle se kuitenkin on kirjoitettu, olen joissain kohdissa verrannut selkeyden vuoksi puolalaista järjestelmää suomalaiseen (kts. erityisesti luku 3). Työn varsinainen tavoite tai motiivi ei kuitenkaan ole kahden erilaisen poliittisen järjestelmän ja kulttuurin vertailu, vaan lisäykset on tehty nimenomaan järjestelmien kiinnostavien erojen ja yhtäläisyyksien havainnollistamiseksi.

Koska työtäni lukee myös puolan kieltä taitamatonta yleisöä, olen päätenyt seuraavanlaiseen ratkaisuun: sitaatit lähdeaineistosta ovat tekstissä suomennoksina ja alaviitteessä alkukielellä. Kaikki suomennokset ovat omiani.

1.1 TUTKIMUKSEN AJANKOHTAISUUS JA MERKITTÄVYYS

Syksyn 2005 parlamenttivaalit ja presidentin vaalit olivat ensimmäiset Puolan EU:hun liittymisen jälkeen ja tässä mielessä ainutlaatuiset, mikä lisää niiden kiinnostavuutta tutkimuskohteena. Puolalaisen yhteiskunnan vahva kahtiajakautuminen kommunismin romahduksen jälkeen toisaalta transitiosta hyötyjiin ja siitä kärsiviin, toisaalta kaupungin ja maaseudun välisen eron repeäminen entisestään, ovat nähdäkseni asioita, jotka liittyvät myös maan EU-jäsenyyteen ja siihen millaisia arvoja ensimmäisissä EU-Puolan vaaleissa otettiin esiin. Yhtäläisyysmerkin vetäminen maaseudun ja häviäjien välille olisi liioittelua, vaikka onkin oletettavaa, että kategoriat osuvat melko suurelta osin päällekkäin.

Oletukseni siis on, että erityisesti näihin kahteen äänestäjäsegmenttiin pyrittiin vetoamaan EU-vastaisella ja mahdollisesti nationalistisella retoriikalla, jossa painotettiin edeltäjien virheitä jäsenyysneuvotteluissa, kansallisen edun asettamista sille kuuluvalla paikalla jne.

Vuoden 2005 vaalikamppailu käytiin toisessakin suhteessa varsin harvinaisessa tilanteessa: samaan vuoteen osuivat sekä parlamentti- että presidentinvaalit, jotka järjestettiin noin kuukauden päästä toisistaan. Tämä vaikutti suuresti puolueiden kampanjointiin: kampanjat sekoittuivat ja presidentinvaalikampanja dominoi mediassa parlamenttivaalikamppailun jäädessä varjoon. Lehdistöä seurattaessa syntyi vaikutelma kaksipuoluejärjestelmästä: PiS:n ja PO:n kaksintaistelu, joka henkilöityi puolueiden presidenttiehdokkaisiin Lech Kaczyńskiin ja Donald Tuskiin sai eniten tilaa lehdistössä, kyseisten puolueiden menestystä pidettiin itsestäänselvyytenä ja muut puolueet jäivät marginaaliin seurattaessa näiden kahden keskinäistä kilpaa.

1.2 AIEMPI TUTKIMUS

Krakovassa aineistoa etsiessäni minulle muodostui aiemmasta tutkimuksesta seuraavanlainen käsitys: tutkimusta vaaleista ja vaalikampailusta vuoden 1989 järjestelmämuutoksen jälkeen on olemassa paljonkin, mutta suurelta osin se vaikuttaa olevan luonteeltaan kvantitatiivista tai toisaalta poliittiseen markkinointiin keskittyntä (mikä on sinänsä ymmärrettävää, sillä ennen vuotta 1989 Puolassa ei ollut tarvetta eikä mahdollisuutta harjoittaa poliittista markkinointia). Lisäksi jokaisista 1989 jälkeisistä vaaleista on julkaistu vähintään yhden tutkimusryhmän analyysi, joka kuitenkin usein tyytyy analysoinnin sijaan esittelemään vaaleihin osallistuvia puolueita ja niiden vaaliohjelmia, teemoja jne. Poliitiikan tutkimuksen puolella vaikuttaa olevan aukko kvalitatiivisen analyysin kohdalla, jota toki osaltaan paikkaa kielitieteen puolella erityisesti Kazimierz Ożógin politiikan kieleen keskittynyt elämäntyö.

1.3 TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tutkimuksessani pyrin selvittämään minkälaista retoriikkaa ja tarkemmin ottaen mitä retorista keinoa käyttäen puolueiden vaaliteksteissä vedotaan kansallistunteeseen. Miten kansallista yhteenkuuluvuutta rakennetaan kyseisissä teksteissä? Michał Głowiński (2004) on todennut, että nationalistinen diskurssi ei voi selvitä ilman vihollishahmoa. Onkin kiinnostava pohtia, mikä tai kuka tuodaan esiin vihollishahmona vaalikampanjoissa. Tuodaanko esiin ulkoisten vihollisten (kansanväliset organisaatiot kuten EU sekä ulkomaat) lisäksi mahdollisia maan sisäisiä vihollisia (vastustajapuolueet, edelliset vallassaolijat, kommunistit)? Pohdin myös sitä, minkälaista puhetapaa puolue käyttää osana retoriikkaansa.

Kuten Michael Billigkin (1995:159) toteaa, nationalismi linkittyy automaattisemmin oikeistoon kuin vasemmistoon. Tätä yleisesti hyväksyttyä näkökulmaa pidän työssäni hypoteesina ja pyrin omassa analyysissäni vertaamaan sitä, käyttävätkö oikeistopuolueiksi luokitellut puolueet tutkimusmateriaalissani nationalistista retoriikkaa vasemmistoa tai keskustavasemmistoa enemmän. Arvelen mahdollisen nationalistisen retoriikan ilmenevän esimerkiksi viholliskuvien rakentamisena, kristilliseen perinteeseen vetoamisena ja me-muut jaottelun korostamisena. Oletukseni on, että syksyn 2005 kampanjassa tärkeällä sijalla asiakysymysten lisäksi olivat erityisesti puolalaisuutta korostavat arvokysymykset.

1.4 TYÖN RAJAUS JA MATERIAALI

Tutkimukseni rajoittuu tarkastelemaan vuoden 2005 parlamenttivaaleissa neljää eniten ääniä saanutta puoluetta, Prawo i Sprawiedliwość (PiS, Laki ja Oikeudenmukaisuus), Platforma Obywatelskaa (PO, Kansalaisfoorumi), Samoobronaa (Itsepuolustus) ja Sojusz Lewicy Demokratycznej (SLD, Demokraattisen vasemmiston liitto). Tarkastelun rajoittaminen neljään puolueeseen on nähdäkseni perusteltua käytännöllisyyden lisäksi puolalaisen puoluepolitiikan lähtökohdista. Valitut neljä puoluetta edustavat erilaisia poliittisia perinteitä (Solidarisuus-leirin perillisiä ovat PiS ja PO, entisiä kommunistejä taas SLD), erilaisia puoluetyppejä (populistinen protestipuolue vs.

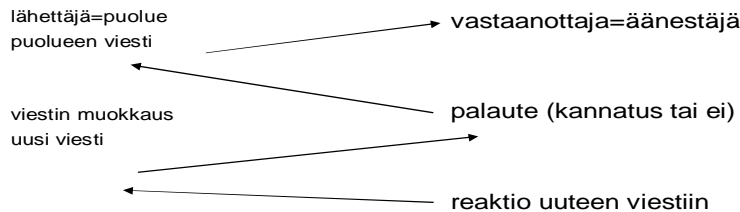
catch all -puolue), sekä niiden kautta tulee hyvin esille puolalaiselle puoluepolitiikalle tyypillinen puoluekentän vakiintumattomuus (puolueista PiS ja PO ovat toimineet nykyiseltä pohjaltaan vasta vuodesta 2000–2001, SLD ja Samoobrona taas ovat olleet mukana ensimmäisistä vapaista vaaleista 1991 asti, puolueiden taustoista tarkemmin luvussa 3).

Analysoitava materiaali rajoittuu puolueiden itsensä julkaisemaan materiaaliin lehtimateriaalin sijaan. Lehtimateriaalia hyödynnän toki yleiskuvan saamiseksi ja käytän myös internetistä saatavaa tilastotietoa, lähinnä taustoittavassa luvussa 3. Puolueen itse julkaisemassa materiaalissa uskon esille nousevan juuri ne asiat, joita puolue haluaa korostaa ja esimerkiksi lehdistössä paljon tilaa saavat skandaalit jäävät syrjään. Kampanjamateriaalin analysoinnissa on myös se plussa, että viestin lähettäjä on selvä, toisin kuin lehdistössä. Lisäksi olen päätenyt tähän rajaukseen käytännöllisistä syistä: on helpompi määritellä kiistattomasti mikä on puolueen vaaliohjelma, kuin mitkä lehden artikkelit ovat kiistattomasti vaaleja käsitteleviä (mustamaalaus uutisointi skandaalien yhteydessä, pääkirjoitukset, mielipidesivut vai pelkät uutiset? Mikä on uutisen ja pohdiskelevan artikkelin raja, ja ottaako mukaan molempia vai vain toisia?). Toki on huomioitava se, että vaaliohjelmat ovat tekstilajina jäykkiä, niillä ei pystytä reagoimaan kampanjanaikaisiin muutoksiin eikä tarttumaan hetkeen samalla tavoin kuin lehtiteksteissä. Työhön valitut materiaalit esittelen lyhyesti ennen niiden analysointia luvussa 4.

Kuten viestintä yleensäkin, myös vaaliviestintä on monisuuntainen prosessi (ks. Kuvio 1). Tässä prosessissa lähettäjänä on puolue tai yksittäinen ehdokas ja vastaanottajana äänestäjä. Päällisin puolin katsottuna viestintä voi vaikuttaa yksisuuntaiselta (puolueelta äänestäjälle), mutta tosiasiaassa lähetetty viesti muokkautuu jatkuvassa kontaktissa äänestäjältä saadun palautteen (kannatus vaaleissa, gallupertiedot) mukaisesti. Puolue muokkaa viestiään, johon äänestäjä puolestaan reagoi uudella palautteella, ja ketju jatkuu käytännössä tauotta (nykyinen ”kampania permanentna”, tauotta jatkuva vaalikamppailu). Myös muiden puolueiden lähettämät viestit ja niistä saatu palaute vaikuttavat siihen, minkälaisen viestin puolue päättää lähettää. Tästä monimutkaisesta vuorovaikutusprosessista tämän työn tarkastelukohteeksi rajautuu nimenomaan

puolueen lähettämä viestintä. Toisin sanoen en aio tutkia viestien vastaanottoa, niihin reagoitua tai niiden vaikutusta ja tehokkuutta suostuttelevina toimina.

Kuvio 1. Vaaliviestintä monisuuntaisena prosessina

Puolueet käyttivät kampanjoissaan hyvin monenlaisia materiaaleja. Olen tutustunut vaaliohjelmien lisäksi julisteisiin, lehtimainoksiin, tv-mainoksiin, vaalilehtisiin/lentolehtisiin, vaali-DVD:hen (sisältää puolueenjohtajan puheen, puolueen vaalimusiikkivideon, valokuvia ja tekstejä puolueen kannoista eri asioihin). Lisäksi tiedän joidenkin yksittäisten ehdokkaiden mainostaneen itseään mm. kuvallaan varustetuilla vesipulloilla ja lasinalusilla. Vaikka olen saanut puolueilta hyvin erityyppisiä materiaaleja käyttööni, olen puolueiden vertailukelpoisuuden säilyttämiseksi rajannut tarkastelun sellaisiin vaalimateriaaleihin, joista olen saanut jokaiselta valitulta puolueelta vertailukelpoista aineistoa. Analysoin siis vaaliohjelmiä ja vaalimanifesteja, joista käy ilmi puolueen virallinen kanta.¹

Bowler ja Farrell (1992: 11) määrittelevät vaalikampanjan seuraavasti: “Se on prosessi, jolla puolue tai ehdokas pyrkii maksimoimaan vaalimenestyksen. Se

¹ Vaalimainokset ja muu vaalimateriaali olisi toki ollut erittäin kiinnostava tutkimusalue, johon työtä olisi voinut laajentaa. Niiden analysoimisessa olisi kuitenkin pitänyt ottaa huomioon mitä erilaisimpia seikkoja, kuten että osassa puolueista kampanja rakentui hyvin keskitetysti, jolloin vaalimateriaalissa on selkeästi esillä ehdokkaan linjan rinnalla puolueen yhteinen linja (erityisesti SLD). Toisissa puolueissa (erityisesti PO) kampanja taas toteutettiin yksittäisen ehdokkaan tukiryhmän johdolla ja sitä vain ylilyöntien osalta kontrolloitiin läänitasolla, jolloin materiaali ei juuri tuo esille puoluetta tai sen arvoja. (Nielek, Justyniarski.) Tällaisen materiaalin käyttö tässä työssä ei ole tarkoituksenmukaista, sillä ei ole tarkoitus arvioida yksittäisen ehdokkaan kampanjaa tai sen toteutusta, vaan nimenomaan puolueen virallista linjaa.

koostuu kaikista niistä niin mainos-, järjestely- kuin taloudellisistakin ponnistuksista, joita puolue tai ehdokas tekee saavuttaakseen tämän päämäärän.”² Heidän mukaansa vaalikampanjassa on kolme vaihetta, valmistelu ja suunnittelu, organisointi ja kontrolli ja kampanjateemat ja ulkoasu. Omassa tutkimuksessani käsittelen pääasiassa viimeistä paria ”kampanjateemat ja ulkoasu” ja tästä parista aineistoni muodon sanelemana juuri kampanjateemoja.

1.5 NATIONALISMI PUOLASSA

Puolan jakojen aikana vuosina 1795–1918 maassa vaikutti messianismiksi kutsuttu suuntaus, joka uskoi Puolalla olevan erityistehtävä, sillä se oli ainoa Kristukselle ja vapaudelle uskollisena pysynyt kansakunta (Remy 2000:27). Tässä vaiheessa ei ollut kyse laajojen kansanryhmien nationalismista, vaan Miroslav Hrochin (1985) tunnettua luokittelua lainaten kansallisen heräämisen vaiheesta B eli patrioottisen agitaation kaudesta³. Nytkin siis on otettu esiin samantapaisia teemoja, viholliskuvia kuten EU, joka yrittää alistaa Puolan luopumaan ”aidosta ja puhtaasta” uskostaan. Vaikka nationalismille on ennustettu loppua jo hyvän aikaa sitten (esim. Hobsbawm 1994:209), ei se kuitenkaan näytä laantumisen merkkejä, vaan on erityisen vahva voima poliittisessa elämässä Puolan kaltaisessa järjestelmältään vielä vakiintumattomassa, suuria muutoksia läpikäyneessä maassa.

Puolan nykytila on nähdäkseni paras mahdollinen perustelu nationalismi-kontekstin käytölle tässä työssä. PiS ehti jo ensimmäisten vallassaolokuukausiensa aikana lanseerata avokätisesti rahoitetun Patriotyzm Jutra (Huomisen patriotismi) – kampanjan, jonka tarkoituksena on kannustaa kansalaisia ruohonjuuritasolla toteuttamaan erilaisia kansallisesta ylpeyttä

² “It is the process by which a party or a candidate seeks to maximise electoral gains. It consists of all those efforts (promotional, financial, organisational) made by the party or candidate to meet that goal.”

³ Kenties tunnetuin juuri Eurooppaa käsittelevä malli on Hrochin kahden tason (stages) ja kolmen vaiheen (phases ABC) malli, joiden yhdistäminen antaa hänen mukaansa parhaan lopputuloksen. Ensimmäisellä tasolla jokin kansanosa, usein intelligentsija, kiinnostuu alistetun kansan kielen, kulttuurin ja historian tutkimuksesta. Yleensä tässä vaiheessa ei ole laajaa sosiaalista vaikutusta eikä juurikaan yritystä agitoida kansaa. Toisella tasolla kansallinen tietoisuus leviää massojen asiaksi ja kansallisella liikkeellä on koko alueelle levinnyt organisatorinen rakenne. Vaiheet puolestaan jakautuvat seuraavasti: A. tieteellisen kiinnostuksen kausi, B. patrioottisen agitaation kausi ja C. kansallisen liikkeen nousu massaliikkeenä. (Hroch 1985: 22–25.)

kohottavia projekteja (mm. multimediateoksia, taidenäyttelyitä jne.). Samaan aikaan Puola on saanut kyseenalaista julkisuutta rasismista ja suvaitsemattomuudesta vähemmistöjä (erityisesti seksuaalisia vähemmistöjä) kohtaan yhteiskunnan eri osa-alueilla (Amnesty Internationalin vuosiraportti 2006) ja PiS:in koalitionhallitukseen tulleen Liga Polskich Rodzin:in (Puolalaisten perheiden liiga, LPR) edustaja on avoimesti ilmoittanut puolueen ajavan seksuaalisten vähemmistöjen aseman jyrkkää heikentämisestä. Myös laaja valtakunnallinen nuorisjärjestö Młodzież Wszechpolska (Yleispuolalainen nuorisoliitto) on herättänyt kansainvälistä huomiota valtiovallan hiljaisesti hyväksymillä äärioikeistolaisilla, äärikatolisilla ja homofobisilla virallisilla linjauksillaan (järjestön linjasta kts. <http://www.wszechpolacy.pl/>). Toki tulee ottaa huomioon, että suvaitsemattomuus ja kansallismielisyys eivät automaattisesti kulje käsi kädessä, mutta suvaitsemattomuus on yksi kansallismielisyyden mahdollinen ilmenemismuoto. Kansallismielisyys on saanut sellaisen jalansijan puolalaisessa yhteiskunnassa ja yhteiskunnallisessa julkisessa keskustelussa, että näen sen tukevan tutkimukseni tärkeyttä ja ajankohtaisuutta. Nationalismin ollessa näin laajaa yhteiskunnallista merkitystä saava ilmiö, kuinka se näkyy vaalikampanjan aikana ja vaaleja varten tuotetuissa teksteissä? Miten kansallismielisyyttä käytetään hyväksi äänestäjiin vetoamisessa?

Kansallisvaltion ollessa vasta muotoutumassa näkyviä hahmoja ja nationalismin puolestapuhujia ovat runoilijat, jotka toistavat kansan ja alueen myyttisen yhteyden viestiä teksteissään. Kun kansakunta on vakiintunut ja nationalismista on tullut "banaalia", runoilijat korvautuvat proosallisesti poliitikoilla ja eeppiset balladit hallituksen raporteilla. (Billig 1995:77.) Näin ollen on nähdäkseni luonnollista valita tutkimuksen kohteeksi poliittisia toimijoita; heidän erilaiset viestinsä ovat tämän päivän nationalismin ilmauksia.

Hobsbawmin sanoin ”kommunismmin jälkeisissä yhteiskunnissa etninen tai kansallinen identiteetti on ennen muuta keino, jolla määritellään viattomien yhteisö ja osoitetaan syylliset ’meidän’ ahdinkoomme, varsinkin kun kommunistisista hallituksista ei enää ole syntipukeiksi” (1994:190). Tämä me-muut jako on osa viholliskuvan rakennusta, jonka Głowiński totesi välttämättömäksi nationalistiselle diskurssille. On kuitenkin otettava Puolan

kohdalla huomioon, että ”sylliset” saattavat puolueretoriikassa löytyä myös maan sisältä, Billig toteaa, että ”we’ change ’them’ from ’them’ to ’us’” (1995:171). Vaalikamppailussa tehdään kuitenkin nähdäkseni juuri toisin päin, nationalismia liputetaan jakamalla ‘meidät’ (puolalaiset) ‘meihin’ (meidän puolue, samalla tavalla ajattelevat ihmiset) ja ‘niihin’ (kilpaileva puolue, toinen poliittinen ääriäitä).

1.5.1 Nationalismitutkimuksen pääsuuntauksia

Kuten Pakkasvirta ja Saukkonen (2005:15) toteavat, nationalismin erikoisuus on se, että sillä ei ole ollut omia teoreettisia ajattelijoita, jotka olisivat kirjoittaneet yksinomaan nationalismista. Lisäksi suuri osa nationalismista kirjoitetusta kirjallisuudesta käsittelee kansallista heräämistä, nationalismin leviämistä ja sen syntyvaiheita eri näkökulmista (modernismi, primordialismi, perennialismi, etnosymbolismi jne. kts. esim. Smith 1998). Primordialismilla viitataan jonkinlaiseen alkuperäisyyteen (vrt. eng. primordial: varhais-, alku-, muinainen), elementaarisuuteen tai itsestäänselvyteen. Nationalismikirjallisuudessa primordialisteiksi kutsutaan erityisesti niitä, jotka pitävät kansallisuutta inhimillisen elämän luonnollisena ja kiistattomana osana. (Pakkasvirta 2005:23.) Tärkeä huomio on myös se, että etniset ryhmät ja kansakunnat tulisi nähdä sukulaisuuden laajennettuina muotoina, ja huomata etnisyyden ja sukulaisuuden sekä etnisyyden ja alueen väliset suhteet, jotka luovat voimakkaita yhteenkuuluvuuden tunteita (Smith 1998:146, 223).

Perennialismiksi kutsuttu suuntaus puolestaan korostaa nationalismin vuosisataista historiaa (eng. perennial: jatkuva, ikuinen, (kasvista) monivuotinen): nationalismi poliittisena liikkeenä ja ideologiana on uusi ilmiö, mutta kansakunnat ovat ikiaikaisten etnisten yhteisöjen jatkajia. Siten etniset yhteisöt ja kansakunnat ovat pitkälti yhteneviä ilmiöitä. Kummatkaan niistä eivät ole luonnollisia vaan historiallisia ja sosiaalisia rakennelmia. (Smith 1998:159.)

Modernistit näkevät nationalismin historian melko lyhyenä ja ajattelevat, että kansaan ja kansakuntaan liittyvät käsitteet ovat muuttuneet merkittävästi uudella ajalla. Nationalismi ja kansakunta pyritään selittämään yleisesti modernisaatioon

liittyvillä seikoilla, kuten nykyaikaisen keskitetyn valtion rakentumisella, teollisella tuotantojärjestelmällä yhdistettynä kapitalismiin ja markkinatalouteen sekä joukkoviestinnällä ja peruskoulutuksella. (Pakkasvirta 2005:25.) He myös pyrkivät esittämään, kuinka valtiot, kansakunnat, nationalismit ja erityisesti näiden eliitit ovat mobilisoineet ja yhdistäneet väestöjä uusilla tavoilla menestyäkseen moderneissa olosuhteissa ja moderneissa poliittisissa tilanteissa (Smith 1998:224). Kenties kuuluisimman modernistin Ernst Gellnerin lisäksi marxilaiset tutkijat kuten Eric Hobsbawm luokitellaan usein modernisteiksi.

Tunnetuimpia etnosymbolismin edustajia on brittiläinen Anthony D. Smith, joka oli modernisti Ernst Gellnerin oppilas ja pyrki omassa teoriassaan ratkaisemaan modernismissa ongelmallisiksi kokemiaan kysymyksiä (Revision Notes). Etnosymbolismi pyrkii tuomaan esiin sen, kuinka modernit nationalismit ja kansakunnat löytävät uudelleen ja uudelleentulkitsevat etnohistoriastaan nousevia symboleja, myyttejä, muistoja, arvoja ja perinteitä, kun ne kohtaavat moderniuden ongelmia (Smith 1998:224). Varhaisilla etnisillä tuntemuksilla ja siteillä on suuri rooli modernien kansakuntien synnyssä, ja näin ollen kansakuntien muodostuminen ja nationalismi ovat pitkäaikaisia ilmiöitä, joita tulee tutkia tarkastelemalla jopa vuosisatojen mittaista kehitystä (Pakkasvirta 2005:36). Siitä, kuinka kauas historiassa tulisi mennä, on etnosymbolistien sisällä kaksi koulukuntaa: toiset sijoittavat nationalismin synnyn jo 1500-luvulle, toiset aikaisintaan 1700-luvun lopulle (Smith 1998:170).

Postmodernismin edustajat kiinnittävät huomiota nykyisten kansallisten identiteettien kulttuurisiin ja poliittisiin fragmentaatioihin yhdistettynä talouden globalisaatioon (Smith 1998:202). Postmodernististen teemojen, kuten fragmentaation, feminismin ja globalisaation, analysointi voidaan nähdä modernistisen paradigman osien jatkumisena (mt:224). Yllä esitetyt näkökulmat eivät kuitenkaan ole erityisen hedelmällisiä tässä työssä, sillä tarkoituksena on tarkastella nationalismin ilmenemistä nykypäivänä, eikä sen historiallisia vaiheita tai kehitystä. Siirrynkään alla esittelemään miten nationalismi ymmärretään tässä työssä.

1.5.2 Arkipäiväinen nationalismi Puolassa

Kuten Brubaker toteaa, postkommunististen Euroopan ja Euraasian valtioiden uusvanha (old-new) nationalismi eroaa vahvasti siitä valtionmuodostusnationalismista ja kansakunnanrakennusnationalismista, joita kuvamaan useimmat nationalismin teorit ovat syntyneet (1996:10). Hän on luokitellut kolme nykyaikaisen nationalismin toisistaan erillistä muotoa: ensinnäkin uudelleen itsenäistyvien valtioiden kansallistava nationalismi (eng. nationalizing), jossa jokin etnokulttuurisesti määrittynyt ns. ydinkansakunta esittää asemaansa koskevia vaatimuksia, toiseksi diaspora-nationalismi, joka kohdistuu asuinpaikan ulkopuoliseen kotimaahan ja kolmanneksi vähemmistönationalismi, joka esittää vaatimuksia vähemmistön asemasta (mt:4-5). Brubakerin teorian sijasta olen päätenyt ottamaan suuntaa tähän työhön toisen nationalismia uudesta näkökulmasta katsoneen tutkijan, Michael Billigin tutkimuksesta *Banal Nationalism* (1995). Kenties tämän työn kannalta tärkein Billigin huomioista on nationalismin kaikkialla läsnä oleva luonne: vaikka nationalismia yleensä nähdään mieluummin "siellä" kuin "täällä", ts. muualla mutta ei omassa yhteisössä (nationalismi-ilmausta käytetään puhuttaessa "toisista" ja viitattaessa johonkin negatiiviseen, itsestä puhuttaessa käytetään toisenlaisia ilmauksia kuten patriotismi, lojaalisuus, yhteiskunnallinen identifikaatio), se on kuitenkin läsnä kaikkialla ja jokaisessa kansallisvaltiossa liputetaan kansallista identiteettiä päivittäin (1995:15–16, 93).

Billigin määritellesä teoksensa kohdetta hän lisää nationalismiin määritteen ”arkipäiväinen/banaali”, arkipäiväinen nationalismi määrittyy ideologisiksi tavoiksi, jotka mahdollistavat vakiintuneiden länsimaisten kansakuntien uudelleentuottamisen (1995:6). Arkipäiväisen nationalismin Billig jakaa ”heilutettuun lippuun” ja ”heiluttamattomaan lippuun”⁴. Huomio kiinnittyy yleensä automaattisesti heilutettuun lippuun nationalismin ilmentymänä: lippuun, jota heilutetaan sotilasparaateissa, urheilutapahtumissa tms. Kuitenkin arkipäiväisempi ilmentymä on heiluttamaton lippu, johon harvemmin kiinnitetään huomiota. Se saattaa vilahtaa uutisraportin taustakuvassa, roikkua valtiollisen

⁴ eng. waved/saluted flags vs. unwaved/unsaluted flags.

viraston ovenpielessä tai olla ommeltuna poliisin virkapukuun. Juuri tällainen katseiden kohteena jatkuvasti oleva ja siitä syystä näkymättömäksi muuttunut lippu on hänen mukaansa kansakuntaan kuulumisen tärkeä osa, joka ”provides banal reminders of nationhood”. (mt:40–41.) Heiluttamaton lippu piilottaa nationalismin yleisimmät, jokapäiväiset ilmentymät, joiden tarkasteluun tulisi juuri tästä syystä paneutua.

On hyvä huomata katolisen kirkon erityinen rooli puolalaisessa nationalismissa. Toisin kuin esim. Anderson (1991) tai Durkheim⁵ (kts. Smith 1998:98) esittävät useissa tapauksissa nationalismi ei muodostu uskonnon korvikkeeksi, kansalaisuskonnoksi vaan Puolan lisäksi myös Irlannissa, Armeniassa, Israelissa ja Iranissa juuri uskonnolliset instituutiot ovat voimistaneet nationalismia. Nationalismi ei siis ole tullut näiden vanhojen instituutioiden tilalle vaan usein vahvistunut niiden avulla ja jopa kasvanut niiden sisällä. (Pakkasvirta 2005:89.) Billig (1995:77) kuitenkin painottaa uskonnon ja Jumalan olevan mahdollinen ylimääräinen piirre (optional extra): Jumalaan voidaan vedota kansan erityislaatuisuuden korostamiseksi, mutta jumalallinen synty, toisin kuin tiettyä maantieteellistä aluetta kohtaan esitetyt vaatimukset, ei ole välttämätön osa modernia nationalismia.

Eräs esitetty näkökanta on, että kylmän sodan aikana sekä kommunistinen että liberalistinen ideologia pakottivat etnisyyden ja etnisen diskurssin marginaaliin, josta se on kylmän sodan päätyttyä ja kommunismin romahdettua vapautunut (Tehrani 1993:193 lainattu teoksesta: Billig 1995:47). Tämä voisi selittää Puolassa 1990-luvun aikana noussutta kansallismielisyyttä, joka on tullut esiin EU-vastaisuutena, muukalaisvihamielisyytenä ja katolisuuden korostamisena.

Teoriakirjallisuudessa termit nationalismi ja patriotismi erotetaan usein ajallisesti/historiallisesti: patriotismi on eräänlainen nationalismin esivaihe (esim. vaiheessa jolloin on vielä kyseessä rajoitetun kansanryhmän/intelligentsijan liike), joka on läpikäytävä modernin nationalismin ja modernin kansakunnan

---

⁵ Durkheimin mukaan nationalismista tulee eräänlainen kollektiivisen itseilystyksen (self-worship) muoto, poliittinen uskonto, poliittinen korvike uskonnolle, joka täyttää uskonnon funktiot kansalle, mutta rakentuu maallisille ja epäperinteisille lähteille (Smith 1998:98).

syntymiseksi. Tavallisessa puheessa termit puolestaan joko sekoittuvat tai ovat värittyneitä siten, että patriotismi koetaan positiiviseksi, ilmiöksi joka "meillä" ilmenee, nationalismi puolestaan negatiiviseksi, ilmiöksi jota "toiset" edustavat. (kts. teoriasta esim. Brock 1992:2, arkikäytöstä Billig 1995:55-57, Głowiński 2004.) Connor taas tekee selvän, mutta erilaisen eron näiden kahden termin välille. Hänen mukaansa nationalismi on patriotismia vahvempi tunne, rakkaus, jota koetaan kansakuntaa kohtaan, patriotismi taas on rakkautta, jota tunnetaan valtiota tai maata ja sen instituutioita kohtaan. (Connor 1994, siteerattu teoksesta: Smith 1998:162).

Nationalismi voidaan määritellä hyvin monella tavalla ja hyvin monenlaisista lähtökohdista. Anthony D. Smith on määritellyt nationalismin seuraavasti: nationalismi on ideologinen liike, joka tähtää itsehallinnollisuuden ja itsenäisyyden saavuttamiseen ja säilyttämiseen sellaisen ryhmän puolesta, jonka jäsenet katsovat sen muodostavan todellisen tai potentiaalisen "kansakunnan" (Smith 1971:171). Tässä työssä käytän laajaa nationalismin määritelmää, jonka mukaan nationalismin voidaan katsoa tarkoittavan myös "kansallistunnetta", ei ainoastaan nationalismia ideologiana (esim. Smith 1998:171). Nähdäkseni tällainen laajempi määritelmä on sopiva lähtökohta työssä, jonka tavoitteena on tarkastella sellaisia nationalismin ilmauksiksi määrittämiäni tekijöitä kuin esim. kansallinen intressi, kansallinen etu jne. Toisin sanoen, vaikka tutkimuksen kielessä (ts. tieteellisessä kielessä) nationalismi ja patriotismi ovat omia erillisiä ilmiöitään ja arkikielessä ne useimmiten erotetaan yllä kuvatulla tavalla, aion tässä työssä sisällyttää nationalismin määritelmään sekä ne ilmaukset, jotka arkiajattelussa mielletään positiiviseksi patriotismiksi että ne, jotka hahmottuvat negatiiviseksi nationalismiksi. Selvyyden vuoksi tulen puhumaan nationalistisesta retoriikasta, jolla tarkoitan myös kansallismielistä sekä kansallista retoriikkaa.

2 MENETELMÄT JA TEORIATAUSTA

2.1 Retoriikka tieteenä

Retoriikka on alun perin antiikin Kreikassa syntynyt oppi, jonka ydinaluetta on julkisen puheen taidon tutkimus. Kreikkalaisten jälkeen oppia kehittivät roomalaiset, jotka tekivät myös omia lisäyksiään (he mm. nimesivät uudelleen retoriikan viisi osa-aluetta: inventio-viesti, dispositio-viestin muoto, elocutio-tyyli ja kieliäsu, memoria-muistiinpalautus, pronuntiatio-äänenkäyttö ja ulkoinen olemus) (Golden et al. 2000:48). Uudella ajalla retoriikka kuitenkin leimattiin negatiiviseksi ilmiöksi, ”pelkäsi retoriikaksi”, jonka nähtiin olevan jotain epäolennaista, pinnallista tai harhaanjohtavaa (Palonen & Summa 1996:7). Retoriikan maineenpalautus on ollut aktiivista 1900-luvulla, jolloin tapahtui ns. ”retorinen käänne”, joka käänsi huomion takaisin politiikan jo antiikissa tunnustettuun retorisuuteen. Termin ”retorinen käänne” lanseerasi Richard Rorty vuonna 1984 ja näihin aikoihin nimenomaan yhteiskuntatieteissä alettiin kiinnittää entistä enemmän huomiota retoriikan tutkimukseen. (mt.) Tätä uudeksi retoriikaksi kutsuttua suuntausta edustavat etenensä belgialaisen filosofian professorin Chaïm Perelmanin lisäksi yhdysvaltalainen Kenneth Burke sekä englantilainen Stephen Toulmin.

Aristotelesta pidetään klassisen filosofian lisäksi klassisen retoriikan eli puheaidon mestarina. Ajan yhteiskunnan toiminnan mukaisesti hän kiinnittää huomionsa juuri *puheen* taitoon kirjallisen sijaan, sillä tämä oli tuolloin vallitseva tapa kommunikoida eri yhteiskunnan osa-alueilla. Kuitenkin hänen pohdiskelunsa ovat helposti siirrettävissä nykyaikaan ja nykyiseen viestintäkenttään. Aristoteleen (1997:16) puhuessa puhujasta ja kuulijasta nykyisessä viestintätutkimuksessa termeiksi ovat vakiintuneet lähettäjä ja vastaanottaja. Kommunikaatio eroaa myös suoruudessaan/epäsuoruudessaan: suuri osa nykyaikaisesta viestinnästä kulkee jonkin välineen (joukkoviestimet, internet, puhelin yms.) kautta ja kasvokkainen viestintä tuntuu menettävän merkitystään. Vaikka toisaalta Aristoteleen analysoimassa viestinnässä lähettäjä on usein yksilö, joka mahdollisesti edustaa kokonaisuutta julkisessa puhetilanteessa ja vaaliteksteissä toisaalta lähettäjänä on

ryhmä (puolue), hänen luomansa malli sopii hyvin myös tällaisten tekstien analysoimiseen.

Edellä mainittu Perelmanin edustama uusi retoriikka rakentuu antiikin puheopin perustalle, mutta toki eroavaisuuksia ja lisäyksiä löytyy runsaasti. Vaikka tässä työssä pohjaankin oman analyysini Aristoteleen ethos, pathos, logos-malliin, on nähdäkseni perusteltua ottaa huomioon uuden retoriikan oivalluksia, sikäli kun ne sivuavat työtäni. Aristoteles on määritellyt retoriikassa olevan kyse julkisen puhujan tekniikoista puhuttaessa yleisellä paikalla maallikkoyleisölle, joka ei pysty seuraamaan mutkikkaampaa päättelyä (Perelman 1996:11). Uuden retoriikan lähestymistapa on laajempi ja mielestäni hedelmällisempi: siinä tutkitaan kaikentyyppisille yleisöille – väkijoukoista asiantuntijapalaverihin – tarkoitettuja esityksiä. Tällöin ei ole merkitystä sillä, osoitetaanko esitys koko ihmiskunnalle vai yhdelle ihmiselle, ja saadaan katetuksi kaikki vakuuttamiseen tai suostutteluun tähtäävät esitykset yleisöistä ja käsitellyistä asioista riippumatta. (mt.11–12.) Otankin tukea työhöni Perelmanin laajasta retoriikka-käsitteestä, jonka mukaan kaikki diskurssi, joka ei pyri yleispätevyyteen kuuluu retoriikan alueeseen. Heti kun viestintä pyrkii vaikuttamaan yhteen tai useampaan henkilöön, suuntaamaan ajattelua tai tynnyttämään tunteita tai ohjaamaan toimintaa, se sijoittuu retoriikan alueelle. (mt.181.)

Perelman erottaa käsitteet suostuttelu ja vakuuttaminen puhuessaan erilaisista yleisöistä. Hänen mukaansa suostuttelu liittyy erityisyleisöön ja vakuuttaminen taas universaaliyleisöön. (Perelman 1996:24–25.) Yleisistä vaaliohjelmista puhuttaessa on kyse universaaliyleisöstä. Koska en kuitenkaan aio tutkia yleisön rakennetta tai sitä kummanlaiselle yleisölle puolueiden viestintä on kohdistettu, itse käytän näitä kahta termiä synonyyminomaisesti enkä tee eroa niiden välille.

Yleisesti ottaen retorinen lähestymistapa sopii nähdäkseni hyvin tämäntapaisten aineistojen tutkimiseen; vaalikampanjaa varten valmistetut materiaalit on helppo nähdä nykyaikaisena versiona antiikin vakuuttamiseen pyrkivistä suuren yleisön edessä esitetyistä poliittisista puheista. Toki formaatti on muuttunut ja viestin kulku monimutkaistunut, mutta pohjimmiltaan molemmissa on kuitenkin kyse samasta asiasta: vallassa olevan tai sinne pyrkivän halusta vakuuttaa muut omasta

paremmuudestaan. Aristoteles on itsekin todennut, että retoriikan taito ei kohdistu mihinkään rajoitettuun erityisalaan vaan soveltuu kaikkeen: ”retoriikka sen sijaan näyttää kykenevän havaitsemaan niin sanoakseni annetuista asioista sen, mikä niiden yhteydessä on vakuuttavaa” (Aristoteles 1997:11).

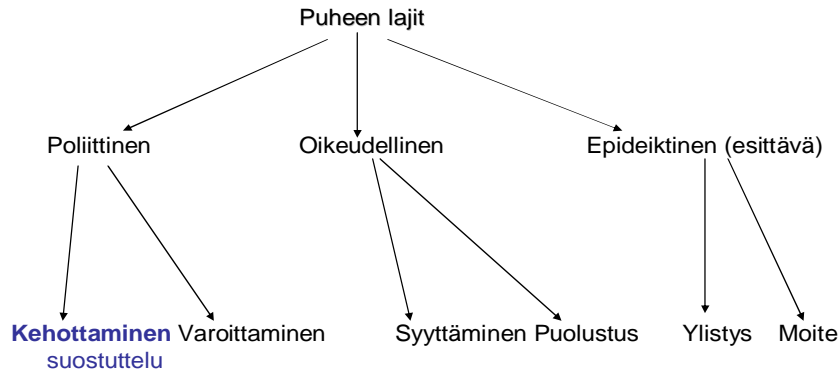
Suostuttelu on aina tehokkaampaa, kun yhdistetään useita eri retorisia keinoja, kuin jos niitä käytetään erikseen (Charteris-Black 2005:30). Perelmankin toteaa, että argumentoija ei vetoa erikseen järkeen, tunteisiin tai tahtoon, vaan suuntaa puheensa yksilölle kokonaisuutena. Argumentaatiokeinot sovitetaan aina keskustelukohteen ja kuulijakunnan mukaan. (Perelman 1996:20.) Lisäksi on toki välttämätöntä ottaa huomioon monia muitakin seikkoja kuten käytetyn viestintäkanavan erityispiirteet, viestintätilanne (sisäinen-ulkoinen viestintä, yhteisöviestintä, yritysviestintä, viestintä mediassa yms.), viestin lähettäjän persoonalliset ominaisuudet jne.

2.2 Aristoteleen retoriikkamallit

Aristoteleen mukaan puhe jakaantuu kolmeen lajiin, poliittiseen puheeseen, oikeudelliseen puheeseen ja epideiktiseen puheeseen⁶, jotka eroavat toisistaan mm. kuulijakunnaltaan, päämäärältään ja suhtautumisessaan aikaan (1997:16–17).

---

⁶ epideiktinen puhe voidaan suomentaa joko esittäväksi puheeksi tai ylistäväksi puheeksi, kuten Perelmanin (1996) suomennoksessa. Kuten kuvioista 2 ilmenee varsinaisesti ylistys on kuitenkin vain epideiktisen puheen toinen puoli, toisen ollessa moite (Aristoteles 1997:16).

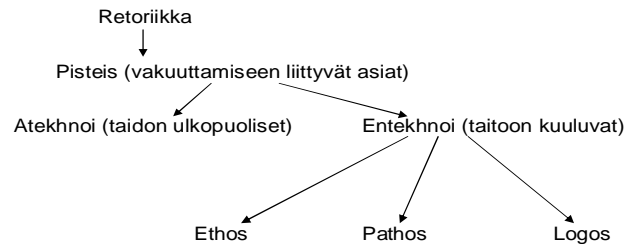
Kuvio 2. Puheen lajit.

Tässä työssä puheen lajeista keskitytään poliittiseen puheeseen ja erityisesti sen kehottavaan aspektiin, jota voitaisiin nähdäkseni nimittää myös suostutteluksi. Poliittinen puhe suuntautuu tulevaisuuteen, sillä neuvoja (ts. viestin lähettäjä) joko neuvoo ryhtymään tuleviin asioihin (tulevaan toimintaan esim. äänestämiseen tietyn puolueen tai ehdokkaan tukena) tai estää ryhtymästä niihin (Aristoteles 1997:16). Vaikka suostuttelu on ensisilmäyksellä ilmeisempi kampanjoinnin keino, tulemme analyysissa huomaamaan, että myös varoittamista ilmenee vaaliohjelmassa lähes kaikkien puolueiden osalta: sen lisäksi, että suostutellaan äänestämään omaa puoluetta, varoitetaan siitä, mikä kauhea kohtalo maata ja kansaa odottaa, jos puolueen viholliset pääsevät vallankahvaan (vrt. viholliskuvat johdannossa 1.3).

Aristoteleen mukaan viestinnällä voidaan saada aikaan kolmenlaisia vakuuttumisen syitä.

1. **Ethos:** puhujan luonteeseen perustuvia
2. **Pathos:** kuulijan mielentilaan perustuvia
3. **Logos:** itse viestiin perustuvia joko osoittamisen tai näennäisen osoittamisen kautta. (Aristoteles 1997:11.) Alla olevassa kuviossa 3 selvitetään Aristoteleen retoriikan peruskäsitteitä. Retoriikan osatekijöitä ovat ”vakuuttamiseen liittyvät asiat” eli pisteis. Ne jakautuvat taidon ulkopuolisiin (atekhnoi) ja taitoon kuuluviin (entekhnoi). Taitoon kuuluvat jakautuvat edelleen ethokseen,

pathokseen ja logokseen. (Taidon ulkopuolisia vakuuttamiskeinoja on viisi: lait, todistajat, sopimukset, kiduttamalla saadut todistukset ja valat. Nämä liittyvät erityisesti oikeuspuheeseen, joten niitä ei tässä käsitellä tarkemmin (Aristoteles 1997:54). (Kuvion lähde: Aristoteles 1997:198)

Kuvio 3. Aristoteleen retoriikkamalli

Työssäni aion tätä kolmen taitoon kuuluvan erilaisen vakuuttamiskeinon lähestymistapaa hyväksikäyttäen tutkia minkälaisia keinoja syyskuun 2005 parlamenttivaaleja varten valmistetuissa vaaliohjelmissä käytetään, ja mitä vakuuttamiskeinoa käyttäen teksteissä vedotaan kansallisiin arvoihin. Janina Paradowska (2005b) toteaa artikkelissaan, että politiikka ja erityisesti pyrkimykset vaikuttaa äänestyspäätökseen perustuvat tunteille, eivät asiakysymyksille tai argumentoinnille. Kuitenkin myös näihin vetoavaa retoriikkaa käytetään vaalikampanjoinnissa. Lähdenkin omassa analyysissäni siitä, ettei voida pitää itsestään selvänä, että kansallistunteeseen vedottaisiin ainoastaan tai edes pääasiassa pathos-retoriikan kautta. Hypoteesina voisi olla, että pathos-retoriikkaa esiintyy *enemmän* kuin ethos-tai logos-retoriikkaa silloin, kun käydään arvokeskustelua, mutta se ei kuitenkaan sulje pois myös näiden kahden käyttöä kansallistunnetta liputettaessa.

Koska Aristoteleen kirjoitukset eivät ole luonteeltaan nykyaikaista metodikirjallisuutta, määrittelen seuraavaksi tässä tutkimuksessa käytettävät ethos, pathos, ja logos -käsitteet, joita olen omaa aineistoani silmällä pitäen

tarkentanut ja muokannut Aristoteleen alkuperäistä henkeä mahdollisimman uskollisesti noudattaen.

2.3 Aristoteleen tulkinta tässä työssä

Aristoteles ei itse Retoriikka-teoksessaan määrittele kovin yksiselitteisesti tai muita tulkintoja poissulkevasti miten näitä kolmea eri syytä voidaan tulkita ja soveltaa analyysin menetelmänä. Tämä on toisaalta mallin sekä vahvuus että heikkous: se antaa tulkinnan mahdollisuuden toteuttajalleen, mutta myös jättää tälle vastuun menetelmän luotettavuudesta. Tämä myös pakottaa tutkijan turvautumaan muiden tutkijoiden aiempiin tulkintoihin Aristoteleen tuotannosta, joka ei tietenkään ole yksistään huono asia; useamman näkökulman ja tulkinnan yhteensulautumasta on epäilemättä tuloksena moninäkökulmaisempi lopputulos.

2.3.1 Ethos

Kuten jo lyhyesti mainitsin Aristoteles tarkoittaa ethos-retoriikalla puhujan luonteen käyttämistä vakuuttamiskeinona. Hänen mukaansa puhe tekee puhujasta luotettavan ja luonne on lähes tärkein vakuuttumisen syy. Tämän luottamuksen täytyy syntyä puheen takia, ei puhujaan kohdistuvasta ennako-odotuksesta. (Aristoteles 1997:11.) Tästä kuitenkin voi olla perustellusti ainakin nykyisessä medioituneessa ja politisoituneessa yhteiskunnassa eri mieltä; poliitikot usein pyrkivät nimenomaan ”ratsastamaan” luomallaan maineella ja julkisuuskuvalle, jolloin vakuuttamispyrkimykset pohjautuvat itse asiassa yleisön ennako-odotuksille. Aristoteleen määritelmään sisältyvät luonteen lisäksi älykkyys ja hyvä tahto. Roomalaiset retoriikan oppineet ovat puolestaan lisänneet määritelmään puhujaa kohtaan tunnetun luottamuksen ja puhujan elämäntavan kokonaisuudessaan. (Golden et al. 2000:50.)

Oma määritelmäni ethos-retoriikasta eroaakin jonkin verran Aristoteleen klassisesta määritelmästä ja ottaa huomioon yllä mainittujen roomalaisten tekemät lisäykset, sekä pohjautuu ruotsalaisen politiikan tutkijan Nicklas Håkanssonin väitöskirjassaan ”Valretorik. Om politiskt språk i partipropagandan” tekemälle määritelmälle: ethos-argumentit ovat sellaisia, joissa lähettäjän henkilökohtaisia

ominaisuuksia painotetaan. Tällaista retoriikkaa voisi kutsua yksinkertaistetusti ”oma kehu-retoriikaksi”. (1999:169,226.) Analyysissäni aion tulkita ethos-retoriikaksi lähettäjän luonteeseen tai auktoriteettiin vetoamisen lisäksi *jonkun muun* auktoriteettiin vetoamisen, tapaukset joissa omaa asemaa pyritään pönkittämään esim. jonkun kansan sydäntä lähellä olevaksi tiedetyn hahmon auktoriteettiin tai luonteeseen vetoamalla. Håkanssoniin nojaten on mielestäni perusteltua tulkita myös puolueen saavutuksilla vakuuttamiseen pyrkiminen⁷ juuri ethos-retoriikaksi. Kirjaimellisestihan puolueella ei voi olla luonnetta (ainakaan samassa mielessä kuin yksittäisellä ihmisellä), joten puolueen ”älykkyys, hyvä tahto, elämäntapa kokonaisuudessaan jne.” tulee esiin juuri sen aiempien toimien kautta ja näihin vetoaminen on pohjimmiltaan ethos-retoriikkaa.

2.3.2 Pathos

Pathokseksi Aristoteles kutsuu niitä vakuuttamisen tapoja, jotka perustuvat kuulijan mielentilaan. Vakuuttuminen perustuu kuulijoihin, kun he puheen johdosta joutuvat tunnetilaan. Tässä on kuitenkin nähdäkseni se riski, että kun viestin sisältö perustuu lähettäjän *käsitykseen* vastaanottajan tunteista, mielentilasta jne., on mahdollista että vedotaan asiaan (kuten tässä työssä analysoitavissa teksteissä nationalismiin), joka ei ole vastaanottajan mielestä päällimmäisen tärkeä, mutta josta saattaa tulla sellainen lähettäjän arvion takia. Siksi haluan pidättyä ottamasta kantaa siihen, mikä/mitkä olivat tarkasteltujen vaalien tärkeimmät teemat, sillä teemoista päättivät viime kädessä omien strategiensa ja analyysiensä pohjalta puolueiden johtohenkilöt. Roomalaiset hyväksyivät Aristoteleen näkemyksen, että pathoksen tuli *täydentää* logosta, mutta menivät pathoksen roolin painottamisessa pidemmälle ja korostivat sen arvoa logoksen *vahvistamisessa* (Golden et all. 2000:51, kursivointi lisätty).⁸

Oma kehittelyni pathos-retoriikan määritelmäksi on seuraavanlainen: koska en aio tässä työssä tutkia viestin vastaanottoa vaan analysoida lähetetyn viestin sisältöä, rajaan vastaanottajan/kuulijan analyysini ulkopuolelle. Sen sijaan että tutkisin sitä,

⁷ Ethos-retoriikka ilmenee laajasti mm. seuraavan tyyppisissä lauseissa: Neuvottelimme parhaat mahdolliset jäsenyysehdot maamme EU-jäsenyydelle.

⁸ eng. reinforce ja strengthen

miten erilaisen pathos-retoriikan ilmaukset ovat tai eivät ole tehokkaita vakuuttamisen keinoja, pyrin selvittämään minkälaisia asioita, arvoja tai tunteita nostetaan esiin pathos-retoriikan avulla ja minkälaista kuvaa yhteisestä ”puolalaisuudesta”, kansallisesta kaanonista niillä rakennetaan.

2.3.3 Logos

Logos on Aristoteleen logiikan peruskäsite ja samanaikaisesti kolmas retorisen vakuuttamisen keinoista. Logoksella hän tarkoittaa sellaisia vakuuttumisen syitä, jotka ovat itse puheeseen perustuvia joko osoittamisen tai näennäisen osoittamisen kautta. ”Puheen perusteella kuulijat tulevat vakuuttuneiksi, kun osoitamme, mikä on todella tai todelta näyttävästi uskottavaa kussakin asiassa.” (Aristoteles 1997:11.) Lyhyesti sanottuna logos usein tiivistetään argumentiksi (kts. esim. Tindale 2004:23, Charteris-Black 2005:11,13). Se voidaan myös määritellä argumenttia puoltaviksi todisteiksi ts. faktaperusteluiksi (Charteris-Black). Itse otan lähtökohdaksi näiden synteessin, tulkitsen logos-retoriikan ilmentymiksi omassa analyysissäni lähetettyyn viestiin vetoamisen, fakta-argumentit ja ”totuudellisuuden” ts. oman version, oman kertomuksen esittämisen totuutena. Logos-retoriikka esiintyy uskoakseni faktojen muotoon puettuna, esimerkiksi numerotietona, jotka saatetaan esittää joko konkreettisina lukuina tai yleisenä fakthanluonteen saavana toteamuksena lukujen laskusta tai noususta.

2.4 Nationalismin ja politiikan kielet

Michael Billigin tutkimusta banaalista/arkipäiväisestä nationalismista käsiteltiin jo johdannossa osiossa 1.5.2. Billighän totesi, ettei nationalismi (erityisesti arkipäiväinen/banaali nationalismi) välttämättä ilmene suurissa, juhlavissa fraaseissa, vaan tärkeimpiä ovat pienet sanat kuten ”me”, ”tämä” tai ”täällä”, jotka tarjoavat lähes tiedostamatonta muistutusta kotimaasta (Billig 1995:93–94). Tällaisiin arkipäiväisen nationalismin ilmauksiin pyrin myös omassa analyysissäni kiinnittämään huomiota, sillä ne jäävät helposti avoimempien kansallistunteen ilmausten jalkoihin. Billigin ja puolalaisen kielitieteilijän Kazimierz Ożógin tutkimusten johdattelemana kiinnostuin me-käsitteestä vaaliohjelmien kielessä.

Järjestelmän muutoksen jälkeen politiikan kieli on Puolassa muuttunut selvästi. Ns. nowomowasta⁹ on siirrytty vapaaseen poliittiseen kieleen, joka on tuonut mukanaan myös paljon uutta sanastoa (Ozóg 2004:9). Sanaston muuttumisen lisäksi tärkeä muutos on koko viestinnän mallin muuttuminen: totalitaristisessa järjestelmässä viestintä oli yksisuuntaista (vallassa olevilta vallan kohteille) eikä demokratiaan olennaisesti kuuluvalla kansalaisten ja vallanpitäjien väliselle vuorovaikutukselle ollut tilaa (Kamińska-Szmaj 2001:13). Poliittisen järjestelmän vaihtumisen lisäksi kieleen vaikuttavat kulttuuriset tendenssit, Puolan tapauksessa länsimaiset vaikutteet ja amerikanisaatio (Ozóg 2004:21). Bralczyk kuitenkin huomauttaa, ettei kielen muutos alkanut yhtäkkiä vuonna 1989 järjestelmän muuttuessa, vaan muutos oli alkanut 1980-luvun aikana vähitellen ”kielellisen monopolin” murentuessa (2003:69). Poliitiikan kielen muuttuessa muuttuu myös ilmausten käyttö ja se, mihin niiden käsitetään viittaavan. Kuten Ozóg toteaa, politiikan kielessä on monia erilaisia ”meitä”, jotka myös muuttuvat ajan kuluessa. Aiemmin jaottelun me vs. ne muodostivat me-yhteiskunta, kansalaiset vs. ne-vallassa olevat, kommunistit, ”apparatshikit¹⁰”. Uudessa demokraattisessa järjestelmässä tämä jako on menettänyt terävyyttään ja sen lisäksi on tullut jako, jossa ”niiden” paikalle on asetettu poliittiset vastustajat, yhden puolueen sijaan lukuisat muut (ei-meidän) puolueet, joista pyritään tällä me-ne-asettelulla erottautumaan, luomaan ”niistä” vieras ”meidän” yhteisössä, joku joka ei siis kuulu tähän yhteisöön vaan tulee sen ulkopuolelta. (Ozóg 2004: 62.)

Mielestäni on tärkeä tunnistaa myös kielen intertekstuaalisuus.

Intertekstuaalisuudella tarkoitetaan kirjallisuudentutkimuksessa lukijan tekemää havaintoa tekstissä läsnä olevasta toisesta tekstistä tai toisista teksteistä. Käsite on peräisin ranskalaistuneen bulgarialaissyntyisen feministin ja filosofin Julia Kristevan Mihail Bahtinia käsittelevästä esseestä. (Makkonen 1991:16,18,24.) Tekstit saattavat olla toistensa kanssa dialogissa ja niiden intertekstuaalisten viittausten kautta voidaan saada lisäarvoa tutkimuksella.

⁹ Nowomowalla eli uskielellä (eng. newspeak, käsite on peräisin George Orwellin teoksesta 1984) tarkoitetaan Puolassa kommunismin ajan virallista, propagandistista puhetapaa ja yleisemmin totalitaristisessa järjestelmässä vallitsevaa kielimuotoa.

¹⁰ Ven. sanasta аппаратчик, jolla viitataan päätoimiseen kommunistisen puolueen virkailijaan.

2.4.1 Nationalistinen me

”Nationalistinen me”-käsitteen perustan Michael Billigin heilutettu lippu/heiluttamaton lippu ajatukselle (kts. luku 1.5.2). Arkipäiväinen nationalismi ilmenee pienissä sanoissa ja teoissa, jotka ovat nimensä mukaisesti niin arkipäiväisiä, ettei niihin tule kiinnitettyä huomiota. Arvioni on, että vaaliohjelmissä tällaisia ilmauksia esiintyy paljon ”poliittinen me”-ilmausten ohella. Nationalistinen me-käsitteellä tarkoitan ilmauksia, joissa vedotaan kansaan, käytetään me-sanaa merkityksessä ”meidän kansa”, ”puolalaiset”, ”oikeuskoiset/katoliset” jne. Esimerkkinä tästä on PO:n vaaliohjelma: ”Tämän seuraukset tunnemme me kaikki työttömyyden, pienten työmarkkinoiden (...) muodossa.”¹¹

2.4.2 Poliittinen me

Tärkeä ero nationalistisen ja poliittisen me-käsitteen välillä on suhde kansalaisiin. Nationalistisessa me:ssä vedotaan yhteisyyteen: kun äänestät meitä, *meillä kaikilla* on hyvä, *meidän kaikkien* terveydenhuolto paranee tms., kun taas poliittisessa me:ssä korostetaan *meidän puoluetta*, *meidän* kykyä hallita *teitä*, olennaista on mitä *me* voimme tehdä *teille*. Kuten PO vaaliohjelmassaan argumentoi: ”Säädämme yhtenäisen tuloveroprosentin siten, **ettei kukaan Puolassa maksa korkeampaa veroa kuin tähän asti.**”¹² Vaikka tässäkin tavoitteena on laajemman me:n hyvä (nationalistinen me), paino on kuitenkin sillä kuinka poliittinen me (puolue) saa tämän aikaan.

Aristoteleen kolmesta vakuuttamisen keinosta laajasti tulkittu ethos-retoriikka on lähellä ”poliittinen me”-käsitettä, ja erityisen lähellä on Håkanssonin mallin mukainen oma kehu-retoriikka. Molemmissa otetaan esiin se, mitä meidän puolue on tehnyt/aikoo tehdä, mutta on näillä myös eroavaisuutensa.

---

¹¹ Skutki tego odczuwamy wszyscy, w postaci bezrobocia, małego rynku pracy, omijania przez inwestorów naszego kraju...”

¹² Wprowadzimy jednolitą stawkę PIT w taki sposób, **aby nikt w Polsce nie zapłacił wyższego podatku niż dotąd** (lihavointi alkuperäinen).

3 PUOLAN POLIITTINEN JÄRJESTELMÄ JA TILANNE ENNEN VAALEJA 2005

Tässä luvussa teen lyhyen katsauksen puoluepolitiikan kehitykseen Puolassa, esittelen tällä hetkellä voimassa olevaa vaalikäytäntöä sekä kertaan pääpiirteittäin sen läpikäymiä muutoksia ensimmäisistä vapaista vaaleista 1991 alkaen. Lisäksi esittelen tutkimukseni kohteeksi valitsemani neljä vuoden 2005 parlamenttivaaleissa eniten ääniä saanutta puoluetta (Prawo i Sprawiedliwość, Platforma Obywatelska, Samoobrona ja Sojusz Lewicy Demokratycznej) käyden läpi niiden syntyä ja asemaa nykypäivänä. Luvun tarkoituksena on toimia kontekstina työssäni seuraavalle analyysille; puoluepolitiikkaa ei tehdä tyhjiössä ja ympäristön lisäksi puolueen sisäiset perinteet vaikuttavat sen kampanjan luonteeseen.

Nähdäkseni poliittisen järjestelmän hidaskas kehitys ja vaalitavan vaihtelu on vaikuttanut myös puoluejärjestelmään. Järjestelmän vakiintumattomuus on hidastanut myös puoluekentän vakiintumista ja erilaiset äänikynnykset, vaalipiirit ja laskutavat ovat suosineet erilaisia toimijoita, jolloin puoluekentän kehitys on ollut poukkoilevaa. Tästä syystä koen relevantiksi esitellä myös tätä puolta puolalaisesta poliittisesta järjestelmästä tässä työssä.

3.1 Puolalainen poliittinen järjestelmä sosialismin romahduksesta nykypäivään

Socialismin romahdettua vuonna 1989 Puolassa oltiin uudenlaisen haasteen edessä. Yksi tuoreen demokratian vaativimmista tehtävistä oli toimivan ja kansan demokratian kaipuun tyydyttävän kansanedustuslaitoksen elvyttäminen. Vuonna 1989 järjestettiin ensimmäiset osittain riippumattomat vaalit. Jo tuolloin oli olemassa oppositiopuolueita, joiden toiminta kuitenkin aktivoitui vasta näiden vaalien jälkeen (Grabowska & Szawiel 2001:17). Nykyinen jako postkommunistisiin puolueisiin ja toisaalta Solidaarisuuden perillisiin on peräisin tältä ajalta ja vaikka kummankin leirin sisällä on tapahtunut jakaantumista, ei tätä aatteellista jakoa ole tähän mennessä ylitetty (mt:29). On myös hyvä huomata, ettei Solidaarisuus-leiri alun perinkään ollut yhtenäinen, vaan koostui

Solidaarisuuden ammattiliittosiivestä, kansalais-demokraattisesta siivestä sekä kristillis-kansallismielisestä siivestä (mt:17). Nähdäkseni kahden Solidaarisuuden perintöä edustavan oikeistopuolueen, Prawo i Sprawiedliwośćin ja Platforma Obywatelskan väliset nykyiset ristiriidat palautuvat ainakin osittain tähän jo Solidaarisuuden sisällä piilleeseen vahvaan näkemyselämään. Valituista puolueista kaksi siis periytyy Solidaarisuus-liikkeestä (Prawo i Sprawiedliwość sen kristillis-kansallismielisestä siivestä ja Platforma Obywatelska sen kansalais-demokraattisesta siivestä), Sojusz Lewicy Demokratycznej puolestaan on suora kommunistisen puolueen seuraaja. Neljäs valittu puolue, Samoobrona, eroaa näistä kummastakin ja kuten myöhemmin tulen osoittamaan, sillä ei ole edeltäjiä eikä esikuvia puolalaisessa politiikassa.

Kuten puolueita esittelevissä kappaleissa tulee ilmi, länsimaisiin poliittisiin järjestelmiin luodut termit ja jaottelut, kuten vasemmisto-oikeisto-akseli, eivät ole välttämättä riittäviä postkommunistisen todellisuuden kuvaamiseen. Usein puolueiden itseidentifikaatioissa oikeistoon tai vasemmistoon ratkaiseviksi nousevat yksittäiset asiat, erityisesti suhde kommunistimenneisyyteen ja katoliseen kirkkoon, jotka eivät ole poliittisesti kaikkein olennaisimpia. Tästä johtuen ei ole harvinaista, että itsensä oikeistoon tai äärioikeistoon identifioivalla puolueella saattaa olla talouspolitiikan alueella vasemmistolaisia ajatuksia. (Bralczyk 2003:108.) Kuitenkin kuten Grabowska ja Szawiel toteavat, käsitteet toimivat käytännössä eli äänestäjät hahmottavat erot ja identifioivat itsensä juuri vasemmisto-oikeisto-jaottelulla, joten ne puolustavat paikkaansa ainakin suuntaantavina käsitteinä (2001:27–29).

3.1.1 Vaalitapa

Vaalilainsäädäntö oli alkuvaiheessa hapuilevaa erityisesti laskujärjestelmän ja vaalipiirien osalta. Kuten Grabowska ja Szawiel toteavat, vuosien 1989–1993 välillä järjestettiin kolmet parlamenttivaalit ja joka vaaleissa järjestysperiaatteet hieman muuttuivat (2001:21). Tämä oli omiaan hidastamaan puoluekentän vakiintumista ja hankaloittamaan toiminnan suunnittelua, sillä ei ollut varmuutta millä säännöillä pelattaisiin. Sekavan tilanteen jälkeen vuonna 1991 otettiin

käyttöön Hare-Niemeyerin järjestelmä¹³ sekä suuret vaalipiirit (Antoszewski 2004:171). Jo seuraaviin parlamenttivaaleihin 1993 käytäntöä kuitenkin muutettiin ja otettiin käyttöön d'Hondtin järjestelmä, joka oli ollut käytössä myös vuosina 1922 ja 1947 (Żukowski 1997:118). Samalla kerralla tehtiin myös muita uudistuksia: vaalipiirejä pienennettiin ja otettiin käyttöön 5 % äänikynnys puolueille ja 8 % äänikynnys vaaliliitoille (Grabowska & Szawiel 2001:21). Kuitenkaan tämäkään järjestely ei ollut pysyvä, vaan vuoden 2001 parlamenttivaaleissa oli käytössä modifioitu versio Sainte-Laguë'n järjestelmästä¹⁴ (Szczerbiak 2002:53). Kuten Puolan vaalilaki (Puolan vaalilaki, art. 166) voi todeta, tämän jälkeen on palattu d'Hondtin järjestelmään, joka on nykyään käytössä.¹⁵

Muutamia puolalaisen poliittisen järjestelmän piirteitä, jotka eroavat suomalaisesta järjestelmästä ja jotka on nähdäkseni syytä tässä mainita, on parlamentin kaksikamarisuus sekä käytössä oleva listavaali. Parlamentti jakaantuu alahuoneeseen sejmisiin ja ylähuoneeseen senaattiin, joihin on erillinen vaali. Käytännössä vaali järjestetään samana päivänä, mutta sama henkilö ei voi olla samanaikaisesti ehdolla molempiin kamareihin. Käytännön merkitystä on nykyään huomattavasti senaattia enemmän sejmillä, senaatti on lähinnä historiallinen jäännös, jonka lakkauttamista ajaa puolueista ainakin Platforma Obywatelska (kts. kyseisen puolueen vaaliohjelma). Senaatti on lainsäädäntövaltaa käyttävä elin, jonka tehtäviin kuuluu vahvistaa sejmien hyväksymät lait ja säädökset, joita se voi

¹³ Hare-Niemeyerin järjestelmässä, jota kutsutaan myös Hamiltonin järjestelmäksi tai largest remainders-järjestelmäksi kokonaisäänimäärä (esim. 100 000) jaetaan paikkojen lukumäärällä (esim. 5 kpl), jolloin saadaan vertailuluku (20 000), jolla jaetaan puolestaan puolueiden äänimäärä. Esim. puolue A:n äänimäärä 60 000 oikeuttaa kolmeen paikkaan, B:n 28 000 yhteen ja C:n 12 000 jää aluksi ilman paikkaa. Viides paikka jaetaan suurimman jakojäännöksen mukaisesti C:lle (A:n jakojäännös on nolla, B:n 8000 ja C:n 12 000). (Gallagher 1991:37.)

¹⁴ Modifioidussa Sainte-Laguë'n järjestelmässä puolueiden vertailuluvut muodostuvat jakamalla puolueiden saamat äänimäärät lukusarjalla 1, 4, 3, 5, 7, jne (modifioimattomassa versiossa ensimmäinen luku on 1), 2 x vaalipiiristä valittavien ehdokkaiden lukumäärä miinus 1. (Berndtson 2004:227.)

¹⁵ D'Hondtin järjestelmässä, joka käytössä myös Suomessa, vertailuluvut lasketaan seuraavasti (ääniä 100 000, paikkoja 5): puolue A on saanut 60 000 ääntä, puolue B 28 000 ja C 12 000. Puolueen A eniten ääniä saanut ehdokas saa vertailuluvukseen koko puolueensa äänimäärän eli 60 000, joka jaetaan kahdella, jotta saadaan selville seuraavan läpipääsijän vertailuluku, 30 000. Tämäkin on yli B:n kokonaissaaliin, joten toinen paikka menee A:lle. Seuraava vertailuluku on 15 000 ja kolmas paikka menee B:lle (28 000). A:n kolmannen paikan äänimäärä on $60\,000/3=20\,000$, joka antaa sille neljännen paikan. Myös viides paikka menee d'Hondtin laskutavan mukaan A:lle (vrt. $A\ 60\,000/5=15\,000$, $B\ 28\,000/2=14\,000$) d'Hondtin järjestelmä suosii suuria puolueita (esimerkissä A:ta, äännet jakautuvat 4-1-0), kun taas Sainte-Laguë ja Hare-Niemeyer suosivat keskikokoisia puolueita (äännet jakautuvat molemmissa järjestelmissä 3-1-1). (Gallagher 1991:34–35.)

halutessaan muuttaa tai myös jättää vahvistamatta (Senat). Lainsäädäntövallan lisäksi sen tehtävät ovat luonteeltaan lähinnä nimellisiä: se nimittää mm. ihmisoikeusasiamiehen, lapsiasiamiehen ja Kansallisen muistin instituutin (Instytut Pamięci Narodowej) johtajan (mt.).

Listavaalilla tarkoitetaan vaalitapaa, jossa äänestäjä äänestää ensisijaisesti puolueen etukäteen laatimaa listaa ja korkeintaan toissijaisesti yksittäistä henkilöä. Listavaali voidaan suorittaa enemmistövaalina tai suhteellisena vaalina. Listavaali voidaan järjestää avoimin tai suljetuin listoin. Puolassa on käytössä suhteellinen vaali, mutta listojen avoimuus-suljettuus on vaihdellut ja vuoden 2001 vaaleissa oli suljetut listat, vuosina 1991, 1993 ja 1997 puolestaan avoimet. (Colomer 2004:329.) Listavaalin kannattajat perustelevat vaalitavan paremmuutta mm. sillä, että se vähentää politiikan henkilöitymistä ja julkkisehdokkaiden määrää, lisäksi sen uskotaan lisäävän asiakeskeistä kampanjointia. Alustavan tuntumani perusteella näin ei kuitenkaan ole Puolan tapauksessa: politiikka on hyvinkin henkilökeskeistä ja monissa tapauksissa koko puolue saattaa rakentua karismaattisen johtajansa varaan. Kampanjan asiakeskeisyyttä en ole verrannut enkä aio verrata esim. Suomessa käydyn kampanjan laatuun, mutta hypoteesini on, että syksyn 2005 kampanjassa tärkeällä sijalla asiakysymysten lisäksi olivat erityisesti puolalaisuutta korostavat arvokysymykset.

3.1.2 Äänestyskäyttäytyminen

Alun uutuuden viehätys ja demokraattista järjestelmää kohtaan tunnettu innostus on Puolassa laantunut, mahdollisesti siksi, ettei odotettu elämänlaadun parantuminen ole koskettanut kansalaisia yhtäläisesti. Luottamusta demokraattisesti valittuihin poliitikkoihin ovat koetelleet myös erilaiset skandaalit (lahjusten otto, suhdeverkoston hyödyntäminen) sekä yhteydet vanhaan kommunistiseen eliittiin; molemmat ilmiöt ovat olleet näkyvästi esille tiedotusvälineissä. Ikäryhmistä nuorin eli alle 30-vuotiaat jättävät usein äänensä käyttämättä (Paradowska 2005a), mikä on omiaan vinouttamaan parlamentin ikärakennetta sekä tekemään mielipidetiedustelut epäluotettaviksi.

Syyskuun 2005 parlamenttivaaleissa äänioikeuttaan käytti 40,57 % äänioikeutetuista (Państwowa Komisja Wyborcza 2005). Äänestysprosentti laski jonkin verran vuoden 2001 parlamenttivaalein tasosta (46,29 %) (Państwowa Komisja Wyborcza 2001). Yleisesti ottaen vilkkaimmin äänestettiin yli 500 000 asukkaan kaupungeissa ja ulkomailla. Maaseudulla sekä Länsi- ja Pohjois-Puolassa äänestettiin laiskasti. Yli 40 % päästi lähinnä suurissa kaupungeissa, kuten Poznańissa, Katowicessa, Gdańskissa, Wrocławissa, Lublinissa ja Łódzissa sekä Bielsko-Białan kaupungissa ja koko Małopolskan läänissä. Varsovassa äänestysprosentti oli selvästi muuta maata korkeampi, 56,05 % eli noin 10 prosenttiyksikköä korkeampi kuin missään muualla. (Państwowa Komisja Wyborcza 2005). Kommunismin romahduksen jälkeen Puolassa väestö on jakautunut vahvasti järjestelmän muutoksesta hyötyjiin ja häviäjiin. Myös jako maaseutuun ja kaupunkiin on kärjistynyt ja yksinkertaistaen voisi esittää maaseudun häviäjinä ja kaupungin voittajina. Kuten Grabowska ja Szawiel (2001:179) toteavat aktiivisiin äänestäjiin kuuluu se väestön osa, joka kokee vuoden 1989 jälkeiset muutokset positiivisina ja ilmoittaa kokevansa elämänsä nyt paremmaksi kuin ennen. Äänestäminen tai äänestämättä jättäminen eivät kuitenkaan ole satunnaista, vaan käyttäytymisestä muodostuu kaava: joko äänestetään tai jätetään äänestämättä johdonmukaisesti (mt:177). Kaupunkien ja erityisesti Varsovan korkeampaa äänestysprosenttia voi selittää menestyjä-häviöjää-akselin lisäksi myös korkeammalla koulutustasolla, joka on Grabowskan ja Szawielin mukaan yksi mahdollinen äänestysinnokkuutta selittävä tekijä (mt:179).

3.2 Analyysin kohteeksi valittujen puolueiden esittely

Syksyn 2005 parlamenttivaaleissa äänikynnyksen ylitti yhteensä kuusi puoluetta. Näiden lisäksi saksalainen vähemmistö sai sille kuuluvat kaksi kiintiöpaikkaa. Seuraavissa luvuissa esitellään lyhyesti neljä eniten ääniä saanutta puoluetta äänimäärän mukaisessa suuruusjärjestyksessä. Nämä puolueet saivat yhteensä 73,85 % vaalien äänimäärästä. Puolueiden jäsenmäärät perustuvat niiden omiin ilmoituksiin, joten niihin on suhtauduttava varauksella. Yleisesti puolueiden jäsenyyksistä voi todeta sen verran, että Puolassa jäsenyys ei ole ollut suosittua ja harvinaisen pieni osa äänestäjäkunnassa kuuluu johonkin puolueeseen.

Uudempien tilastojen puuttuessa siteeraan Szczerbiakia, joka on arvioinut että 1990-luvun alussa vain noin 1,5 % äänestäjäkunnasta oli jonkin puolueen jäsen. Hänen esittämänsä tilaston mukaan esimerkiksi Suomessa samaan aikaan luku oli 12,9 %. (Szczerbiak 2001:111–112.)

Taulukoon 1 on koottu tiedot äänimääristä syksyn 2005 parlamenttivaaleissa alemman kamarin sejmien osalta ja verrattu niitä vuoden 2001 tulokseen. Mukaan on otettu kaikki äänikynnyksen ylittäneet puolueet, vaikka viidenneksi ja kuudenneksi eniten ääniä saaneita puolueita (Liga Polskich Rodzin, Puolalaisten perheiden liitto ja Polskie Stronnictwo Ludowe, Puolan talonpoikaispuolue) ei tässä työssä käsitelläkään. Erityisen huomionarvoista on SLD:n romahdusmainen pudotus ja PiS:n ja PO:n vahva nousu: Puola siirtyi vuoden 2005 vaaleissa merkittävästi oikealle.

Taulukko 1. Parlamenttivaalien tulokset 2005.

	ääniä (%)	muutos vuoteen 2001 (prosenttiyksikköä)	paikkoja	muutos	% paikoista
Prawo i Sprawiedliwość	26,99	+17,49	155	+111	33,7
Platforma Obywatelska	24,14	+11,44	133	+68	28,9
Samoobrona	11,41	+1,31	56	+3	12,2
Sojusz Lewicy Demokratycznej	11,31	-29,73	55	-162	12
Liga Polskich Rodzin	7,97	+0,10	34	-4	7,4
Polskie Stronnictwo Ludowe	6,96	-1,86	25	-17	5,4

lähde: Wikipedia: Wybory Parlamentarne.

3.2.1 Prawo i Sprawiedliwość – oppositiosta suurmenestykseen

Syksyn 2005 molempien vaalien suurvoittaja Prawo i Sprawiedliwość (PiS, Laki ja oikeudenmukaisuus, suomennettu myös Laki ja oikeus) kuuluu melko nuorten puolueiden joukkoon. Sen synty alkoi vuonna 2000 oikeistoryhmittymä Akcja Wyborcza Solidarnośćin (AWS) hajaannuksesta. Veljekset Jarosław ja Lech Kaczyński kritisoivat voimakkaasti toimijoita AWS:n sisällä, jolloin heille jäi

käytännössä kaksi vaihtoehtoa: pyrkiä valtaan liittouman sisällä tai perustaa kilpaileva ryhmittymä AWS:stä oikealle. (Kowalczyk 2004:143–144.) Vaikka puolueena PiS onkin nuori, ovat molemmat veljekset politiikan konkareita ja Jarosławilla on ollut melko pitkäaikainen keskusta-oikeistolainen puolue ”Porozumienie Centrum”, jonka kautta veljekset olivat osa AWS:ää (PiS 2005b, kts. myös Szczerbiak 2002). Samaan aikaan Kaczyńskien uuden puolueen kanssa keväällä 2001 osa AWS:n sisällä olevista muista ryhmittymistä alkoi muodostaa uutta liittoumaa ”Przymierze Prawicy” (PP). Tavoitteena oli luoda parempi, ryvettymättömämpi vaihtoehto AWS:lle. (Kowalczyk 2004:145.) Toimintansa alkuvaiheessa PiS oli rekisteröity vain komitet wyborczy:ksi (ts. se oli rekisteröitynyt vain vaalikomiteaksi, vaalilistan keränneeksi ryhmittymäksi), kesäkuussa 2001 se rekisteröitiin poliittisena puolueena (mt:146). AWS:stä erilleen lähtenyt PP liittyi keväällä 2002 PiS:iin, mutta sen asema on puolueessa alisteinen (mt:154).

Huolimatta puolueen nuoresta iästä se ei ole onnistunut välttämään poliittisia skandaaleja. Toistaiseksi vakavin kolaus oikeudenmukaisuutta ja korruptionvastaisuutta korostaville veljeksille on ollut ns. Pineiron tapaus. Kesäkuussa 2001 valtiollisella tv-kanavalla TVP:llä esitetyssä kolmiosaisen dokumentin ”Dramat w trzech aktach” (“Draama kolmessa näytöksessä”) ensimmäisessä osassa talousrikoksista etsintäkuulutettu H. Pineiro väitti Jarosław Kaczyńskin ja tämän puolueen Porozumienie Centrumin saaneen vuosina 1991–1992 huomattavia summia valtion velkajärjestelyistä vastaavalta säätiöltä (FOZZ Fundusz Obsługi Zadłużenia Zagranicznego). Kaczyńskit ryhtyivät vastaiskuun väittäen dokumenttia valtapuolue SLD:n juoneksi heitä vastaan. Loppujen lopuksi tapaus Pineiro ei kuitenkaan juuri vaikuttanut PiS:n kannatuslukuihin. (Kowalczyk 2004:147–148.)

Vuoden 2001 parlamenttivaalit olivat ensimmäiset, joihin uusi puolue osallistui. Vaalikampanjassaan se painotti mm. seuraavia asioita: kamppailu rikollisuutta vastaan, eliitin annettava selvitys omaisuudestaan, uudenlainen talouspolitiikka, Puolan kansallispankin itsenäisyyden rajoittaminen, kotimarkkinoiden suojaaminen epäreilulta ulkomaiselta kilpailulta, veronalennukset sekä lapsiperheiden tukeminen. Kampanjassa panostettiin suoraan viestintään

puolueelta äänestäjille, veljesten tapaamisiin heidän kanssaan eri puolilla maata, tai käytettiin paikallismediaa, sillä PiS:n mukaan Pineiron tapaus oli todistanut valtiollisen tv-yhtiön olevan vasemmiston vallassa. Puolueen äänisaalis näissä vaaleissa oli 9,5 %, jota Kowalczyk pitää hyvänä tuloksena vain lyhyen aikaa toimineelle ryhmittymälle. Menestyksen syiksi hän näkee puolueen julkisuuskuvan rakentamisen suosituksen poliitikon Lech Kaczyńskin varaan, ohjelman, jossa painotettiin vahvan ja oikeudenmukaisen valtion rakentamista ja kampanjan keskusjohtoisuuden. (2004:152–153.) Edellä mainittujen teemojen lisäksi puolue on ajanut koulutus uudistusta, jossa poistettaisiin ”häpeällinen liberaalipedagogiikka” (skompromitowana pedagogika liberalna), opetettaisiin suhde omaan riippumattomaan ja demokraattiseen valtioon ja tuotaisiin tietoisuuteen totalitarististen hallitusten rikollinen luonne (mt:162). Tästä on ilmeisesti kyse PiS:n hallituksen (tarkemmin ottaen Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Kulttuuri- ja kansanperinne ministeriö) miltei ensi työnään lanseeraamassa Patriotyzm Jutra -kampanjassa (Huomisen patriotismi), jossa nähdäkseni jo valmiiksi patrioottisia puolalaisia kannustetaan suurella budjetilla luomaan erilaisia kansallistunnetta nostattavia projekteja, joihin voi hakea kampanjan puitteissa rahoitusta (Patriotyzm jutra).

PiS:n edustajat europarlamentissa kuuluvat parlamenttiryhmään nimeltä Union for a Europe of the Nations (puolaksi Unia na rzecz Europy Narodów), joka on melko äärioikeistolainen ryhmittymä, johon ei kuulu jäsenpuoluetta Suomesta (UEN). Alun perin PiS oli rajoitetun jäsenistön puolue, mutta tammikuun 2003 kongressissa tähän päätettiin tehdä muutos ja sovittiin puolueen muuttuvan 2005 parlamenttivaaleihin mennessä massapuolueeksi. Samalla Lech Kaczyński erosi veljensä Jarosławin hyväksi puolueen puheenjohtajan paikalta. Tärkeisiin periaatepäätöksiin kuului myös päätös aktiivisemmista yhteyksistä katoliseen kirkkoon. (Kowalczyk 2004:155.) Vuoden 2003 alussa puolueeseen kuului 2500 jäsentä (mt.), tällä hetkellä se ilmoittaa jäsenmääräkseen jo 12 000 (PiS 2005b). Huolimatta päätöksestä muuttua kohti massapuoluetta, ei puolueen jäsenyys ole tälläkään hetkellä avoin kaikille halukkaille: uudella jäsenellä tulee olla kaksi puolueen vanhaa jäsentä tukemassa hakemustaan ja varsinainen jäsenyys myönnetään usein vasta vuoden koeajan jälkeen (PiS 2005b). Tämä on omiaan rajoittamaan puolueen jäsenmäärää huolimatta sen kannatuksen nopeasti kasvusta.

PiS on luokiteltu ns. ”uuden aallon populismin” edustajaksi, joille on tyypillistä keskitetty organisaatorakenne sekä johtajuuden äärimmäinen keskittyminen. Puolalaisista puolueista myös Samoobrona (sen osalta tarkemmin luvussa 3.2.3) ja Puolalaisten perheiden liiga (Liga Polskich Rodzin) ovat leimallisesti populistisia puolueita. Laajemmin ottaen näille puolueille on ominaista karismaattinen johtajuus, kommunikaation äänestäjien kanssa perustuminen teemalle ”tavalliset ihmiset/me” vastaan ”ne/vallassa olevat”, radikaali ohjelman yksinkertaistaminen ja tukeutuminen ennakkoluuloille ja yhteiskunnan kipukohdille. (Kostrzębski 2002:283–284.) Alla oleva taulukko 2 esittää Kostrzębskin luokittelua Puolan populistisista puolueista. Kostrzębski itse nostaa esille näkökulman, ettei PiS kenties täytä kaikkia populismin määrittäviä, mutta hänen mukaansa se voidaan kuitenkin kiistattomasti luokitella tähän joukkoon erityisesti kahdesta syystä: 1) vaalikampanja 2001 rakentui populistille tyypilliseen tapaan yhden teeman (taistelu rikollisuutta vastaan) varaan (samaa teemaa jatkettiin myös 2005), 2) puolueen voi sanoa rakentuvan täysin Kaczyńskin veljesten varaan (karismaattinen johtaja) (mt:286). Ratkaisevaa puolueen menestyksessä on ollut Lech Kaczyńskin suosio oikeusministerinä vuosina 2000–2001, jolloin hän profiloitui mediassa ”yksinäiseksi sheriffiksi”, joka taisteli lannistumatta rikollisuutta ja korruptiota vastaan. Tämä rooli nosti Kaczyńskin kansanluottamuksen huimiin lukuihin (yli 70 % kansalaisista ilmaisi luottavansa häneen huhtikuussa 2001 ja hän jäi suosiossa toiseksi ainoastaan presidentti Aleksander Kwaśniewskille) (Szczurbiak 2002:48), joista oli varmasti hyötyä uutta puoluetta rakennettaessa. Kowalczyk ei ota kantaa puolueen populistisuuteen, vaan luokittelee sen konservatiiviseksi puolueeksi, toki sillä lisäyksellä, että se edustaa transitiomaille tyypillistä konservatiivisten puolueiden tyyppiä, jossa täysin vapaan markkinatalouden sijaan korostetaan valtion roolia kansalaisten yhteiskunnallisen ja taloudellisen turvallisuuden takaajana (mt:168).

Taulukko 2. Populistipuolueet Puolassa.

	Samobrona	Liga Polskich Rodzin	Prawo i Sprawiedliwość
puoluetyyppi	järjestelmän vastainen	järjestelmän vastainen	protestipuolue, yhdenasianliike
sijoittuminen vasemmisto-oikeisto akselilla	vasemmisto	äärioikeisto	oikeisto
johtajuus	keskitetty, valta yhdellä	hajautettu	keskitetty, valta yhdellä
tärkein vaaliteema	taistelu eliittejä vastaan	EU-vastaisuus	taistelu rikollisuutta vastaan
poliittisen toiminnan tavat	ristiriitaaherättävät ja voimakeinot	perinteiset keinot	perinteiset keinot

lähde: Kostrzebski 2002:286.

3.2.2 Platforma Obywatelska – tuomittu ikuiseksi oppositiopuolueeksi?

Platforma Obywatelska (Kansalaisfoorumi) kuuluu PiS:n tavoin Solidaarisuuden perinnettä jatkavaan leiriin, mutta tätä lukuun ottamatta puolueilla tuntuu olevan enemmän eroja kuin yhtäläisyyksiä. PO oli viimeiseen saakka johdossa sekä parlamenttivaaleja että presidentinvaaleja ennakoivissa gallupeissa (kts. esim. Polityka 34-38/2005), mutta lopulta PiS vei voiton parlamenttivaaleissa sekä puolueen ehdokas Lech Kaczyński päihitti PO:n puoluejohtaja Donald Tuskin presidentinvaalien toisella kierroksella. Ennätyksellisestä äänimäärästään huolimatta puolue siis päätyi jälleen oppositioon, sillä se ei ole suostunut lähtemään koalitionhallitukseen vaalivoittaja PiS:n kanssa.

Prawo i Sprawiedliwośćin yhteydessä mainitun Akcja Wyborcza Solidarnośćin lisäksi oikeistolla oli myös toinen koalitio, Unia Wolności (UW, Vapauden Unioni), joka sekin jatkoi Solidaarisuuden perinnettä. Koalition suurimmat voimat Unia Demokratyczna ja Donald Tuskin luotsaama Kongres Liberalno-Demokratyczny alkoivat kuitenkin vuonna 2000 ajautua toisistaan erilleen ja tammikuussa 2001 Tusk ja suurin osa liberaaleista jätti UW:n rivit (Kowalczyk 2004:122–123). Uusi puolue, Platforma Obywatelska, luotiin erilaisista oikeistoryhmittymistä mm. Unia Wolnościin ja Akcja Wyborcza Solidarnośćin jäsenistä sekä sitoutumattomista voimista, ja sen perustuskirja allekirjoitettiin 24.1.2001. (mt:123.)

Ensimmäiset vaalit, joihin uusi puolue osallistui olivat syksyn 2001 parlamenttivaalit, jotka muodostuivat pettymykseksi: puolue sai vain 12,68 % äänistä. Heikkoon menestykseen Kowalczyk (2004:126) näkee useita syitä: ensiksikin puolueen sisäiset kiistat erityisesti johtohahmojen välillä vaikuttivat negatiivisesti, toiseksi puolueen liberaali ohjelma kosketti vain kapeaa äänestäjäkuntaa. Näistä syistä johtuen puoluetta alettiin muotoilla uudelleen heti vaalien jälkeen eli lokakuussa 2001 (mt.).

Puolueen ohjelmassa tärkeimmillä sijoilla ovat liberaali-konservatiiset arvot, markkinatalouden kannatus sekä Euroopan integraation nopeuttaminen (Kowalczyk 2004:125). Puolue korostaa vahvasti yrittäjyyttä ja yrittäjien asemaa ja ajaa mm. yrittäjyyden vapauttamista byrokratian diktatuurista, yrittäjyyden kulujen alentamista ja tasapainon palauttamista yrittäjien ja työntekijöiden välille. Yksi puolueen päävaatimuksista on 3x15 % linjavero¹⁶, jonka olisi tarkoitus alentaa suuren osan kansalaisista verotusta, vauhdittaa talouskasvua ja uusien työpaikkojen syntyä. (mt:131–132.) Platforma Obywatelska on pyrkinyt vetoamaan samaan äänestäjäkuntaan kuin UW, eli nuorehkoon, koulutettuun väkeen ns. transitiovoittajiin (transitiosta hyötyjiin). Se on kuitenkin myös tehnyt eroa UW:n ohjelmaan esimerkiksi korostamalla entistä voimakkaammin taloudellista individualismia sekä valtion roolin pienentämistä. On myös vedottu puolalaisten laajalle levinneeseen puoluevastaisuuteen ja pyritty näyttäytymään vastavoimana ja poliittisen järjestelmän uudistajina. (Szczerbiak 2003:732–733.)

Kansainvälisesti PO on järjestäytynyt Euroopan kansanpuolueen jäseneksi (Europejska Partia Ludowa, European People's Party EPP). Suomesta samaan parlamenttiryhmittymään kuuluu Kansallinen kokoomus ja tarkkailijastatuksella Suomen kristillisdemokraatit. (EPP.) Kuten tästä ja puolueen markkinataloutta edistävästä ohjelmasta voi päätellä, puolue sijoittuu liberaalien oikeistopuolueiden joukkoon. Puolue vetoaa taloudellisten asioiden lisäksi kuitenkin myös sellaisiin arvoihin kuin perhe, perinne ja uskonto, joten tarkemmin määritellen kuuluu Kowalczykin mukaan konservatiivis-liberaaleihin puolueisiin. (2004:142.)

¹⁶ Linjavero (podatek liniowy) 3x15 % ajaa muutosta tuloveroon (PIT), yritysveroon (corporate income tax CIT) ja arvonlisäveroon (VAT), siten että ne kaikki olisivat suuruudeltaan 15 %.

3.2.3 Samoobrona – rähjääjästä salonkikelpoiseksi?

Samoobrona muodostaa puolalaisessa puoluepolitiikassa melkolailta oman lukunsa. Se ei edusta mitään vakiintunutta poliittista perinnettä ja kuten tulemme huomaamaan, sen luokitteleva yksiselitteisesti olemassa olevilla käsitteillä on vaikeaa jopa asiantuntijoille.

Samoobrona on Sojusz Lewicy Demokratycznej'n lisäksi harvoja yhtäjaksoisesti sosialismin romahduksesta lähtien toimineista puolueista. Alun perin puolueen synty liittyi samannimisen maanviljelijöiden ammattiliiton toiminnan tukemiseen ja oli luonteeltaan sen toimintaa täydentävää. Toiminta alkoi vuonna 1991, ammattiliitto Samoobrona rekisteröitiin helmikuussa 1992 ja poliittinen puolue, joka aluksi toimi nimellä Przymierze ”Samoobrona” (Allianssi ”Itsepuolustus”) kesäkuussa 1992. (Piskorski 2004:198.) Alusta alkaen puolue on henkilöitynyt vahvasti perustajaansa ja puheenjohtajaansa Andzej Lepperiin. Puolue on erityisesti alkuvuosina profiloitunut erilaisten laittomuuksien symboliksi, sen toiminnan päämuotoina olivat vallanvastaiset, laittomuuden rajoilla (tai jopa selvästi laittomuuden puolella) olevat protestit: lakot, teiden tukkiminen ja radikalismi (Kostrzebski 2002:284,290). Vuonna 1994 syntyi laajaa keskustelua Samoobronan ammattiliittosiiven toiminnan laillisuudesta sekä siitä, miksei sen tekemisiin oltu reagoitu tarpeellisella tavalla. Tämä johti Lepperin pidätykseen kahdeksi kuukaudeksi. (Piskorski 2004:201.) Fyysisten protestien lisäksi Lepperin tavaramerkiksi on noussut muiden puolueiden kansanedustajien solvaaminen sejmien istuntosalissa, josta käytöksestä hän on ollut syytteissäkin (kts. esim. Kostrzebski 2002).

Samoobronan menestys 1990-luvulla oli heikkoa, puolue jäi kerta toisensa jälkeen alle 5 % äänikynnyksen (Kostrzebski 2002:290). Vuoden 1995 presidentinvaalit, joissa Andzej Lepper sai vain 1,32 % äänistä, johtivat puolueen aktiivisuuden laskemiseen ja hiljaiseloon 1997 parlamenttivaaleihin saakka. Näistä vaaleista tuli kuitenkin puolueen olemassaolon pahin pohjanoteeraus: ääniä kertyi vain 0,08 %. (Piskorski 2004:202–203.) Tästä johtuen puolueen ei oletettu menestyvän vuoden 2001 parlamenttivaaleissakaan. Puolue päätti turvautua poliittisen markkinoinnin

ammattilaisiin, joiden ideoimana Lepper on käynyt tapakoulutusta, hankkinut hermostuessa punastusta peittävän solariumrusketuksen (josta on tosin tullut vastustajien suussa poliittinen vitsi: ”Puolan politiikan ensimmäinen neekeri”), siistinyt ainakin jonkin verran tapojaan ja kielenkäyttöään (Kostrzebski 2002:292, Szczerbiak 2002:58). Kenties onnistuneella kampanjalla oli osansa, kenties kuten Kostrzebski arvelee, syynä menestykseen oli yleinen toivottomuus ja laajojen kansankerrosten pettymys yhteiskunnan muutoksiin (mt:293). Joka tapauksessa puolue ylitti äänikynnyksen selvästi saaden 10,2 % äänistä.

Puolueen ylitettyä ensi kertaa parlamenttivaaleissa äänikynnyksen vuonna 2001 alkoi pyrkimys erottua ammattiliittosiivestä sekä institutionalisoida puoluetta eteenpäin (Piskorski 2004:205–206). Nämä pyrkimykset johtuivat puolalaiselle politiikalle tunnusomaisesta ammattiliiton määräävästä asemasta puolueen yli. Piskorskin mukaan puolueen linja alkoi hahmottua niinkin myöhään, kun tämän historiallisen vaalimenestyksen jälkeen. (mt:197.) Ammattiliittoyhteyksiensä takia Samoobronan luonnollinen tukijakunta on ollut ja on yhä pääasiassa maanviljelijät, vaikka sitä on tietoisesti pyritty laajentamaan ja se käsittää muista ryhmistä erityisesti työttömiä. Samoobrona on siis vähitellen kehittynyt yhdenasianliikkeestä laaja-alaisemmaksi ja lähentynyt demokraattisia järjestelmiä dominoivaa puoluetyyppiä, catch all -puoluetta.¹⁷ (mt:206.) Platforma Obywatelskan äänestäjäkunnan koostuessa suurelta osin transitiovoittajista, Samoobronan viesti on puolestaan vedonnut ”transitiohäviäjiin”, ihmisiin, jotka ovat kokeneet transition mukanaan tuomat muutokset negatiivisina (Szczerbiak 2003:733).

Yksi tärkeimmistä teemoista Samoobronan puolueohjelmassa on ollut alusta asti valtion raha- ja luottopolitiikka. Ajetaan esim. kansallispankkia koskevan lainsäädännön muutoksia. Toinen tärkeä teema on tähän mennessä toteutettujen yksityistämisten kritiikki. Etualalla on Lepperin muotoilema oppi, jonka pääajatuksena on kolmen eri omistusmuodon samanarvoisuus ja toimivuus rinnakkain (valtiollinen, yksityinen, osuuskuntapohjainen), kuitenkin sillä edellytyksellä, että strategiset sektorit kuten aseteollisuus, energiantuotanto,

¹⁷ Toinen yleinen nimitys puolueille on ”big tent party”. Puolueet pyrkivät vetoamaan eri tavoin ajatteleviin ihmisiin eikä puolueen jäsenyys liity tiettyyn ideologiaan.

kuljetus, pankit ja vakuutusyhtiöt jäävät valtion kontrolliin. Koko talouden kehittymisen kannalta merkittävänä sektoreina Samoobrona painottaa maatalouden ja rakennusalan merkitystä. (Piskorski 2004:207–210.) Yhteiskunnallisilla asioilla on erityinen rooli puolueen ohjelmassa: sosiaalipolitiikan alueella puolueen päätavoitteita on minimitoimeentulon (minimum socjalne) takaaminen eläkeläisille ja sellaisille työttömille, jotka ”itsestään riippumattomista syistä eivät ole voineet löytää työpaikkaa” (mt:211). Samoobrona on suhtautunut kriittisesti Euroopan Unioniin, josta kertoo myös sen jäsenyys EUDemocrats-ryhmittymässä (Allience of a Europe of Democracies), johon kuuluu eurokriittisiä keskustavasemmiston ja keskustaoikeiston edustajia kymmenestä EU-maasta (EUD).

Samoobronan yhdistetyn puolue-ammattiliittorakenteen vuoksi on vaikea määritellä, mikä on puolueen jäsenmäärä. Puolueen oma arvio muutaman vuoden takaa on 100 000; ammattiliitolla on ilmeisesti selvästi enemmän jäseniä eli noin 500 000. (Piskorski 2004:216.) Muihin puolueisiin verrattuna puolueella on melko yksinkertaistettu rakenne sekä joitakin poikkeavia käytäntöjä, kuten mahdollisuus yhdistää Samoobronan jäsenyys jonkin toisen puolueen jäsenyyden kanssa (mt:219). Puolueen johtajakeskeisyys vaikuttaa myös sen eduskuntaryhmän toimintaan. Samoobrona on kärsinyt muita puolueita pahemmin loikkauksista toisiin ryhmittymiin: esim. kaudella 2001–2005 sillä oli alussa 53 edustajaa, mutta syyskuussa 2003 enää 31! Pääasiassa loikkaukset ovat johtuneet edustajien konflikteista puoluejohtaja Lepperin kanssa. (mt:222.)

Kuten jo aluksi totesin, Samoobronan luokittelu perinteisillä typologioilla on hankalaa ja eri tutkijoiden näkemykset vaihtelevat aina äärioikeistolaisesta vasemmistopopulistiseen (kts. esim. McManus-Czubińska 2003). Useimmiten puolue luokitellaan lyhyesti populistiseksi tai kansallispopulistiseksi (nacionalistyczno-populistyczny) (Piskorski 2004:223). Kostrzebski määrittelee ”populismien uuden aallon” (partie nowego populizmu) kahdeksi tärkeimmäksi piirteeksi erittäin keskitetyn organisaattiorakenteen ja johtajuuden äärimmäisen keskittyneisyyden, jotka molemmat piirteet Samoobrona ehdottomasti täyttää (2002:283). Populististen puolueiden joukossa hän sijoittaa Samoobronan sen suuremmin selittämättä vasemmistoon ja järjestelmän vastaisiin puolueisiin (kts.

taulukko 2) (mt:286). Piskorskin (2004:225) mukaan puolue ei kuitenkaan ole järjestelmän vastainen (partia antysystemowa) vaan protestipuolue (partia protestu), sillä se ei kyseenalaista demokraattista poliittista järjestelmää. Tästä voi kuitenkin olla toista mieltä, sillä mitä muutakaan Lepperin varsinkin alkuaikoina harrastama ”radikalismi”¹⁸ on, kuin demokraattisen järjestelmän ja sen toiminnan kyseenalaistamista, ts. eikö se, ettei hän suostu noudattamaan järjestelmän sääntöjä juuri osoita hänen kyseenalaistavan sen? Sielskin (mt:224) mukaan puolue menee puolestaan lähinnä kategoriaan ”keskustapuolue, jolla on kansallispopulistisia piirteitä”. Itse puolue kuitenkin määrittelee itsensä vasemmistopuolueeksi, mm. Andzej Lepperin vaaliesitteessä ”Prawdziwie patriotyczna polska lewica...” (aidosti kansallismielinen puolalainen vasemmisto...). Tämä tuo hyvin esille vaikeuden sijoittaa puoluetta perinteiseen vasemmisto-oikeistokontekstiin. Sosioekonomisilla alueilla puolue kuitenkin sijoittuu selvästi vasemmistoon, kannattaa suojataloutta, kansantulon uudelleenjakoa yhteiskunnallisten epätasa-arvoisuuksien tasoittamiseksi sekä aiemmin mainittua minimitoimeentuloa (Piskorski 2004:224). Lopuksi Piskorski kuitenkin toteaa, että puolueen voi sijoittaa *laajasti* määriteltyyn vasemmistoon (mt:225, kursivointi lisätty). McManus-Czubińskan (et al) mukaan Samobronaa kuvaa parhaiten määritelmä vasemmistopopulistinen puolue, sillä vaikka puolueella saattaa olla tiettyjä antisemitistisiä piirteitä, sen äänestäjät eivät kuitenkaan sovi oikeiston äänestäjien kuvaukseen, jonka tärkeimpänä osana Puolassa on vahva katolisuus (2003:14).

3.2.4 Sojusz Lewicy Demokratycznej – vallankahvasta poliittiseen paitsioon

Tutkimuksen kohteeksi valituista puolueista SLD (Demokraattisen vasemmiston liitto) on ainoa edellisessä hallituksessa istunut puolue. Vuoden 2001 vaalien menestys vaihtui kuitenkin sen osalta karvaaseen tappioon äänimäärän pudotessa ennätysmäiset 29,7 prosenttiyksikköä ja ollessa näissä vaaleissa 11,31 %.

Puolueen suosion lasku oli ilmeistä ja odotettavissa olevaa: vuonna 2003 tehdyssä mielipidetiedustelussa sille povattiin noin 20 % äänistä (Sielski 2004:25). Tämän

---

¹⁸ Tulee ottaa huomioon, että Lepperin toiminnassa radikalismi ei rajoittunut väkivallattomiin muotoihin, kuten teidentukkimisiin tai mielenosoituksiin, vaan hänen kannattajansa ja myös hän itse on ollut useasti syytteissä poliittiseen toimintaansa liittyvistä pahoinpitelyistä.

jälkeen puolueen kannatus on laskenut entisestään. Suosion laskun lisäksi eräs mahdollinen selitys huonoon vaalimenestykseen on, että SLD:n perinteisillä vahvoilla alueilla Länsi- ja Pohjois-Puolassa (Zachodnio-Pomorskie, Wielkopolskie, Warmińsko-Mazurskie, Kujawsko-Pomorskie, Lubuskie) äänestysprosentti jäi vielä muuta maata alhaisemmaksi (Szczerbiak 2003:735, Państwowa Komisja Wyborcza 2005).

SLD kuuluu puolalaisessa puoluepolitiikassa harvojen pitkäaikaisempien toimijoiden joukkoon. Se alkoi muodostua heti sosialismin romahdettua entisen Puolan yhdistyneen työväenpuolueen raunioille (Polska Zjednoczona Partia Robotnicza). Ennen vuoden 1991 parlamenttivaaleja puolue rakentui kahdelle kivijalalle: poliittiselle puolueelle Socjaldemokracja Rzeczypospolitej Polskiej (joka puolestaan oli yllämainitun työväenpuolueen suora perillinen) ja ammattiliitolle Ogólnopolskie Porozumienie Związków Zawodowych. Kokonaisuudessaan siihen kuitenkin jo tuolloin sisältyi 15 eri organisaatiota. Vuoden 1993 parlamenttivaaleihin mennessä SLD:n koalitioon kuului jo 28 ryhmittymää ja pian huomattiin että rakenne meni liian vaikeasti hallittavaksi. (Tomczak 2004:48.) Kuitenkin SLD jatkoi toimintaansa vasemmiston koalitiona.

Huhtikuussa 1999 koalitio ilmoitti muodostautuvansa uudelleen yhtenäisemmän poliittisen puolueen luomiseksi. Uuden puolueen perustusjulistus allekirjoitettiin 15.4.1999. Kuitenkin osa pienemmistä ryhmistä jäi uuden puolueen ulkopuolelle. (Tomczak 2004: 49–50.) Vaikka SLD on yhdessä Samoobronan kanssa harvoja pitkäaikaisia poliittisia ryhmittyymiä, senkin kehityksessä näkyy selvästi puolalaiselle puoluepolitiikalle ominainen vakiintumattomuus: myöskään pitkäaikaiset puolueet eivät ole välttämättä olleet rakenteeltaan vakiintuneita kuin lyhyen ajan (vrt. 3.2.3 Samoobrona). Uuden SLD:n johtopaikoille pääsivät SdRP:n (Socjaldemokracja Rzeczypospolitej Polskiej) kärkinimet eli entiset kommunistit (mt:52). Puolue ei ole kuitenkaan tämänkään jälkeen pysynyt muuttumattomana: vuonna 2004 siitä irtaantui osa, joka järjestäytyi Puolan sosiaalidemokraattiseksi puolueeksi, Socjaldemokracja Polska (SdPI) (Buras 2005:85). Kommunistimenneisyytensä takia SLD:llä on ollut ja on yhä suuri tarve profiloitua eurooppalaista perinnettä edustavaksi sosiaalidemokraattiseksi puolueeksi, jollainen se ei kuitenkaan historiallisesti ole koskaan ollut ja jonka

perinteitä sen ei varsinaisesti voi katsoa jatkavan. Mahdollisesti osittain profiloituakseen voimakkaammin muihin nimenomaan demokraattisen vasemmiston perinnettä edustaviin puolueisiin kommunistisen vasemmiston sijaan, SLD on liittynyt jäseneksi Euroopan sosialistiseen puolueeseen ja Sosialistiseen internationaaliin (Socialist International, PES).¹⁹ Szczerbiakin (2002:45) siteeraaman kyselyn mukaan vuonna 2000 43 % äänestäjistä piti SLD:tä ensisijaisesti länsieurooppalaisten sosiaalidemokraattisten puolueiden perinteen edustajana, kun taas 31 % näki sen kommunistisen puolueen seuraajapuolueena.

Tomczakin (2004) mukaan seuraavat ehdotukset ja tavoitteet ovat SLD:n ohjelmassa keskeisillä sijoilla: vallan ja rahankäytöstä päättämisen hajauttaminen paikallishallinnolle, kirkon ja valtion erottaminen toisistaan ja valtion neutraali suhde kansalaistensa uskonnollisiin vakaumuksiin. EU-jäsenyydestä päätettäessä SLD oli vahvasti jäsenyyden kannalla ja piti integraatiota Eurooppaan eräänä tärkeimmistä ajamista asioista. Myös naisten tasa-arvoinen asema yhteiskunnassa on puolueen tavoitellulla melko korkealla. (mt:60–63.) Yleisesti ottaen SLD, muiden vasemmistopuolueiden tavoin, edustaa maallisia arvoja ja vahvasti poiketen erityisesti puolalaisesta äärioikeistosta (puoluekentällä esim. Liga Polskich Rodzin) kannattaa mm. seksuaalikasvatusta kouluihin sekä kaikkien saatavilla olevia ja edullisia ehkäisyvälineitä.

SLD:ssä on suosion laskun myötä ryhdytty siirtämään syrjään vanhemman polven poliitikkoja, jotka kansan silmissä samastuvat kommunisteihin ja ovat lisäksi saattaneet ryvettyä erilaisissa skandaaleissa.²⁰ Tilalle ovat astuneet tuoreet, nuoret nimet, kuten puolueen puheenjohtaja Wojciech Olejniczak ja puoluesihteerit²¹ Grzegorz Napieralski, jotka ovat molemmat 32-vuotiaita ja edustavat ensimmäistä sukupolvea, jolla ei ole menneisyyttä yhdistyneessä työväenpuolueessa. Tämän on osittain mahdollistanut puolueen oma nuorisjärjestö eli ”młodzieżówka”

¹⁹ Suomesta molempiin järjestöihin kuuluu nimenomaan SDP, ei Vasemmistoliitto, mikä vahvistaa kuvaa sosiaalidemokraattista perintöä edustavista toimijoista.

²⁰ Päällimmäisenä äänestäjien mielessä vaalien aikaan lienee ollut SLD:n kannattamaa, riippumatonta presidenttiehdokasta Włodzimierz Cimoszewiczia kohtaan esitetyt syytökset vaaditun omaisuusilmoituksen tietojen väärentämisestä.

²¹ Sekretarz generalny:n lähin vastine suomalaisessa poliittisessa järjestelmässä on puoluesihteerit, mutta erityisesti SLD:n kohdalla kyseinen funktio on huomattavasti näkyvämpi ja vaikutusvaltaisempi kuin Suomessa.

Federacja Młodych Socjaldemokratów. Uudistusten tavoite oli säilyttää valta-asema syksyn 2005 vaaleissa, mutta vaikutus ei ollut toivottu ja jää nähtäväksi palaako äänestäjien luottamus ”nuorennusleikkauksen” läpikäyneeseen puolueeseen. Jäsenmäärältään puolue on yhä suurin, vuoden 2002 tietojen mukaan sillä on noin 120 000 jäsentä eikä Tomczak usko muiden vasemmistopuolueiden voivan uhata sen kannatusta (2004:65, 75). Szczerbiak toteaa puolueen saavuttaneen hegemonisen aseman puoluekentän vasemmalla laidalla, mutta on Sielskiä varovaisempi tulevaisuuden arvioissaan. Hän pitää mahdollisena, että Samoobrona voi onnistua vetoamaan erityisesti niihin puolueen perinteisiin kannattajiin, jotka ovat kaikkein tyytymättöimpiä taloudelliseen tilanteeseen. (Szczerbiak 2002:68.)

3.2.5 Puolueiden tulevaisuuden näkymät ja puoluekentän kehitys

Szczerbiakin mukaan neljästä eniten ääniä saaneesta puolueesta ainoastaan SLD:llä on hyvät pitkäntähtäimen tulevaisuudennäkymät nykyisessä toimintamuodossaan. Se on puolueista parhaiten järjestäytynyt, yhtenäisin ja sen toiminnalla on pitkät perinteet. Szczerbiak näkee muita puolueita uhkaavan fragmentoitumisen tai hajoamisen seuraavien vuosien kuluessa, sillä PiS:iä, PO:ta ja Samoobronaa ei yhdistä sisäisesti juuri muu, kuin karismaattinen johtajuus (PO:n kohdalla jo hajonnut kolmen karismaattisen johtajan tiimi). (Szczerbiak 2002:69.) Syksyllä 2006 järjestetään Puolassa paikallisvaalit (wybory samorządowe), jotka ovat jo saaneet aikaan kiinnostavia muutoksia: sen sijaan, että SLD lähtisi vaaleihin yksin, se on solminut vasemmiston pienpuolueiden kanssa vaaliliiton "Wspólna Polska" (Yhteinen Puola). Onkin mielenkiintoista seurata, onko vasemmiston aiempaa hajaantumiskehitystä nyt seuraamassa yhdistyminen mahdollisesti pysyvämminkin.

4 PUOLALAISTEN PUOLUEIDEN RETORIikka PARLAMENTTIVAALISSA 2005

Tarkemman analyysin kohteeksi on valittu neljältä eniten ääniä saaneelta puolueelta mahdollisimman samantapaiset tekstit. Kuten olen jo aiemmin maininnut, pääasiallisen materiaalin muodostavat puolueiden vaaliohjelmat. Kuitenkin kyseiset ohjelmat ovat keskenään niin eripituisia, että mahdollisuuksien mukaan lyhyimpien ohjelmatekstien puolueilta on otettu mukaan myös muita vaaleja varten laadittuja tekstejä.

Erilaisten materiaalien suhteen työssäni on vallinnut runsauden pula: puolueet suhtautuivat pyyntöihini saada vaalimateriaalejaan hyvin myönteisesti ja sain materiaalia huomattavasti enemmän, kuin olin uskaltanut edes toivoa. Osan materiaalista olen saanut suoraan internetistä, osan puolueet ovat luovuttaneet minulle joko käydessäni Krakovassa vierailemassa puolueen paikallistoimistossa tai lähettäneet postissa tai sähköpostin liitteenä. Puolueilta saadun materiaalin osalta olen heidän armoillaan: Platforma Obywatelskalta ja Samoobronalta en ole saanut käsiini vaalimanifestia, joka ei kuitenkaan tarkoita ettei tällaista tekstiä olisi mahdollisesti vaaleja varten laadittu. Joidenkin puolueiden osalta ei ollut tekstien otsikoinnista automaattisesti selvää, mikä teksti olisi tarkoitettu vaaliohjelmaksi, joten näiden osalta olen myös puolueilta saamienei tietojen varassa.

	vaaliohjelma*	vaalimanifesti**	kampanjamateriaali***
PiS	72s	2s	-
PO	8s	-	muutamia kpl
Samoobrona	15s	-	n10kpl
SLD	7s	2s	yli 100s

* vaaliohjelmien osalta sivumäärä on arvioitu A4-sivuina (2xA5=A4), mikäli alkuperäinen formaatti on ollut muu

** vaalimanifestiksi on tulkittu lyhyehköt tekstit, jotka puolue on otsikoinut esim. Deklaracja Programowa, Manifest Wyborczy.

*** kampanjamateriaalilla tarkoitetaan tässä erilaista mainosmateriaalia, erottelematta onko se puolueen yhteistä vai yhden ehdokkaan materiaalia.

4.1 PRAWO I SPRAWIEDLIWOŚĆ vaaliohjelman IV RZECZPOSPOLITA –Sprawiedliwość dla Wszystkich²² ja vaalimanifestin analyysi

Muiden valittujen puolueiden vaaliohjelmiin verrattuna PiS:n vaaliohjelma on huomattavan pitkä. Ohjelma on julkaistu painatussa muodossa A5-muotoisena 144-sivuisena kirjasena, ja se on myös ollut puolueen internet-sivuilla pdf-muodossa. Pituutensa vuoksi se on myös selvästi muita ohjelmia yksityiskohtaisempi; onhan itsestään selvää, ettei muutaman sivun esityksessä voida päästä yhtä syvälle kuin toisaalta yli sadassa sivussa. Pääasiassa PiS kuitenkin käsittelee samoja teemoja, jotka toistuvat muillakin puolueilla. Omissa alaluvuissaan ohjelmassa kerrotaan puolueen visioita valtiosta, turvallisuudesta, kansainvälisestä politiikasta, taloudesta, perheestä, terveydenhuollosta, koulutuksesta, kulttuurista, sosiaalipolitiikasta, maataloudesta ja urheilusta.

Puolueen vaaliohjelman ollessa muiden puolueiden teksteihin verrattuna näin selkeästi pidempi, ei ohjelman tarkastelu kokonaisuutena ole mielekästä valitulla retorisen lähiluvun menetelmällä (kts. tarkemmin luku 2). Tästä syystä olen ottanut tarkemman tarkastelun kohteiksi ohjelman aloittavan ”Wprowadzenie. Polska nowej umowy społecznej – szanse i zagrożenia”-luvun (Johdanto. Uuden yhteiskuntasopimuksen Puola – mahdollisuuksia ja uhkia) ja luvun 3 ”Polityka międzynarodowa. Polska bezpieczna i suwerenna – silna Polska w Europie” (Kansainvälinen politiikka. Turvallinen ja vapaa Puola – voimakas Puola Euroopassa). Johdanto puolustaa paikkaansa mielestäni sillä, että siinä nousevat jo esiin pääpiirteittäin samat teemat, joihin syvennytään yksittäisissä luvuissa. Kansainvälistä politiikkaa käsittelevä luku on taas perusteltu, sillä siinä tulee esimerkillisesti esiin puolueen käyttämä puhetapa. Vaaliohjelman lisäksi

²² Neljäs tasavalta – oikeudenmukaisuutta kaikille. Neljäs tasavalta on PiS:in lanseeraama käsite ja vaalikampanjan yksi pääteemoista. III tasavallaksi nimitetään sosialismin romahduksen jälkeistä kautta, jota PiS:n mukaan leimaa korruptio yms. negatiiviset ilmiöt, joista se haluaa irtisanoutua ja rakentaa uuden IV:n tasavallan. Tämä ns. IV tasavalta ei ole käsittääkseni saanut yhtäläistä hyväksyntää kansan keskuudessa kuin aiemmat tasavallat, ts. se ei ole puolueretoriikasta juurtunut arkipuheeseen. I tasavalta tarkoittaa 1700-luvun lopun jakoja edeltänyttä aatelistasavaltaa, II tasavalta maailmansotien välistä tasavaltaa, jonka jälkeen tullutta kommunistista Puolaa ei kutsuta tasavallaksi vaan PRL:ksi (Polska Rzeczpospolita Ludowa, Puolan kansantasavalta).

analysoitavaksi on otettu puolueen vaalimanifesti Deklaracja Programowa (sanatarkasti ohjelmallinen julistus). Vaikka vain kahdelta puolueelta (PiS ja SLD) on saatu tutkittavaksi vaalimanifesti, koen perustelluksi ottaa ne näiden puolueiden osalta mukaan aineistooni, sillä ilman manifestia SLD:n osalta aineisto jää melko suppeaksi ja on loogista ottaa vertailukohdaksi toisen puolueen vastaava teksti.

PiS:n puhetapa poikkeaa muiden puolueiden puhetavasta mielestäni melko selvästi. Muiden puolueiden käyttäessä nationalistista kieltä (kts. luku 2.3.1) lähinnä yksittäisinä mainintoina, PiS:n koko puhetapa on niin selvästi nationalistinen, että on vaikea tutkia sen nationalistisen retoriikan käyttöä sen paljouden ja taajuuden takia. Toisista puolueista poiketen PiS myös toistaa hyvin usein, että on kyse *puolalaisista* lapsista/maanviljelijöistä/työttömistä, *Puolan* maataloudesta, poliisilaitoksesta, urheilusta tms., vaikka tämän voisi kuvitella olevan itsestään selvää vaalitekstin kontekstissa.

PiS:n vaalitekstit eroavat myös kielenkäytön tasolla. Hyvä esimerkki tästä on nähdäkseni *patologia*-sana ja sen johdannaiset (spatologizowany, patologiczny), jotka toistuvat huomattavan taajaan: ”Puolan kansantasavalta, kuten kaikki epädemokraattiset valtiot, oli syvästi patologisoitunut maa.”²³ Muutaman sivun mittaisessa vaalimanifestissa *patologia*-johdannaisia käytetään peräti neljästi. Ilmeisistä historiallisista syistä *patologia*-tematiikkaa ei esiinny SLD:llä, sillä sen tausta kommunistisen puolueen seuraajapuolueena asettaa sen *patologia*-syytösten maalitauluksi. On kuitenkin kiinnostava huomata, etteivät myöskään PO ja Samoobrona käytä tätä teksteissään, vaikka niilläkin ”vanha valta” kuvataan vastustajana: Samoobronan vaaliohjelmassa *patologia*-aihetta ei sivuta, PO:lla käsite esiintyy yhden kerran ohimenevän maininnan tasolla. PiS siis käyttää vastustajan luomisessa melko yksipuolista keinovalikoimaa, PO:n ja Samoobronan rakentaessa vihollista vaihtelevilla keinoilla.

---

²³ Polska Ludowa była, jak każde niedemokratyczne państwo, krajem głęboko spatologizowanym (Program 2005:7). Sanalla *patologia* viitataan poliittisessä kielenkäytössä yhteiskunnallisiin vinoutumiin, postkommunistisen järjestelmän ”sairauteen”, korrupioon tms.

4.1.1 Ethos-retoriikka

Ethos-retoriikkaa PiS käyttää puolueen auktoriteetin korostamiseksi ja painottaa omaa rooliaan yhteiskunnallisessa muutoksessa. Ethos yhdistyy luontevasti poliittiseen me:n kanssa puolueen mainostaessa: "Emme käännä katsettamme myöskään mitalin toisesta puolesta. Näemme kuinka moni maanmiehemme elää minimitoimeentulon rajan alapuolella, kuinka moni tuntee häpeän ja hylkäämisen tunteita."²⁴ Tässä on olennaista nähdäkseen puolueen painotus, kuinka se on pienen ihmisen puolella ja ottaa huomioon vähäosaiset. Tällä tavoin se rakentaa itsestään auktoriteettia, joka kykenee ja haluaa parantaa kansalaisten tilannetta. Kansalliseen yhtenäisyyteen puolue vetoaa kutsumalla syrjäytyneitä työttömän tai vähäosaisen sijaan ilmauksella maanmies (pl. *rodak*), jonka käytöllä luodaan yhtenäisyyttä sekä "tavallisen kansan" ja puolueen välille, että kaikkien kansalaisten välille. Yllämainittu lainaus on harvinaisen herkullinen retorisesti, sillä sen voi nähdä sisältävän myös eräänlaisen toisiin poliittisiin puolueisiin (poliittisen me:n vihollisiin) kohdistetun syytöksen siitä, etteivät muut ole kiinnittäneet tarpeeksi huomiota yhteiskunnan ongelmakohtiin tai ainakaan toimineet tilanteen vaatimassa määrin. Oma auktoriteettia ja kyvykkyyttä esittelevän ethoksen lisäksi käytetään pathosta, kansalaisten syrjäytymisen ja epäonnistumisen tunteeseen vetoamalla korostetaan sitä, että ollaan samassa veneessä, samanarvoisia vallan kohteiden kanssa.

Vaaliohjelman luvussa "Johdanto-mahdollisuudet ja uhat" PiS tosiaankin luettelee suuren määrän uhkia, jotka Puolaa koettelevat: "Siinä tapauksessa, että yllämainitut yleiset tendenssit syvenevät (väestönkasvun taittuminen, tähänastisen yhteiskunta- ja talouspolitiikan suunnan jatkaminen ja sen seurauksena syntynyt korkea työttömyys ja siihen liittyvä perhe-instituution kriisi), koko Puola saattaa muuttua syrjäiseksi Euroopan provinssiksi."²⁵ Tilanteessa on kuitenkin uhkien lisäksi mahdollisuuksia, jotka PiS:n mukaan "piilevät valtion korjaamisessa ja

²⁴ Ale też nie odwracamy oczu od drugiej strony medalu. Widzimy, ilu rodaków żyje poniżej minimum egzystencji, ilu nosi w sobie poczucie zaznanej krzywdy i odtrącenia (PiS:n manifesti).

²⁵ W wypadku pogłębienia się opisanych wyżej generalnych tendencji: załamania demograficznego, utrzymania dotychczasowego kierunku polityki społeczno-gospodarczej i jej skutków, w tym bardzo dużego bezrobocia i wiążącego się z nimi kryzysu rodziny, cała Polska może stać się głęboką europejską prowincją (Program 2005:10).

uudessa talouspolitiikassa.”²⁶ Toisin sanoen, puolue ilmoittautuu ongelmien ratkaisijaksi, jonka mallia (Neljäs tasavalta) noudattaen ja jonka kyvykkyyden ansiosta nämä ongelmat väistyvät ja uhkien sijasta mahdollisuudet nousevat esiin. Myös vaalimanifestissa PiS käyttää samantapaista ethosta: "Puolaa voi hallita rehellisesti ja tehokkaasti. Täytyy vain omata horjumaton poliittinen halu. Meillä sellainen halu on.”²⁷ Näin PiS luo vahvasti kuvaa itsestään poliittisena auktoriteettina, toimijana, joka saa aikaan odotetun ja yhteiskunnallisesti välttämättömän muutoksen. Luonteeltaan puolueen ethos-retoriikka on siis tulevaisuuteen kohdistuvaa, mikä on ymmärrettävää, kun otetaan huomioon, että puolue on melko nuori (perustettu vuonna 2001, kts. tarkemmin 3.2.1) eikä se ole nykyisellä kokoonpanolla/nimellä ollut hallitusasemassa, jolloin sillä ei ole samanlaisia menneisyyden saavutuksia voihin vedota kuin esim. SLD:llä.

Erityisen antoisa retorisesti on seuraava lainaus: ”Siksi ehdotamme Puolan kansan ja valtion intressien nimissä, Bug- ja Oder-jokien välissä nyt ja tulevaisuudessa elävien puolalaisten intressien nimissä, perustavaa laatua olevien yhteiskunnallista solidaarisuutta koskevien periaatteiden nimissä yhteiskuntasopimuksen tekemistä.”²⁸ Tässä yhdistyvät ethoksen, pathoksen ja poliittisen me:n käytöt. Ethoksella luodaan vaikutelmaa tehokkaasta ja kyvykkästä toimijasta, joka tarjoaa ratkaisua (yhteiskuntasopimusta). Poliittinen me liittyy osaltaan tähän kyvykkyyteen, mutta lisää siihen valtanäkökulman: *me* teemme tämän yhteisen hyvän vuoksi, poliittista me:tä suuremmalle yhteisölle eli nationalistiselle me:lle. Pathoksella taas vedotaan kaikkien puolalaisten yhtenäisyyteen, Bug- ja Oder-jokien välillä elävään joukkoon, joka jakaa yhteisen kansallisen identiteetin ja jolla on yhtenäinen kansallinen intressi.

Kiinnostava yksityiskohta on se, että oman (hypoteettisen) auktoriteettinsa ja kyvykkyytensä lisäksi PiS viittaa Samoobronan tavoin paavi Johannes Paavali II:een ja molemmissa ohjelmissa otetaan esiin juuri sama edesmenneen paavin

²⁶ (...) jakie tkwią w naprawie państwa i nowej polityce gospodarczej (Program 2005:10).

²⁷ Polską można rządzić uczciwie i skutecznie. Trzeba tylko posiadać niezachwianą wolę polityczną. My ją mamy. (PiS:n vaalimanifesti)

²⁸ Dlatego proponujemy w imię interesów narodu i państwa polskiego, interesu Polaków, którzy żyją i będą żyli między Bugiem a Odram, w imię podstawowych zasad społecznej solidarności, zawrzeć pakt społeczny (Program 2005:11).

kirje Centesimus Annus²⁹. Puolueet kuitenkin hakevat paavin auktoriteetista tukea eri asioihin: Samoobrona käyttää paavia hakiessaan yleistä tukea omalle yhteiskunnalliselle ja taloudelliselle ohjelmalleen (Samoobronasta tarkemmin luvussa 4.3.1), PiS puolestaan pohjaa tämän lausunnoille oman euroskeptisyytensä. Onkin kiinnostava huomata, ettei EU-vastaisuutta tai -skeptisyyttä perustella asia-, vaan arvokysymyksillä: ”Unionilta puuttuu näkemys, sillä on kulttuuri-identiteettikriisi. Juuri moraalista tyhjiöstä paavi Johannes Paavali II varoitti historiallisessa puheessaan Puolan parlamentissa (...).”³⁰

Retorisesti kiinnostava ja monipuolinen on myös vaalimanifestin osuus, jossa puolue yhdistää pathosta ja ethosta vedotessaan muistoihin, jotka ovat yhtä aikaa sekä yksilöllisiä että yhteisiä, jaettuina: ”Olimme isänmaamme itsenäisyyden palauttamisen todistajia. Se oli suuri hetki. Monet meistä työskentelivät ankarasti sen eteen.”³¹ Samalla kun pathoksella rakennetaan yhtenäisyyttä yksilöiden ja sukupolvien välille ja luodaan sukupolvien ketjua, jossa taisteltiin yhteisen asian puolesta eri aikoina eri keinoin ja eri olosuhteissa, ethoksella korostetaan omaa osallistumista ja vaikutusta asiaan, luodaan kuvaa *meistä* mukana tässä kaikessa, tärkeässä roolissa ja etulinjassa. Lisäksi käytetään nationalistista me:tä, jolla on toisaalta poliittinen, sisäinen vihollinen: kommunistit.

Myös vaaliohjelman luvussa Kansainvälinen politiikka PiS käyttää taajaan ethos-retoriikkaa: ”Seisomme vahvasti puolalaisten kansallisten intressien turvana. Tavoitteenamme on rakentaa voimakas Tasavalta, jolla on kansainvälisellä areenalla suurelle eurooppalaiselle kansalle sopiva asema.”³² Ethos eli oman kyvyn ja halun korostaminen yhdistyvät nationalistiseen tavoitteeseen, eli tasavallan ja kansan arvon (suuri) mukaisen aseman saavuttamiseen.

²⁹ Centesimus Annus on latinaa ja tarkoittaa suomeksi sadas vuosi. Sillä viitataan paavi Johannes Paavali II:n kirjoittamaan kiertokirjeeseen vuodelta 1991, jolloin tuli kuluneeksi sata vuotta paavi Leo XIII kirjoittamasta Rerum Novarumista, jota pidetään perustana nykyaikaiselle katoliselle sosiaaliselle opetukselle.

³⁰ Unia nie ma wizji, przeżywa kryzys kulturowej tożsamości. To właśnie przed moralną pustką przestrzegał Ojciec Święty Jan Paweł II w historycznym przemówieniu w polskim parlamencie (...) (Program 2005:42).

³¹ Byliśmy świadkami odzyskania przez naszą Ojczyznę niepodległości. To była wielka chwila. Wielu z nas ciężko na nią pracowało. (PiS:in vaalimanifesti)

³² Będziemy twardo stać na straży polskich interesów narodowych. Naszym zamierzeniem jest budowa silnej Rzeczypospolitej, posiadającej na arenie międzynarodowej pozycję godną dużego europejskiego narodu (Program 2005:39).

4.1.2 Pathos-retoriikka

Ethoksen lisäksi paavi Johannes Paavali II:ta käytetään myös pathokseen, kun hänen avullaan vedotaan kristillisiin arvoihin: ”Meillä on velvollisuus pysyä uskollisena Hänen sanomalleen: velvollisuus elvyttää Eurooppa kristillisen solidaarisuuden hengellä (...).”³³ Nationalistista me:tä käytetään ilman juuri tässä kohdassa määriteltävää vihollista, mutta kontekstista vihollishahmoksi hahmottuvat toisaalta EU:n vahvat jäsenmaat, jotka uhkaavat Puolan itsenäisyyttä, ja toisaalta EU:n protestanttiset ja maallistuneet maat, jotka laiminlyövät maanosan kristillisten perinteiden säilyttämisen.

Samantapaista kristillisiin arvoihin vetoavaa pathos-retoriikkaa PiS käyttää myös ilman paavi Johannes Paavali II:n auktoriteettia luodessaan arvojen vastakkainasettelua EU:ssa ”meidän” (katoliset puolalaiset) ja ”muiden” välille: ”(...) Euroopan perustuslaki (...) kielsi kristinuskon roolin maanosamme moraalisena ja kulttuurisena luonteen muotoutumisessa, (...) toi eurooppalaiseen perustuslakikäytäntöön tietynlaisen antikristillisen sensuurin.”³⁴ Tässä huomaamme jälleen, kuinka EU-vastaisuus ilmenee tyypillisesti juuri arvokysymysten kohdalla, ja kuinka EU:n oletetusta kristinuskonvastaisuudesta tehdään puolalaisia yhdistävää vihollista. On myös hyvä huomata, minkälaista kuvaa puolalaisuudesta rakennetaan: puolalaisuus yhdistyy automaattisesti katolisuuteen, ja oletusarvona on lisäksi, että puolalainen myös harjoittaa uskontoaan ja pitää sitä niin suurella arvolla, että on valmis hahmottamaan maailmaa uskontonsa kautta. Muut puolueet ovat kritisoineet PiS:iä yhden ideologian runnomisesta hallitsevaan asemaan ja vaaliohjelmassa esitettyjen mustavalkoisten ennakko-oletusten ja asenteiden perusteella kritiikki vaikuttaa varsin oikeutetulta.

PiS käyttää manifestissään vahvaa pathos-retoriikkaa esitellessään visiotaan tulevaisuuden Puolasta, joka on ”rehellinen, oikeudenmukainen, turvallinen.

³³ Mamy obowiązek zachowania wierności Jego posłannictwu: obowiązek ożywienia Europy duchem chrześcijańskiej solidarności (...) (Program 2005:42).

³⁴ (...)konstytucja dla Europy (...) negował rolę chrześcijaństwa w kształtowaniu moralnego i kulturowego oblicza naszego kontynentu, (...) wprowadzał do europejskiej praktyki konstytucyjnej swego rodzaju antychrześcijańską cenzurę (Program 2005:41-42).

Valitettavasti III tasavalta ei ole sellainen Puola, jota toivomme.”³⁵ Yhtäaikaisesti positiivisen tulevaisuudenvision kanssa tässä rakennetaan vihollista entisistä vallanpitäjistä, jotka ovat sallineet valtion kehittyä tällaiseen suuntaan.

Pathoksella vedotaan myös eräänlaiseen herravihaan, eliitinvastaisuuteen ja taloudellisen turvattomuuden tunteeseen kommunismin romahduksen jälkeen: ”Talouskasvusta tulee hyötyä kaikkien puolalaisten, ei vain pienen, rikkaimpien ihmisten joukon.”³⁶

Kolmannen tasavallan heikkoudet ovat toistuvasti esillä PiS:n manifestissa ja yhdistyvät usein juuri pathokseen. On kiinnostava huomata, kuinka puolue tosiaankin tuo esiin konservatiivista luonnettaan: ajettaessa muutosta nykyiseen (puolueen mielestä alennus)tilaan muutos ei kuitenkaan ole liikettä eteenpäin (progres) vaan liikettä taaksepäin (powrót): ”Puola tarvitsee moraalista *uudistumista* (...). *Paluuta* siihen, että osataan erottaa toisistaan hyvä ja paha, totuus ja valhe, rehellinen ja epärehellinen käytös, se mikä on sopivaa epäsopivasta.”³⁷

Kansallistunne tuodaan konkreettisesti esiin entisiä vallanpitäjiä mustamaalattaessa. Heidän syntiensä joukkoon PiS listaa myös perinteisten arvojen rappiotilan: ”Meidän oli tarkoitus hävetä sanan ’isänmaa’ lausumista, patrioottisten tunteiden ilmaisua ja kansallisen ylpeyden esiintuomista.”³⁸ Pathoksen lisäksi tässä tuodaan esiin nationalistista me:tä (isänmaastaan ylpeät aidot puolalaiset, me patriootit) sekä sen viholliskuvaa, joksi jälleen kuvataan entiset vallanpitäjät. Vaikka puolue ei sitä suoraan sanokaan, viesti on, että PiS:n valtakaudella kansallistunne palaa sille kuuluvaan asemaan ja patrioottisten tunteiden ilmaiseminen ei ole vain sallittua vaan erittäin kannustettua ja suotavaa.

³⁵ Chcemy żyć w Polsce uczciwej. W państwie sprawiedliwym, praworządnym, bezpiecznym. Niestety, III Rzeczpospolita nie jest Polską naszych pragnień. (PiS:n vaalimanifesti)

³⁶ Ze wzrostu gospodarczego muszą korzystać wszyscy Polacy, nie tylko wąska grupa najbogatszych (Program 2005:11).

³⁷ Polska potrzebuje moralnej *odnowy* (...). *Powrotu* umiejętności odróżnienia dobra od zła, prawdy od kłamstwa, postępowania uczciwego od nieuczciwego, tego, co przystoi od tego, co nie przystoi. (PiS:in vaalimanifesti) (kursivointi lisätty)

³⁸ Mielіśmy się wstydzić wypowiedzania słowa „Ojczyzna”, manifestowania uczuć patriotycznych i okazywania poczucia godności narodowej. (PiS:n vaalimanifesti)

Vaaliohjelmassaan PiS käyttää hyvin voimakasta pathosta luodessaan itsestään kuvaa sosiaalisten ongelmien ymmärtäjänä ja syrjäytyneiden puolalaisten tukijana: ”Puutteen ja köyhyyden mittasuhteet ovat yhtä aikaa hälyttäviä ja häpeällisiä. Kolmannen tasavallan todellinen häpeäpilkku ovat nälkäiset lapset.”³⁹ Negatiivisen kuvan rakennus maan nykytilasta (Kolmannesta tasavallasta) jatkuu ja samalla muistutetaan epäsuorasti äänestäjiä jälleen uhasta, että kaikki jatkuu samaan malliin, mikäli vallassa pysyy vasemmisto, joka koko tämän kauheuden on saanut aikaan. Vasemmistosta siis tehdään PiS:n poliittisen me:n vihollinen. Tällainen mustavalkoisuus toki kuuluu vaaliteksteihin ja varmasti yleisemminkin poliittiseen puheeseen, mutta on kiinnostava huomata PiS:n lataavan niin paljon ”negatiivisia aikaansaannoksia” SLD:n hallituksen nimiin, kun muistaa, että vasemmisto hallitsi vain yhden nelivuotisen vaalikauden, jota ennen Kaczyńskin veljesten edellinen puolue AWS oli hallitusvastuussa yhdessä PO:n edeltäjän UW:n kanssa. Toisin sanoen, SLD ei ole käytännössä voinut neljässä vuodessa saada aikaan sellaista määrää muutoksia, että nykytila kokonaisuudessaan olisi selitettävissä sen tekosilla.

4.1.3 Logos-retoriikka

Logos-retoriikka ei näiden tekstien perusteella vaikuta PiS:lle ominaiselta suostuttelun ja vakuuttamisen tavalta. Vaikka PiS:n ohjelmassa on paljon korjausehdotuksia tms., niitä ei juuri perustella fakta-argumentein. Puolueen ottaessa kantaa talouskasvun liian hitaaseen vauhtiin, on kuitenkin mahdollista löytää myös logoksen käyttöä: ”(Talous)kasvu on siis luonteeltaan sellaista, ettei se luo uusia työpaikkoja, säilyttää olosuhteiden pakosta korkean, 18 prosenttisen työttömyysasteen, ja siten siis merkittävästi rajoittaa kotimaista kysyntää ja samalla hidastaa talouskasvun vauhtia.”⁴⁰ Tässä faktatietoon vetoamalla haetaan tukea omalle argumentille ja samalla vihjataan poliittisen me:n vihollisiin, edellisiin hallituspuolueisiin (erityisesti SLD:hen), jotka ovat tämän asiantilan saaneet aikaan. Manifestissa taas logoksen käytöksi on tulkittavissa puolueen

³⁹ Rozmiary niedostatku i biedy są zatrważające i zawstydzające zarazem. Prawdziwą hańbą III Rzeczypospolitej są głodne dzieci (Program 2005:8).

⁴⁰ Jest to więc wzrost bezzatrudnieniowy, siłą rzecz konserwujący bardzo wysokie, bo 18-procentowe, bezrobocie, a więc także istotnie ograniczający popyt wewnętrzny, a tym samym spowalniający tempo rozwoju gospodarczego (Program 2005:8).

vetoamus: ”Arvioidemme mukaan julkisista varoista tuhlaantuu tähän [kyse on heikosta valtiosta, vinoutuneesta taloudesta ja köyhyydestä] vuosittain 1-2 prosenttia BKT:stä vastaava summa.”⁴¹ Numerotiedolla, joka on tosin peräisin *puolueen omista arvioista*, luodaan faktan asema esitetylle laskelmalle ja rakennetaan itsestä asiantuntijaa. Ulkoisten auktoriteettien sijaan (vrt. esim. Samoobrona) PiS siis vetoaa sisäiseen auktoriteettiin, ts. puolueen omaan asiantuntijuuteen.

4.1.4 Poliittinen me versus nationalistinen me

Läpi tekstien toistuu poliittisen me:n selvästi artikuloitu viholliskuva. Kuten jo olen todennut, viholliseksi kuvataan pääasiassa vanha valta eli entiset kommunistit (joita nykypoliitikassa edustaa SLD). PiS on suorasanainen kuvatessaan yhteiskunnan vihollisia, ”vanhan vallan edustajia, joiden on sallittu vaihtaa poliittinen valtansa taloudelliseen.”⁴² Heitä kuvataan jopa seuraavalla ilmauksella: ”vallanpitäjät ovat käytännössä hyväksyneet sanonnan, että ensimmäinen miljoona täytyy varastaa.”⁴³

Toisaalta on havaittavissa myös toisenlainen, epäsuorempi viholliskuva, jossa viholliseksi kuvataan: ”käsitys, että luonnollinen juurtumisen tarve, tunne kuulumisesta erilaisiin yhteisöihin yhdessä siitä seuraavien velvollisuuksien kanssa on jääne uutena aikana, jona korostetaan individualismia ja vapautta kaikkeen.”⁴⁴ Tämän voi tulkita viittaavan poliittiseen liberalismiin ja vapaaseen markkinatalouteen, jossa kaikki riippuu yksilöstä itsestään, jossa kaikki on mahdollista ja jota SLD:n lisäksi puolalaisella puoluekentällä edustaa erityisesti PO. PO:n esittäminen viholliskuvana on sikäli kiinnostavaa, että ennen vaaleja ja PiS:ssä vaalien jälkeenkin kaavailtiin koalitiota yhdessä PO:n kanssa.

⁴¹ Według naszych szacunków finanse publiczne tracą na tym rocznie sumy odpowiadające od 1 do 2 procent produktu krajowego brutto. (PiS:in vaalimanifesti)

⁴² Ludziom starego systemu pozwolono zamienić władzę polityczną na gospodarczą. (PiS:n vaalimanifesti)

⁴³ Praktycznie rządzący godzili się z hasłem, iż pierwszy milion trzeba ukraść. (PiS:n vaalimanifesti)

⁴⁴ Pogląd, że naturalna potrzeba zakorzenienia, poczucia przynależności do różnych wspólnot, wraz z wynikającymi z tego powinnościami, jest anachronizmem, przeżytkiem w nowych czasach, głoszących wybujały indywidualizm i wolność do wszystkiego. (PiS:n vaalimanifesti)

Nationalistisen me:n viholliseksi PiS kuvaa Euroopan Unionin, tarkemmin ottaen erityisesti ”EU:ssa vallalla olevat, vahvat keskittämisyhtymykset, jotka sitovat maanosamme tulevaisuuden supervaltion rakentamiseen ja uuden yleiseurooppalaisen identiteetin luomiseen kansallisvaltioiden ja eurooppalaisten kansojen identiteettien kustannuksella.”⁴⁵ PiS vaikuttaa ottavan nationalistisen me:n ulkoiset viholliskuvat muita puolueita vahvemmin esiin, sillä EU:n lisäksi se mainitsee puolalaisten yksiselitteisenä vihollisena myös Venäjän: ”Meidän täytyy pyrkiä siihen, että Venäjä lakkaisi pitämästä Puolaa vaikutuspiirinsä luonnollisena osana ja alkaisi kohdella tasavaltaa yhdenvertaisena EU:n muiden jäsenmaiden kanssa.”⁴⁶ Nationalistisen me:n viholliskuvien korostus on yksi osa puolueen kokonaispuhetapaa ja on yksi nationalistisen puhettavan ilmenemismuoto.

Vihollisten vastapainoksi PiS tuo selvästi esiin myös sen, mikä on sen mielestä sekä nationalistisen että poliittisen me:n ystävä. On huomionarvoista, että PiS kokee Puolan tarvitsevan ulkopuolista tukea tarjoavan ”ystävän” pärjätäkseen EU:ssa: ”Yhteistyö Yhdysvaltojen kanssa vahvistaa Puolan asemaa EU:ssa.”⁴⁷

Vaaliohjelmasta päätellen nationalistisen me:n viholliset ovat PiS:lle poliittisen me:n vihollisia tärkeämpiä, sillä vaikka poliittisen me:n vihollinen onkin selväsanaisesti määritelty, se on PiS:lle lyhyesti ja ytimekkäästi ”vallassa olevat postkommunistit”⁴⁸, ei tätä kuitenkaan oteta esiin niin paljon eikä niin eksplikoitavasti kuin nationalistisen me:n viholliset. Poliittisen me:n vihollisiin tunnutaan viittaavan epäsuoremmin, esim. valtion yleisen tilan negatiivisen kuvauksen kautta, jossa syyllisiksi alennustilaan heijastetaan entiset vallanpitäjät. Kuten jo totesin, myös patologia-syytöksillä mustamaalataan samaa kohdetta eli SLD:tä. Yleisesti puolueen nationalistisen me:n käytöstä voisi todeta sen eroavan selkeästi muiden puolueiden käytöstä. Muut puolueet tuovat nationalistista me:tä esiin pääasiassa kontekstin kautta ja eivät siis juuri luo yhteisyyttä suoraan sanallisesti. PiS puolestaan ei tunnu luottavan äänestäjien tulkintataitoon ja

⁴⁵ (...) występujące w Unii Europejskiej silne trendy centralistyczne, wiążące nadzieje na przyszłość naszego kontynentu ze zbudowaniem superpaństwa i wytworzeniem nowej „paneuropejskiej” tożsamości, kosztem państw narodowych i tożsamości narodów europejskich (Program 2005:9).

⁴⁶ Musimy dążyć do tego, by Rosja przestała uważać Polskę za naturalną sferę swoich wpływów, a zaczęła traktować Rzeczpospolitą jako równouprawnionego członka Unii Europejskiej (Program 2005:47).

⁴⁷ Współpraca z USA wzmacnia pozycję Polski w UE (Program 2005:40)

⁴⁸ Rządzący postkomuniści (...) (Program 2005:48).

artikuloi nationalistisen me:n tekstissään vahvasti: ”Puolalaisina olemme periaatepäätöksen edessä: jatkaako politiikkaa, joka johtaa kriisiin vai valitako oikeudenmukaisuuden ja kehityksen tie.”⁴⁹

4.2 PLATFORMA OBYWATELSKAN VAALIOHJELMAN ANALYYSI

PO:lta en ole saanut käsiini muita koko puolueen linjaa käsitteleviä tekstejä (ts. vaalimanifesti tai -julistus) kuin vaaliohjelman, joka on noin 7 liuskaa pitkä ja joka oli luettavissa puolueen pääideologina pidetyn pitkänlinjan poliitikon Jan Rokitan kotisivuilla. Puolueen vaaliohjelmassa käsitellään lyhyissä alaluvuissa perustuslakia, verotusta, koulutusta, terveydenhuoltoa, valtion uudistamista, turvallisuutta, tehokasta hallintoa, kansallista turvallisuutta, työttömyyden selättämistä, taloutta, kuljetusta, maataloutta ja naisten asemaa. Yleisenä huomiona voisi todeta puolueen puhutavan olevan asiantuntija-puhetapa, jolloin logoksen käyttö on puolueelle ominaista. Puolue luo kuvan erityisesti talouselämän asiantuntijoiden esityksestä, jossa argumentit esitetään faktoina ja ne toimivat itse perusteluina itselleen.

On huomattava, että ohjelmatekstin suhteellisen lyhyestä pituudesta huolimatta, se sisältää huomattavan määrän yksityiskohtia, ehdotuksia ja konkreettisia pitkälle hahmoteltuja ideoita. Tämä konkretia-painotteisuus korostaa edelleen tavoiteltua asiantuntijuus-puhetapaa: yleisempien linjojen esittämisen sijaan PO kuvailee tarkasti minkä näköinen veroilmoituslappu olisi heidän uudessa yksinkertaisemmassa verotusmallissaan, kertoo minkä pituisia oppitunteja yläasteen kouluissa jatkossa olisi, miten toimisivat puolueen kaavailemat ilkivaltatuomioita jakavat päivystävät tuomioistuimet.

4.2.1 Ethos-retoriikka

Ethos-retoriikkaa puolue käyttää melko säästeliäästi. Koska se oli edellisen vaalikauden oppositioasemassa (kts. luku 3.2.2), sen osaksi jää varsinaisten aikaansaannosten sijasta vetoaminen puolueen lukuisiin poliittisiin hankkeisiin,

⁴⁹ Stajemy, jako Polacy wobec zasadniczej decyzji: czy podtrzymać politykę, która prowadzi do kryzysu, czy też wybrać drogę sprawiedliwości i rozwoju (Program 2005:7).

jotka tietysti voi nekin nähdä omanlaisinaan aikaansaannoksina tai puolueen luonteen (ts. sen tavoitteiden) ilmauksina. Näin ollen puolue käyttää ethos-retoriikkaa hieman oma kehu -tyyppisesti esim. kertoessaan hankkeidensa menestyksestä: ”Vuonna 2004 keräsimme lähes 800 000 nimeä perustuslain muuttamista tukevilta ihmisiltä.”⁵⁰

Samalla ilmaus voidaan tulkita myös toisenlaisen ethos-retoriikan esiintymäksi: sen voi katsoa olevan ”kansan syvien rivien” käyttöä tuen saamiseksi puolueen linjalle, allekirjoittajien luomista auktoriteetiksi, joka antaa hyväksyntänsä puolueen ajamille asioille. Auktoriteettiin vetoavaa ethos-retoriikkaa PO käyttää myös ottaessaan ”Yhteiskunnallisen elämän uudistaminen”-projektinsa yhteydessä esiin projektin pääarkkitehdin Jan Rokitan, joka on tunnettu ja yli puoluerajojen arvostettu poliitikko.⁵¹

4.2.2 Pathos-retoriikka

Pathos-retoriikkaa tekstissä käytetään erityisesti turvallisuuteen ja turvattomuuteen liittyviä aiheita käsiteltäessä. Vedotaan yleiseksi tiedettyyn turvattomuuden tunteeseen sekä kansakunnan tasolla että kansainväliseen tilanteeseen liittyen (Puolan osallisuus Irak-operaatiossa, terrori-iskut Euroopan suurissa kaupungeissa): ”Palautamme turvallisuuden tunteen ja oikeudenmukaisuuden Puolassa.”⁵²

Pathos-retoriikalla vedotaan myös puolalaisten arkipäiväisiin huoliin, pelkoon oman sosioekonomisen tilanteen huonontumisesta ja kansalaisten syrjäytymisestä: ”Haluamme ryhtyä mitä nopeimmin päättäväisiin toimenpiteisiin alentaaksemme Puolan työttömyyttä, mutta myös poistaaksemme puolalaisissa perheissä vallitsevan pelon työpaikan menettämisestä.”⁵³ Pelkkien taloudellisten tai poliittisten uudistusten lupaamisen sijaan kansalaisille luvataan ihmisarvoista kohtelua työelämässä ja varmuutta tulevaisuudesta: ”(...) maamme ongelma on

⁵⁰ W 2004 roku zebraliśmy blisko 800 tys. podpisów od ludzi popierających zmiany w konstytucji.

⁵¹ Jan Rokita on saanut arvostusta toimiessaan korruption vastaisen toimikunnan jäsenenä. Hänet on myös valittu pätevimpinä pidettyjen kansanedustajien joukkoon.

⁵² My przywrócimy poczucie bezpieczeñstwa i sprawiedliwosci w Polsce.

⁵³ Chcemy podjàć jak najszybciej zdecydowane działania, aby w Polsce nie tylko zmniejszyc bezrobocie, ale usunac wsród polskich rodzin lek przed utratà pracy.

myös sen nöyryytyksen laaja mittakaava, jota työssä olevat usein kokevat, potkuilla uhkaileminen ja työntekijän rajaton hyväksikäyttö.”⁵⁴

Huomionarvoista on, että pathos-retoriikalla vedotaan yhtenäisyyden tunteen lisäksi lähes yksinomaan negatiivisiin asioihin, kansalaisten huoliin ja pelkoihin eikä juurikaan maan historialliseen suuruuteen tms. Poikkeuksen tähän tekee omanarvontuntoa korostava osio, jossa vedotaan Puolan potentiaaliin olla Euroopan johtavia maita ja viitataan puolalaisten tunteeseen historiallisista vääryyksistä, jotka ovat olleet ajamassa maata Euroopan marginaaliin: ”(...)Puola voi vallata sille kuuluvan paikan yhdistyneessä Euroopassa. Haluamme, että puolalaisista tulisi EU:n johtavien kansojen kanssa kilpailemaan kykenevä kansa. Rohjetkaamme sanoa itsellemme, että Puolan kohtalona on suuruus, ei vaipuminen periferiaan.”⁵⁵

4.2.3 Logos-retoriikka

Tekstissä hallitsee asiantuntija-puhetapa, joka tulee ilmi myös logos-retoriikan kautta. Useat asiat esitetään itsestään selvinä ja kyseenalaistamattomina faktoina, vedotaan ”yleisesti hyväksytyihin tosiasioihin”, joita ei tarvitse perustella: ”Koulutus on kahden pääasiallisen ja täysin itsestään selvän haasteen edessä. Ensiksi opetuksen tehokkuus, toiseksi eriarvoisuuden tasaaminen opintoihin pääsyn suhteen.”⁵⁶

Samoin logos-retoriikan osana käytetään viittauksia tilastoihin, gallupeihin, lukumääräiseen tietoon, joka saa totuuden aseman ilman, että sen alkuperää tai luotettavuutta selitettäisiin: ”Opinnoistaan valmistuvat nuoret eivät yritä aloittaa

⁵⁴ (...) jest nim także rozmiar upokorzenia, jakiego często doświadczają ludzie szantażowani zwolnieniem i eksploatowani ponad miarę.

⁵⁵ (...)Polska będzie mogła zająć przynależne jej miejsce w zjednoczonej Europie. Chcemy by Polacy stali się narodem zdolnym do konkurencji z narodami wiodących państw UE. Miejmy odwagę powiedzieć sobie, że przeznaczeniem Polski jest wielkość, a nie bycie peryferyjnym krajem.

⁵⁶ Są dwa główne i absolutnie oczywiste cele stojące przed szkolnictwem. Po pierwsze uczyć jak najefektywniej, po drugie wyrównywać szanse dostępu do nauki.

yritystoimintaa Puolassa, vaan harkitsevat ennen kaikkea lähtöä ulkomaille (tutkimuksen mukaan 59 % 15–29-vuotiaista puolalaisista oli tätä mieltä).⁵⁷

”Viime vuosina Puolan sijoitus kansainvälisissä bisnesolosuhteita arvioivissa *rankingeissa* on huonontunut järjestelmällisesti. Puola jää kaikkien 15 vanhan EU-jäsenmaan jälkeen, ja mikä tärkeämpää, myös meidän kanssamme kilpailevien uusien jäsenmaiden jälkeen.”⁵⁸ Kaikki faktoina esitetyt asiat saattavat toki pitää paikkansa, mutta se ei ole tässä olennaista, vaan se kuinka niistä on rakennettu omia ehdotuksia tukevia faktanomaistettuja logos-retoriikan ilmauksia.

4.2.4 Poliittinen me versus nationalistinen me

Platforma Obywatelskan vaaliohjelmassa tulee esiin kiinnostava puhekaava, joka toistuu useissa yhteyksissä ja jossa yhdistetään poliittinen me ja nationalistinen me samaan lauseeseen: ”ME (poliittinen) teemme X, niin MEILLÄ (nationalistinen) on Y.” Toisin sanoen, poliittinen me eli puolue muuttaa Puolan kaikille kansalaisille eli nationalistiselle me:lle paremmaksi paikaksi: ”Emme voi muuttaa Puolaa paremmaksi [meille kaikille], elleimme muuta perustuslakia [poliittinen me]”⁵⁹

Puolue käyttää samaa puhetapaa myös yksityiskohtaisemmissa ehdotuksissaan, jotka nekin usein pyrkivät vetoamaan kansaan eli nationalistiseen me:n kokonaisuutena: ”Säädämme yhtenäisen tuloverotason siten, että kukaan Puolassa ei maksaisi korkeampaa veroa kuin tähän asti.”⁶⁰

Tämä puhetapa korostaa tekstissä hallitsevaa asiantuntijuus-retoriikkaa, ajatusmallia, jossa puolue (poliittinen me) asettuu kansalaisten yläpuolelle perustellen asemansa asiantuntijastatuksellaan ja kertoo mitä se voi heille tehdä.

⁵⁷ Młodzi ludzie, kończący studia, nie próbują podejmować działalności gospodarczej w Polsce, lecz myślą przede wszystkim o wyjeździe za granicę (wg badań 59% Polaków w wieku 15-29 lat złożyło taką deklarację). Kursivointi lisätty.

⁵⁸ W ostatnich latach pogarsza się systematycznie pozycja Polski w międzynarodowych rankingach oceniających warunki prowadzenia biznesu. Polskę wyprzedza wszystkie 15 krajów starej Unii Europejskiej, jak i, co ważniejsze, konkurujące z nami, nowe kraje członkowskie. Kursivointi lisätty.

⁵⁹ Nie zmienimy Polski na lepsze, jeśli nie zmienimy konstytucji.

⁶⁰ Wprowadzimy jednolitą stawkę PIT w taki sposób, aby nikt w Polsce nie zapłacił wyższego podatku niż dotąd.

Kuten tulemme huomaamaan, PO:n puhetapa eroaa selvästi valta-
asemapuhetavasta, jota SLD käyttää, ja jossa oikeutus haetaan juuri valta-
asemasta, ei omasta asiantuntijuudesta.

Poliittiseen me:n liittyvät viholliskuvat ovat tekstissä vahvasti läsnä. PO:lla on
yksi päävihollinen, jota se tuo esiin hieman eri intensiteettiasteilla. Tekstissä on
toisaalta suoria sanallisia viittauksia SLD:hen, sen toimintaan ja ministereihin:
”Ministeri Łapińskin hullut ajatukset johtivat tilanteeseen, jossa edes vakavimmin
sairaat eivät usein voi olla varmoja saavatko apua, ja huonosti palkatut lääkärit ja
hoitohenkilökunta muuttaa ulkomaille yhä suuremmin joukoin.”⁶¹

Toisaalta esiintyy jonkin verran myös epäsuorempia viittauksia ”tämänhetkisiin
vallassa oleviin”, joilla tosiasiaassa tarkoitetaan samoja henkilöitä. SLD:n
kommunistimenneisyyden takia (kts. luku 3.2.4) myös viittauksen ”eliittiin” ovat
kohdistettu sitä kohtaan: ”Neljä vuotta vasemmiston hallituskautta ei alentanut
työttömyysastetta huolimatta lupauksista ja juhlallisista puheista. Sen jälkeen kun
SLD nousi valtaan Puolassa on kuitenkin tapahtunut merkittävä muutos:
puolalaiset tietävät, etteivät katteettomat lupaukset luo työpaikkoja, vaan tarvitaan
tehokasta ja dynaamista taloutta.”⁶².

SLD kuvataan korruptoituneena, epäpätevien omaneduntavoittelijoiden joukkona,
joka on laiminlyönyt kansakunnan kehityksestä huolehtimisen lisäksi jopa sen
turvallisuuden: ”[liittyen terrorismin uhkaan ja Puolan osallistumiseen Irak-
operaatioon] terrorismin riskeihin varautumisen laiminlyönti on erityisen
vaarallista ja skandaalimaista.”⁶³ Heitä ei ole myöskään kiinnostanut poliittisen
toiminnan läpinäkyvyys tai yhteisten asioiden hoitaminen, vaan politiikkaan on
pyritty itsekkäistä syistä kuten saadakseen etuoikeuksia, joista ei olla halukkaita
luopua: ”Uudessa perustuslaissa tulee olla pykälä valtakunnallisen tason
toimijoiden korotetusta vastuusta, niin että *heiltä* voitaisiin vaatia, ei vähemmän

⁶¹ Szalone pomysły ministra Łapińskiego zaowocowały sytuacją, w której nawet najczęściej chorzy nie mają często pewności, czy mogą liczyć na pomoc, a źle opłacani lekarze i personel medyczny w coraz większej liczbie wyjeżdżają zagranicę. Minister Mariusz Łapiński oli SLD:n hallituksessa terveysministerinä vuosina 2001–2003 ja joutui eroamaan opposition kritiikin ja epäselvyyksien takia.

⁶² Cztery lata rządów lewicy nie zmniejszyły poziomu bezrobocia mimo obietnic i pompatycznych haseł. Od czasu gdy SLD obejmował władzę, w Polsce zaszła jednak istotna zmiana: Polacy wiedzą, że to nie hasła bez pokrycia dają pracę, ale sprawna i dynamiczna gospodarka.

⁶³ (...) zaniedbania w tej dziedzinie są szczególnie groźne i skandaliczne.

kuten tällä hetkellä, vaan huomattavasti enemmän kuin tavallisilta kansalaisilta.”⁶⁴
 Toisaalta tämän voitaisiin tulkita viittaavan toimijoihin yleisemminkin.
 Poliittisen puheen toinen laji, varoittaminen, on nyt ahkerassa käytössä;
 varoitetaan äänestäjiä Puolan haavoittuvuudesta, vihjataan että terrorismin uhkien
 aliarvioiminen ja niihin varautumisen laiminlyönti on SLD:n tekosia ja
 varoitetaan tällä epäsuoralla tavalla äänestäjiä siitä, mitä seuraa mikäli puolue
 pääsee jatkamaan hallitusasemassaan.

Nationalistisen me:n viholliskuvat eivät ole tekstissä läheskään yhtä selvästi läsnä.
 Mahdollisesti sellaiseksi voisi kuitenkin tulkita Puolan maaseutua käsittelevässä
 lausunnossa olevan viittauksen Euroopan unioniin, joka uhkaa Puolaa, mutta
 erityisesti maaseutua ja maanviljelijöiden elinkeinoa: ”Olemme valmistautuneita
 tehokkaaseen hallinnointiin ja tehokas hallitus on sellainen, joka pystyy
 puolustamaan puolalaisen maaseudun intressejä koko Euroopan mittakaavassa.”⁶⁵
 Samalla tämä on myös ethos-retoriikkaa, jossa vedotaan puolueen kyvykkyyteen
 eli luonteeseen, mikäli se saisi mahdollisuuden näyttää kyntensä.

Nationalistista me:tä käytetään erityisesti maatalouteen liittyen. Tämä ilmenee
 sellaisissa ilmauksissa kuin ”*meidän* [Puolan] maaseudullemme hyödyllinen
 politiikka”, ”heikensi *meidän* maanviljelijöidemme asemaa” sekä pyrittäessä
 luomaan vaikutelmaa kaikkien puolalaisten yhtenäisyydestä (ts. siitä, että puolue
 on tavallisten puolalaisten kanssa samalla tasolla, samanarvoinen).

Terveystuhoon ja sen katastrofimaista tilaa kommentoitaessa PO käyttää
 nationalistista me:tä osoittaakseen olevansa samassa veneessä, yhteiskunnan tilan
 huolestuttavan myös heitä ja vakuuttaakseen, että jos heidät valitaan valtaan
 asiassa tapahtuu muutos: ”Se, mitä terveydenhuollossa on tapahtunut viime
 vuosina, ylittää jo kaikkien kärsivällisyyden.”⁶⁶

---

⁶⁴ W nowej konstytucji musi się ponadto znaleźć zapis o podwyższonej odpowiedzialności funkcjonariuszy państwa, tak, by można od nich wymagać nie mniej niż teraz, lecz znacznie więcej niż od zwykłych obywateli. Kursivointi lisätty.

⁶⁵ Jesteśmy przygotowani do skutecznego rządzenia, a skuteczne rządy to także takie, które potrafią zabiegać o interesy polskiej wsi w skali Europy.

⁶⁶ To co się jednak stało w ostatnich latach, przerosło już cierpliwość wszystkich.

4.3 SAMOOBRONAN VAALIOHJELMAN ANALYYSI

Samoobronan vaaliohjelmana käsittelen puolueen julkaisemaa 31-sivuista (A5) kirjasta Trzecia Droga (Kolmas Tie). Krakovan puoluetuimistosta saamani tiedon mukaan tätä tekstiä voi pitää Samoobronan vaaliohjelmana, sillä se on lähinnä tätä tarkoitusta varten luotua tekstiä mitä on mahdollista löytää. Tämä teksti on valittu analyysin kohteeksi, sillä se on puolueen julkaisemista teksteistä vaalien suhteen ajankohtaisin ja siinä otetaan kantaa asioihin, joihin vaaliohjelmissa on tapana ottaa, kuten yhteiskunnan tila, suunta tulevaisuudelle ja puolueen ajamat uudistukset. Esipuheensa mukaan kirjanen on tehty selvittämään puolueen ympärille kehittyneitä väärinkäsityksiä⁶⁷, selittämään mistä sen politiikassa todella on kyse, mitä asioita se ajaa, mikä puolueesta julkisuudessa sanottu on totta, mikä taas mustamaalausta kilpailevien puolueiden toimesta. On tärkeä huomata, että Samoobronalta analysoitavaksi saamani teksti ei ole kuitenkaan aivan samaa tarkoitusta varten laadittu kuin muilta puolueilta työhöni valitut tekstit. Tekstin luonne vaikuttaa sen sisältöön ja siihen, minkälaisia asioita siitä voi löytää, minkälaista kieltä siinä käytetään jne. Se ei muodoltaan ole aivan verrattavissa esimerkiksi SLD:n tai PiS:n vaalimanifesteihin, vaan julistuksellisuuden sijaan tekstiä luonnehtii mielestäni enemmän selittävyys.⁶⁸

Kuten luvussa 3 tuli ilmi, puolueen luokittelu perinteisin käsittein on harvinaisen hankalaa. Vaikka yleisesti ottaen läntiset käsitteet eivät välttämättä sovellu suoraan transitiomaiden poliittisten systeemien kuvaukseen, muut työhön valitut puolueet oli kuitenkin mahdollista luokitella melko kivuttomasti ja perustellusti oikeisto-vasemmisto-akselille. Samoobronan osalta tämäkin oli vaikeaa ja eri näkökulmista on päädytty varsin erilaisiin lopputuloksiin (kts. 3.2.3). Puolueen Kolmas tie-ohjelmaa lukiessa vahvistuu vaikutelma ”hybridipuoluemaisuudesta”: on yhdistetty patriotismi, katolisuus, vasemmisto, populismi, joista Puolassa ei ole yleensä totuttu yhdistämään patriotismia ja katolisuutta vasemmiston kanssa.

---

⁶⁷ Lyhyesti voisi sanoa väärinkäsityksissä olevan kyse pääasiassa siitä, että puolue on kokenut, ettei sen julkisuuskuva ole vastannut sen todellista linjaa ja on syyttänyt tästä kilpailevia puolueita ja mediaa. Kuten luvussa 3.2.3 todettiin, puolueen linja on tarkentunut vasta vuoden 2001 vaalimenestyksen jälkeen, ja tästä johtuen ei liene kummallista, että puolueen linjasta on ollut epäselvyyttä.

⁶⁸ Selittävyydelle on mielestäni ominaista ilmiöiden kuvaus ja niiden syy-seuraus-suhteiden kuvaaminen. Julistuksellisuudessa taas asioiden taustoja ei niinkään esitetä, vaan painopiste on vetoavammassa ja lyhyemmässä ilmaisussa.

Lisäksi puolue ottaa esiin paavi Johannes Paavali II:n, joka ikääntyessään siirtyi ajattelussaan yhä vahvemmin oikealle ja konservatiivisten arvojen puolustajaksi. Ohjelmatekstin perusteella ei olekaan lainkaan kummallista, että asiaan perehtyneet tutkijat ovat päätyneet erilaisiin tulkintoihin, sen verran monisäikeistä puolueen esitys on. Puolue itse nimittää itseään patrioottiseksi vasemmistoksi. Tämä on mielestäni syytä ottaa huomioon puolueen paikkaa puoluekartalla arvioitaessa, eivätkä arviot sen oikeistolaisuudesta ole tästä syystä nähdäkseen kovin perusteltuja. Toki lehdistön käyttämä kieli ja sen analyttinen syvyys eroavat tieteellisestä käsittelystä, mutta olisin taipuvainen luokittelemaan Samoobronan lehdistön käytön ja McManus-Czubińskan tuella populistiseksi vasemmistoksi.

4.3.1 Ethos-retoriikka

Samoobrona käyttää ethos-retoriikkaa varsin kiinnostavasti ja jopa luovasti hakiessaan erilaisilta auktoriteeteilta tukea omalle ohjelmalleen. Puolue on perinteisesti nähty erityisesti kouluttamattoman, syrjäytyneen väestönosan sekä maanviljelijöiden asioiden ajajana, jota älymystö on vierastanut, joten puolueen esittämä väite ”lukuisista yleisesti tunnetuista ja omilla aloillaan kunnioitusta nauttivista tieteen, kulttuurin ja talouden alojen vaikuttajista, jotka ovat ilmaisseet halunsa työskennellä puolueen riveissä tai toimia Samoobronan asiantuntijoina”, herättää uteliaisuuden (Trzecia Droga:9)⁶⁹. Tällä ethos-retoriikan ilmauksella vedotaan vielä nimeämättömiin auktoriteetteihin, jotka tulevat Samoobronalle perinteisesti vieraammasta maailmasta, intelligentsijasta ja uskoakseni tällaista auktoriteettiin vetoamista käytetään jotta saataisiin karistettua puolueeseen julkisuudessa tarttunut rähjäjä-imago, mielikuva, että puolueen kannattajakuntaan ei juuri kuulu yhteiskunnan ylempien (koulutetumpien) luokkien edustajia.

Yleisemmästä auktoriteettiin vetoamisesta puolue etenee hyvinkin yksilöityyn, tiettyyn julkisuuden henkilöön ja hänen auktoriteettiinsa vetoavaan ethos-

⁶⁹ Chęć pracy w strukturach partii i w gronie ekspertów Samoobrony wyraziło do tej pory wiele powszechnie znanych i cieszących się szacunkiem swych środowisk postaci świata nauki, kultury i gospodarki (Trzecia Droga:9).

retoriikkaan. Tämän työn kannalta ehdottomasti kiinnostavin on Samoobronan ethos-retoriikan käyttö edesmenneen paavin Johannes Paavali II:n auktoriteettia hyödynnettäessä. Paavi Johannes Paavali II mainitaan tekstissä muutamia kertoja ja hänen paavillisista kirjeistään uskovaisille (Centesimus Annus) haetaan tukea ja hyväksyntää Samoobronan yhteiskunnalliselle ja taloudelliselle ohjelmalle (Program Społeczno-Gospodarczy): ”Paavi Johannes Paavali II sanoi: väite, että reaaliosialismin romahduksen jälkeen kapitalismi olisi ainoa jäljelle jäänyt talouden malli, ei ole hyväksyttävissä.” (Trzecia Droga:16)⁷⁰ Tästä lausunnosta Samoobrona hakee tukea omalle ohjelmalleen, joka tarjoaa vaihtoehdon sekä kommunismille että liberalistiselle kapitalismille ja jonka nimi (Kolmas Tie) siis viittää juuri tähän paavin hahmottamaan kolmanteen taloudelliseen suuntaukseen. Paavi oli puolalaisille paljon enemmän kuin katolisen kirkon johtaja. Hän oli vastarinnan symboli kommunismin aikana ja on tärkeä ottaa huomioon hänen hahmonsa poliittinen ja nationalistinen luonne: historiallisesti katolinen usko ja paavi yhdistyvät voimakkaasti puolalaiseen kansallistunteeseen, kotimaan säilymiseen ja uskoon kommunismista vapautumisesta. Siksi täytyy nähdä tämä erityislaatuinen asema, jonka takia paavia ei voi yksinkertaistaa auktoriteetiksi ylipäätään. Ottamalla esiin hahmon, jonka tiedetään symboloivan puolalaisille lukuisia emotionaalisesti positiivisia asioita ja jota puolue itsekin nimittää ”aikamme suurimmaksi moraaliseksi auktoriteetiksi”⁷¹ vedotaan äänestäjään kuin sanoen: paavikin tuki meidän ajatuksiamme (meidän ajatuksemme taloudesta pohjautuvat paavin ohjeille), on moraalisesti oikein tukea juuri meidän puoluettamme (Trzecia Droga:16). Vetoamalla paaviin puolue siis vetoaa samanaikaisesti myös puolalaisten kansallistunteeseen; ethos-retoriikan, jolla haetaan tukea puolueen näkemyksille taloudesta ja yhteiskunnallisista asioista, lisäksi tässä siis yhdistyy katolinen usko, sen suurin sankari sekä kansallistunne. Samoobronan ja PiS:in käytöt siis eroavat toisistaan: PiS käyttää paavi Johannes Paavali II:sta arvokysymyksissä pathos-retoriikan tukena, Samoobrona taas hakee hänestä auktoriteettia ethokselleen asiakysymyksissä.

⁷⁰ Papież Jan Paweł II powiedział, że „nie do przyjęcia jest twierdzenie, jakoby po klęsce socjalizmu realnego kapitalizm pozostał jedynym modelem organizacji gospodarczej” (Trzecia Droga:16).

⁷¹ (...)największy autorytet moralny naszych czasów Papież Jan Paweł II (...) (Trzecia Droga:16).

Ethokseen vetoaminen yhdistyy kansallistunteen liputtamiseen myös puolueen rakentaessa auktoriteettiaan ja esittäessä itsensä kansallisten arvojen suojelijaksi: ”kansallisten arvojen vartijana tulee olla vahva, yhteiskunnallisia intressejä toteuttamaan pyrkivä valtio. (Trzecia Droga:15)”⁷² Tällaisen valtion Samoobrona tietenkin rakentaisi eli nationalismi yhdistyy oman kyvykkyyden korostamiseen.

4.3.2 Pathos-retoriikka

Pathos-retoriikkaa Samoobrona käyttää erityisesti puhuessaan yhteiskunnan tilasta tavallisen kansalaisen näkökulmasta. Puolue maalaa synkän kuvan maasta, jossa ”yhteiskunnallis-taloudellinen järjestelmä ei ole yhtäläisten mahdollisuuksien järjestelmä, yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden järjestelmä, vaan oligarkian järjestelmä, joka rakentuu villille kapitalismille, ns. vapaiden markkinoiden luonnonvastaisuudelle (Trzecia Droga:21–22).”⁷³ Tällaisella negatiivisella pathoksella tuodaan esiin syrjäytymistä ja eriarvoistumista, huolia, jotka oletettavasti koskettavat puolueen perinteisiä äänestäjiä transitiohäviäjiä. Tällaisen pathoksen käyttö on kiinnostavaa siinä mielessä, että vaikka puolue pyrkii laajentamaan äänestäjäkuntaansa yhteiskunnan paremmin pärjääviin osiin ja profiloitumaan puolueeksi, jolla on kannatusta myös älymystön keskuudessa, se kuitenkin yhä osoittaa pathoksensa samalle ryhmälle. Pathoksen käyttö tuntuu korostavan puolueen ”kansanomaisuutta”; kaikesta muutospyrkimyksestä huolimatta etusijalle asetetaan *lud*, kansa, rahvas, jonka asiaa ajetaan.

Kansaan ja sen yhtenäisyyteen vedotaan myös heti ohjelman johdannossa, jossa Andrzej Lepper pyytää: ”kaikilta kansalaisilta, maanviljelijöiltä, työläisiltä, eläkeläisiltä, intelligentsijalta, tieteen ja kulttuurin alan ihmisiltä, kaikilta joiden sydäntä on lähellä yhteisen kotimaamme Puolan tasavallan hyvä, Samoobronan Kolmas tie -ohjelman suopeaa vastaanottoa. (Trzecia Droga:3)”⁷⁴ Lause sisältää kiinnostavan oletuksen, että on olemassa ihmisiä, joiden sydäntä *ei* ole lähellä

⁷² Strażnikiem wartości narodowych powinno być właśnie silne, nastawione na realizację społecznych interesów państwo (Trzecia Droga:15).

⁷³ Ustrój społeczno-ekonomiczny nie jest ustrojem równych szans życiowych, ustrojem sprawiedliwości społecznej, lecz ustrojem oligarchicznym, opartym na dzikim kapitalizmie, na wynaturzeniach tzw. wolnego rynku (Trzecia Droga:21-22).

⁷⁴ Zwracam się do wszystkich obywateli: rolników, robotników, emerytów i rencistów, inteligencji, ludzi nauki i kultury, wszystkich, którym leży na sercu dobro naszej wspólnej Ojczyzny Rzeczypospolitej, o życzliwe przyjęcie dokumentu „Trzecia Droga Samoobrony RP” (Trzecia Droga:3).

isänmaan paras, eli samalla kuin rakennetaan yhteisyyttä ”meidän” (samalla tavalla ajattelevien, patrioottien) kesken tehdään myös eroa ”niihin”, yhteiskunnan sisäisiin vihollisiin, joihin tekstissä palataan useaan otteeseen.

4.3.3 Logos-retoriikka

Samoobrona käyttää myös logos-retoriikan osana erilaisia auktoriteetteja, mutta mielestäni tämä eroaa ratkaisevasti edellä mainitusta paavi Johannes Paavali II:n auktoriteettiin vetoamisesta ja on siksi tulkittavissa ethoksen sijasta logokseen vetoamiseksi. Puolueen yhteiskunnalliselle ja taloudelliselle ohjelmalle haetaan tukea tieteeltä sekä useilta pääasiassa länsimaisilta taloustieteen spesialisteilta, joita on mahduttettu yhteen sivuun peräti neljä!⁷⁵ Tästä tulee ”name-dropping” -vaikutelma; taloustieteilijöitä käytetään mielestäni ensisijaisesti oman ohjelman totuudellisuuden vahvistamiseksi, sen realistisuuden ja toteuttamiskelpoisuuden painottamiseksi, jolloin käyttö voidaan paremmin tulkita logokseksi. Merkittävä ero paavin käyttöön on nähdäkseni siinä, että häntä käytettiin *moraalisena* auktoriteettina, taloustieteilijöitä taas asiantuntijaroolissa ja tieteellisyyden saavuttamiseksi.

Asiantuntijat upotetaan tekstin sisään siten, ettei puolue itse pyri esiintymään asiantuntijaroolissa (kuten huomasimme PO:n tekemän omassa vaaliohjelmassaan) vaan ulkopuolisilta asiantuntijoilta haetaan tukea puolueen ideoille ja pyritään faktuaalistamisen keinoin näyttämään asioiden olevan puolueettomastikin katsottuna siten kun puolue esittää. PO:lla asiantuntijuus tulee siis puolueen sisältä, Samoobrona taas hakee asiantuntijoilta tukea linjalleen. Toki puolueettomuus on hieman kyseenalaista, sillä kaikkien puolueiden tapaan Samoobrona siteeraa vain omaan pirtaansa sopivia asiantuntijoita.

Logos-retoriikkaa käytetään myös puhtaammassa muodossaan, esitetään asioita numerotiedon valossa, joka lukijan mielessä helposti saa faktan aseman.

---

⁷⁵ Samoobrona mainitsee ohjelmansa teoreettisiksi isiksi John Kenneth Galbraithin (kanadalais-amerikkalainen taloustieteilijä, joka edustaa amerikkalaista liberalismia ja progressivismia), Joseph E. Stiglitzin (amerikanjuutalainen taloustieteilijä, joka suhtautuu kriittisesti globalisaatioon, Kansainväliseen valuuttarahastoon ja Maaailmanpankkiin. Nobel-palkinnon saaja 2000), D.C. Northin (amerikkalainen taloustieteilijä, Nobel-palkinnon saaja 1993) ja Janos Kornain (unkarilaissyntyinen taloustieteen professori mm. Harvardin ja Cambridgen yliopistoissa).

Numerotiedolla voidaan myös yhtäaikaisesti tuoda esiin poliittisen me:n vastustajan eli aiempien vallanpitäjien pahuus, ts. se kuinka he ovat päästäneet tilanteen näin huonoksi: ”Puolassa yhtä avointa työpaikkaa kohden on 960 työtöntä, kun luku EU-maissa on kuudesta neljääntoista. (Trzecia Droga:28)”⁷⁶

4.3.4 Poliittinen me versus nationalistinen me

Samoobronan Kolmas tie-tekstissä poliittinen me ilmaistaan useimmiten epäsuorasti, ts. tekstistä puuttuvat suorat me-muotoiset julistukset, joita muut puolueet tuntuvat viljelevän. Tämä ei kuitenkaan tarkoita ettei puolue hyödyntäisi poliittisen me:n käyttöä, se kuitenkin tuodaan esiin hieman eri tavalla, esim.se/hän-muotoisilla viittauksilla puolueesta ja sen tavoitteista puhuttaessa: ”*sen* (Samoobronan) tärkein tavoite on ihmisarvoisen elämän palauttaminen miljoonille puolalaisille, jotka ovat vajonneet kurjuuteen ja toivottomuuteen. (Trzecia Droga:14)”⁷⁷ Puolueen eroava poliittisen me:n käyttö selittyy mielestäni melko suurelta osin tekstin erilaisesta luonteesta. Kuten aiemmin totesin, Samoobronan teksti on tarkoitukseltaan pääasiassa puolueen linjaa selittävä ja siten on luonnollista, että vahvaa poliittisen me:n toistoa, joka vaikuttaa olevan ominaista erityisesti manifesti-tyyppisille teksteille, ei juuri tässä tekstissä esiinny.

Tämä luo kiinnostavan tilanteen tarkasteltaessa poliittisen me:n viholliskuvia, sitä kenet tai ketkä Samoobrona rakentaa puolueen aatemaailman vastapuoleksi. Vaikka poliittista me:tä ei tekstissä laajemmin viljellä, ovat poliittiset vastustajat esillä jopa poikkeuksellisen selvästi artikuloituina: ”(...)patrioottinen vasemmisto (ts. Samoobrona) on ja tulee olemaan päättäväisesti kaikenlaisia uusliberalistisia ehdotuksia vastaan, joilla pyritään lopunkin kansallisen omaisuuden myyntiin, julkisen sektorin yksityistämiseen ja kansalaisten sosiaalisten perusoikeuksien riistämiseen. Patrioottinen vasemmisto paljastaa myös niin sanotun sosiaalidemokraattisen vasemmiston, joka on yhteiskunnallisen välittämisen valepukuun pukeutuneena todellisuudessa vuosia toteuttanut uusliberalistisen

⁷⁶ W Polsce na jedno wolne miejsce pracy przypada 960 bezrobotnych, a w krajach UE od 6 do 14 bezrobotnych (Trzecia Droga:28).

⁷⁷ Najważniejszym *jej* celem jest realizacja hasła przywrócenia godnego życia milionom Polaków, pogrążonych w nędzy i beznadziei. Trzecia Droga:14. (kursivointi lisätty)

utopian ohjelmaa. (Trzecia Droga:14)⁷⁸ Uusliberaaleilla viitataan pääasiassa Platforma Obywatelskaan, joka esiintyy useaan otteeseen tekstissä poliittisen vihollisen roolissa. Sosiaalidemokraattisella vasemmistolla taas tarkoitetaan ensisijaisesti SLD:tä ja toissijaisesti pienempiä sosiaalidemokraattisia puolueita kuten Socjaldemocracja Polska (SDPL; Puolan sosiaalidemokraattinen puolue).

Poliittisen me:n viholliskuviin liittyen puolue tekee mielenkiintoisen kahtiajaon puolalaisessa puoluepolitiikassa: ”meihin” kuuluu Samoobronan lisäksi ”ohjelmallisesti lähellä olevat puolueet”, joihin luetaan PiS ja PSL (Polskie Stronnictwo Ludowe, Puolan talonpoikaipuolue) ja jotka edustavat sosiaaliliberalismia (socjalliberalizm), vastustajiin taas Platforma Obywatelska ja sitä ohjelmallisesti lähellä olevat puolueet SLD ja SDPL, jotka edustavat uusliberalismia. Tässä Samoobrona laajentaa poliittisen me:n kattamaan myös PiS:n ja PSL:n. Kiinnostavaa onkin, onko tämä läheisyys yksipuolista vai kokevatko nämä puolueet Samoobronan vastaavasti läheiseksi. Aiemmin poliittinen eliitti on pitänyt puoluetta jonkinlaisena poliittisen elämän paariana, mutta vuoden 2005 parlamenttivaalien jälkeisissä pitkäksi venyneissä hallitusneuvotteluissa PiS kuitenkin, syystä tai toisesta, otti Lepperin puolueen mukaan hallitukseensa.

Myös nationalistisen me:n osalta selvemmin tulevat esiin viholliset, kuin puolueen varsinaisesti rakentama nationalistinen me. Toki nationalistinen me toistuu tekstissä ilmauksissa kuten: ”meidän yhteinen isänmaamme”, ”Puola on mahdollisuuden edessä(...)”, mutta puolue tuntuu pitävän yhtenäisyyttään ”Puolan kansan” kanssa itsestäänselvyytenä ja keskittyvän enemmän yhteisten vihollisten esiintuomiseen: ”Patrioottinen vasemmisto muistaa perinteet, kulttuurin ja kansallisen identiteetin. Globalisaation uhkaamassa maailmassa se vartioi kansallisia arvoja. (Trzecia Droga:15)⁷⁹ Globalisaatio on uhkakuvana ylikansallinen eikä sen käyttö sinänsä ole lainkaan omaperäistä. On hyvä

⁷⁸ (...)lewica patriotyczna jest i będzie zdecydowanie przeciwna wszelkim propozycjom neoliberalów, dążących do wyprzedzają resztek majątku narodowego, prywatyzacji sfery publicznej i zdeptania podstawowych praw socjalnych obywatela. Lewica patriotyczna będzie też obnażać kłamstwa tzn. lewicy socjaldemokratycznej, która – strojąc się w piórka społecznej wrażliwości – faktycznie realizowała przez lata program neoliberalnej utopii. Trzecia Droga:14.

⁷⁹ Lewica patrytyczna pamięta o tradycjach, kulturze i tożsamości narodowej. W zagrożonym globalizacją świecie stoi na straży wartości narodowych (Trzecia Droga:15).

kuitenkin huomata, että sitä käytetään täysin spesifioimatta millä tavalla globalisaatio ”meitä” uhkaa (ts. ei mainita käytännön esimerkkejä miten vaikuttanut tavallisten puolalaisten kohtaloihin esim. työpaikkojen siirtymisenä halvemman työvoiman maihin). Puolaa uhkaa Samoobronan näkökulmasta myös muita ulkoisia vihollisia. Kansallista intressiä puolustaessaan puolue tuo esiin melko vahvasti ulkovaltojen ja kansainvälisten organisaatioiden uhan: ”Washingtonin konsensuksen myötä, joka solmittiin Puolan uusien, kokemattomien vallanpitäjien [kommunismien romahduksen jälkeen] ja kansainvälisten taloudellisten organisaatioiden sekä maailman rikkaimpien valtioiden välille, alkoi Puolan demokraattisten muutosten hyödyntäminen maamme hyväksikäyttämiseksi kansainvälisten eturyhmien toimesta. (Trzecia Droga:7)”⁸⁰ Näistä jälleen nimeltä mainitsemattomista kansainvälisistä toimijoista, joihin epäilemättä kuuluvat ainakin Maailmanpankki ja Kansainvälinen valuuttarahasto, luodaan syntipukkia maan sekavaan tilaan järjestelmän vaihdon jälkeen ja esitetään ne ulkopuolelta ”meidän asioita” sotkemaan tullessa toimijoina, nationalistisen me:n vihollishahmona.

Yhdistelmäksi poliittisen me:n ja nationalistisen me:n vihollista olisi mielestäni tulkittavissa yhteiskunnan sisäinen vihollinen, jollaiseksi Samoobrona kuvaa uusliberaalit puolueet. Kuten jo aiemmin totesin, puolueen uusliberaaleiksi tulkittamat puolueet ovat sen poliittisissa viholliskuvissa etualalla. Syyttäessä näitä puolueita vieraan vallan käytyreiksi: ”(...) ulkomainen pääoma valtasi jo tuotantovälineet, pankkijärjestelmän ja joukkotiedotusvälineet. Poliittisen vallan ottamiseksi se tarvitsee palkkasotilaita [PO, SLD], jotka omaavat vaalikelpoisuuden sekä poliittiset rakenteet ja voivat siten toimia ulkomaisen pääoman sätkynukkena poliittisessa päätöksenteossa. (Trzecia Droga:26)”⁸¹ Samoobrona kuitenkin tekee selväksi myös sen, kuinka vahingollisia nämä ovat

⁸⁰ Na mocy „Konsensusu Waszyngtońskiego” – porozumienie pomiędzy nowymi, niedoświadczonymi władzami Polski a przedstawicielami międzynarodowych instytucji finansowych i najbogatszych państw świata rozpoczął się proces wykorzystywania polskich przemian demokratycznych do eksploatacji naszego kraju przez międzynarodowe grupy interesów (Trzecia Droga:7). Washingtonin konsensuksella viitataan Kansainvälisen valuuttarahaston ja Maailmanpankin ohjelmiin, joilla siirtymätalouden on tarkoitus purkaa säätelystä, yksityistää ja vapauttaa taloutta siirryttäessä kohti markkinatalousjärjestelmää.

⁸¹ (...)kapitał zagraniczny przejął podstawowe środki produkcji, przejął system bankowo-finansowy i przejął środki masowego przekazu. Do przejęcia władzy politycznej potrzebuje najemników, którzy mając prawa wyborcze i struktury polityczne, mogą w jego imieniu sprawować władzę publiczną (Trzecia Droga:26).

kansalle, jolloin on perusteltua puhua yhdistyneestä poliittisen ja nationalistisen me:n vihollisesta.

4.4 SOJUSZ LEWICY DEMOKRATYCZNEJ - Vaaliohjelman ja manifestin analyysi

SLD:ltä olen ottanut tarkastelun kohteeksi vaaliohjelman lisäksi vaalimanifestin. Tähän ratkaisuun on päädytty kahdesta syystä: toisaalta SLD:n vaaliohjelma on sen verran lyhyt (noin 7 sivua), että täydentävä materiaali on perusteltua, toisaalta Tomasz Kalita SLD:n puoluetoimiston ohjelmaosastolta näki nimenomaan vaalimanifestin vastaavan tutkimuksessani esittämiini kysymyksiin. Puolueen vaaliteksteistä analyysin pääpaino on siis vaalimanifestilla, joka jo pintapuolisella tarkastelulla osoittautuu varsinaista vaaliohjelmaa antoisammaksi. Vaaliohjelma on alku- ja loppukaneetteja lukuun ottamatta pääasiassa puolueen ehdotuksia ranskalaisilla viivoilla lueteltuina. Toki nämä parannus- yms. ehdotukset ovat omalla tavallaan kiinnostavia ja kertovat siitä, miten puolue hahmottaa äänestäjäkuntansa, millaisia vaalilupauksia sen näkökulmasta vaalivoitto näyttää vaativan ja kenen asiaa SLD mielestään ajaa. Tarkoitukseni on kuitenkin etsiä erilaisia retoriikan käyttöjä, jolloin tämän tapaiset seikat eivät ole ensisijaisen tärkeitä. On silti perusteltua käsitellä manifestin lisäksi myös vaaliohjelmaa, sillä onhan juuri tämä vaaliviestinnän tyyppi valittu muilta puolueilta analysoitavaksi. Tekstejä käsitellään rinnakkain ja alaviitteestä selviää kummasta tekstistä lainaus on peräisin.

4.4.1 Ethos-retoriikka

Työhöni valitsemistani puolueista SLD oli ainoa hallitusasemasta vaalitaistoon käynyt puolue. Kuten Håkansson (1999:176, 229) on väitöskirjassaan todennut puolueen status vaalikamppailun aikana vaikuttaa sen käyttämään kieleen ja retorisiin keinoihin. Tämä näkyy läpi tekstien saavutusten retoriikaksi nimeämäni puhettavan käyttönä. Saavutusten retoriikaksi nimitän puhettapaa, joka aineistossani esiintyy ulkoaineistollisista seikoista⁸² johtuen ainoastaan SLD:llä ja

⁸² Kuten todettu aiemmin, ainoastaan SLD saattoi korostaa (mahdollisia) saavutuksiaan, sillä se oli ainoa tällaisesta poliittisesta asemasta vaaleihin lähtenyt puolue valittujen neljän joukossa.

jossa pääasiassa ethos-retoriikan keinoilla pyritään vakuuttamaan äänestäjä aiempiin suorituksiin vedoten. Erilaiset ethos-retoriikan ilmaukset, joissa korostetaan puolueen aikaansaannoksia edellisen neljän vuoden aikana toistuvat tekstissä melko taajaan: "Pidimme sanamme vieden Puolan Euroopan unioniin parhailla mahdollisilla ehdoilla."⁸³ Saavutusten retoriikalla painotetaan myös puolueen kyvykkyyttä asioiden hoitoon: "Hallituksemme saavutuksia kuluneiden neljän vuoden aikana ovat valtion pelastaminen rahataloudelliselta konkurssilta, talouden romahduksen estäminen sekä parhaiden mahdollisten ehtojen neuvottelemisen Puolan EU-jäsenyydelle."⁸⁴ Tässä on mahdollista nähdä piirteitä myös logoksen käytöstä, sillä asia esitetään fakthanomaisena ja täysin kyseenalaistamattomana.

Ethos-retoriikaksi voidaan mielestäni tulkita myös puolueen pyrkimys hakea tukea kansan syviltä riveiltä esittämilleen saavutuksille, vedota kansaan itseensä auktoriteettina ja sanoman vahvistajana. Tämä näkyy hyvin seuraavassa esimerkissä, jossa kansalaisten hyödyllä ja tyytyväisyydellä perustellaan puolueen neuvotteleman EU-jäsenyys sopimuksen onnistuneisuutta: "Tämän vahvistaa lähestulkoon jokainen maanviljelijä, joka saa tukia, jokainen yrittäjä, joka hyötyy kehitysrahastoista, jokainen puolalainen, joka työskentelee ulkomailla, jokainen kunnanhallitus uudistaessaan infrastruktuuria rakennerahastojen ansiosta."⁸⁵

Puolueen oman auktoriteetin ja kansan syvien rivien lisäksi ethoksella vedotaan perustuslakiin, josta haetaan tukea omalle toiminnalle: "Euroopassa Puolan tulee olla uudenaikainen, kansalaisilleen läheinen valtio, joka rakentuu ihmisten ja heidän oikeuksiensa kunnioittamiselle. Siksi puolustamme Puolan tasavallan perustuslakia, jota pidämme demokratian sekä itsehallinnollisuuden ja kansalaisyhteiskunnan idean vakuutena"⁸⁶ Nähdäkseni tässä perustuslaista

⁸³ Dotrzymaliśmy słowa wprowadzając Polskę do Unii Europejskiej na możliwie najlepszych warunkach. (SLD:n vaalimanifesti)

⁸⁴ Sukcesem naszych rządów ostatnich czterech lat, jest uratowanie państwa przed bankructwem finansowym, pokonanie zapaści gospodarczej oraz wynegocjowanie najlepszych warunków polskiej obecności w Unii Europejskiej. (SLD:n vaaliohjelma)

⁸⁵ Potwierdza to niemal **każdy** rolnik, zatrudniający dopłaty, **każdy** przedsiębiorca, korzystający z funduszy rozwojowych, **każdy** Polak zatrudniony za granicą, **każdy** samorząd unowocześniający infrastrukturę dzięki funduszom strukturalnym. (SLD:n vaalimanifesti, lihavointi alkuperäinen)

⁸⁶ Polska w Europie musi być państwem nowoczesnym, obywatelskim, opartym na szacunku dla ludzi i ich praw. Dlatego będziemy bronić Konstytucji Rzeczypospolitej jako gwaranta demokracji i idei społeczeństwa samorządowego i obywatelskiego. (SLD:n vaaliohjelma)

tehdään siis jonkinlainen eloton auktoriteetti, johon puolue toiminnassaan nojaa. Samalla se ilmaisee vastustavansa perustuslakiin ehdotettuja muutoksia, jotka olivat esillä ainakin PO:n ja Samoobronan vaalikampanjoissa.

4.4.2 Pathos-retoriikka

Pathos-retoriikkaa SLD tuntuu käyttävän erityisesti korostaessaan tavallista äänestäjää kohtaan tuntemaansa läheisyyttä ja ymmärrystä yhteiskunnan huono-osaisia kohtaan. Tekstissä vedotaan äänestäjien arveltuun "eliittivihaan", jota saatetaan hyvinkin tuntea juuri SLD:n edustajia kohtaan, heidän ovat viime vaalikauden valtaeliitin lisäksi myös vanhaa kommunismin ajan eliittiä. Tunteisiin vetoavalla retoriikalla puolue viestii sanoutuvansa irti omien etujen tavoittelusta ja palvelevansa *koko yhteiskuntaa*, menestyjistä häviäjiin: "Talouden tulee palvella koko yhteiskunnan kehitystä, ei eliittien rikastumista!"⁸⁷ Lisäksi painotetaan sitä, ettei taloudellista menestystä saa tavoitella yhteiskunnan heikompien ihmisarvon kustannuksella, vedotaan sellaisiin arvoihin, joita vasemmiston perinteisesti odotetaan edustavan, kuten yhteiskunnallinen solidaarisuus: "Olemme sitä mieltä, että terveys on arvo, joka on pidettävä erillään kapitalistisista markkinamekanismeista (...)."⁸⁸

Aineistossani harvinaiselta vaikuttavaa pathos-retoriikkaa SLD käyttää ilmoittautuessaan työväenluokan puolustajaksi: "Työ on arvoasteikkomme kärjessä. Työväen etua tulemme puolustamaan!"⁸⁹ Toki vasemmisto on perinteisesti nähty työväenluokan edustajana, mutta aineistoni perusteella vaikuttaa, ettei tietyn yhteiskuntaluokan tai yhteiskunnallisen ryhmän nimeäminen ole kovin tyypillistä nykyiselle vaalikamppailulle. Siitä huolimatta, että jokaisella puolueella on oma ydinkannattajakuntansa (joista enemmän luvuissa 3.2.1–3.2.4) pyrkimys on ennemminkin esiintyä koko kansan puolueena (catch all -puolue) tai jopa pyrkiä artikuloimaan imagoa huomattavasti laajempi kannattajakunta, esim.

⁸⁷ Gospodarka musi służyć rozwojowi całego społeczeństwa, a nie bogaceniu się elit. (SLD:n vaalimanifesti)

⁸⁸ Uważamy, że zdrowie jest wartością, którą należy wyłączyć z mechanizmów kapitalistycznego rynku (...). (SLD:n vaalimanifesti)

⁸⁹ Stawiamy pracę na czele naszego katalogu wartości. Interesów ludzi pracy będziemy bronić! (SLD:n vaaliohjelma)

Samoobrona pyrkiessään eroon aiemmasta imagostaan syrjäytyneiden maaseudun asukkaiden puolueena.

Molemmissa vaaliteksteissä pathoksella vedotaan myös demokratiaan, kansalaisyhteiskuntaan ja eurooppalaiseen perinteeseen, asioihin, jotka eivät ole nousseet juuri esiin muiden puolueiden teksteissä: ”Meidän vastauksemme Puolan tämänhetkisiin ongelmiin on LISÄÄ DEMOKRATIAA, lisää kansalaisyhteisyyttä, enemmän eurooppalaisia demokraattisia ja sosiaalisia normeja!”⁹⁰ Vapauden ja yhteistoiminnan ihanteiden taustalla voi kuitenkin nähdä piilotetun viittauksen viholliskuviin; vaaliohjelman muissa osissa SLD on syyttänyt poliittisia vihollisiaan taloudellisesta ja poliittisesta räyhämentaliteetista, autoritaarisesta hallinnosta, jotka ovat yllä mainittujen ihanteiden vastakohtia ja joita tässä halutaan palauttaa vastaanottajan mieleen toistamatta kuitenkaan suoraan aiempia syytöksiä. Erityisen kiinnostavaa on mielestäni se, että SLD ottaa avoimuuden ja kansainvälisyyden esiin myös vedotessaan kansallistunteeseen, kertoessaan millaisen Puolan se haluaa: ”Haluamme avoimen, eurooppalaisen ja *historiastaan ylpeän Puolan*, ilman [historian] vääristelyä ja asioita, joista vaietaan.”⁹¹

Puolueen retoriikka on melko julistuksellista sen ottaessa kantaa yhteiskunnallista epätasa-arvoisuutta vastaan. Tässä vedotaan mielestäni verrattuna tekstin yleiseen ilmeeseen ja kieliasuun nähden vahvemmin äänestäjän tunteisiin, erityisesti laajalle levinneeksi arveltuun tunteeseen nöyryytyksestä, joka on kohdannut monia puolalaisia, jotka eivät ole pysyneet muuttuvan yhteiskunnan vauhdissa kommunismin romahdettua (ns. transitiohäviäjät): ”Emme ole rikkaiden hyväntahtoisuuden varassa! Olemme rikkaita intohimossamme muuttaa maailma paremmaksi!”⁹²

---

⁹⁰ Nasza odpowiedź na obecne problemy Polski to WIĘCEJ DEMOKRACJI, więcej praw obywatelskich, więcej europejskich standardów demokratycznych i socjalnych! (SLD:n vaaliohjelma)

⁹¹ Chcemy Polski otwartej, europejskiej i dumnej ze swej historii, traktowanej bez zafałszowań i przemilczeń. Kursivointi lisätty (SLD:n vaalimanifesti)

⁹² Nie jesteśmy skazani na dobroczynność bogatych! Jesteśmy bogaci pasją zmieniania świata na lepsze! (SLD:n vaalimanifesti)

4.4.3 Logos-retoriikka

Sekä vaaliohjelman että vaalimanifestin pohjalta vaikuttaa, ettei SLD:n puhetapa oli kovin logos-retoriikkaa suosiva. Manifestista on kuitenkin löydettävissä joitain käyttöjä, jotka voi tulkita logokseksi. Näissä logos-retoriikan käytöissä on ominaista totuudellistaminen, faktanomaisuus: asia esitetään totuutena, faktana, jota tukevat tekstiin sisältyvät luvut ja määritelmät, joissa jokin kasvaa tai heikkenee (viittaus lukuihin, asiaan joka on määriteltävissä yksiselitteisesti ilman tulkinnan mahdollisuutta): ”Se kuuluu Euroopan nopeimpien joukkoon [kyse on Puolan talouskasvusta]”⁹³ Tyypillistä on myös, että nämä faktamuotoiset argumentit esittävät omalta kannalta positiivisia asioita: ”Emme tuhonneet [omalla hallituskaudellamme] miljoonaa työpaikkaa, kuten teki ennen meitä hallinnut oikeisto”⁹⁴

4.4.4 Poliittinen versus nationalistinen me

Poliittisen me:n ja nationalistisen me:n osalta on syytä huomata, että ne saattavat ilmentyä sekä eksplikoitujen viholliskuvien seuraamina tai ilman. Nationalistisen me:n osalta SLD:n vaalimanifestissa ei ole juuri otettu esiin vihollishahmoja, mutta poliittisen me:n kohdalla on toisin. Poliittisen me:n viholliset ovat voimakkaan painotetusti esillä. SLD myös yksilöi tarkasti vihollisensa eikä siis tyydy yleisempiin linjauksiin: ”Neljä vuotta AWS:n ja UW:n hallituskautta johti Puolan konkurssiin, sekasortoon ja romahdukseen. Nyt nämä puolueet ovat muuttuneet PO:ksi ja PiS:ksi.”⁹⁵ Molemmissa teksteissä poliittiset viholliset tuodaan esiin myös eräänlaisella varoittamisen retoriikalla (ks. Aristoteleen poliittisen puheen tavat, luku 2.2), jolla rakennetaan jälleen eroa meidän puolueen ja muiden välille ja varoitetaan äänestäjiä siitä, mitä seuraa jos vihollinen pääsee

⁹³ Należy ono do najwyższych w Europie. (SLD-manifesti)

⁹⁴ Nie straciliśmy miliona miejsc pracy, jak to uczyniła rządząca przed nami prawica. (SLD-manifesti)

⁹⁵ Cztery lata rządów AWS – UW, które dziś zmieniły barwy na PO i PiS doprowadziły Polskę do bankructwa, bałaganu i zapaści. (SLD:n vaaliohjelman) Akcja Wybocza Solidarność, joka on Kaczyńskin veljesten (PiS) edellinen puolue, oli edellisellä vaalikaudella hallitusasemassa yhdessä Unia Wolnościin kanssa, jonka edustajat ovat puolestaan hajaannuksen kautta päätyneet pääasiassa nykyiseen Platforma Obywatelskaan.

valtaan: ”Emme halua riitelyä ja puolalaisten välistä taistelua, jota oikeisto pyrkii lietsomaan (...).⁹⁶

Tekstissä liputetaan omia saavutuksia, poliittista me:tä eli sitä mitä me olemme saaneet aikaan ja samanaikaisesti varoitetaan siitä, mitä oikeiston ”tiedetään” tehneen vallassa ollessaan ja mitä sen siis uskotaan jatkavan jos se uudestaan sinne pääsee: ”Painimme oikeistohallitusten tuhoaman terveydenhuoltojärjestelmän korjaamisen kanssa.”⁹⁷ Tässä voidaan nähdä myös pyrkimys oman moraalisen paremmuuden osoittamiseen, joka on yksi ulottuvuus lisää SLD:n rakentaessa eroa itsensä ja vastustajapuolueiden välille.

SLD käyttää kansallistunteeseen vetoavaa retoriikkaa ja nationalistista me:tä mielestäni hyvin kiinnostavassa yhteydessä. Ohjelmassa on melko vähän suoria mainintoja, eli puolue ei juuri käytä sellaisia ilmauksia kuten kansallinen intressi, patrioottinen ylpeys yms., jotka toisivat eksplikoidusti esiin kansallistunteen. Kuitenkin haettaessa kannatusta Puolan jäsenyydelle EU:ssa ja erityisesti tukea EU:n perustuslain hyväksymiselle SLD ottaa esiin muuten säästellen käytetyn patriotismi-kortin vedotessaan: ”Voimakas Puola voimakkaassa unionissa on mahdollisuus *kaikille puolalaisille* ja erityisesti nuorelle sukupolvelle. Se on aidosti patrioottinen tehtävä! Siksi tulee hyväksyä Euroopan yhteinen perustuslaki.”⁹⁸ Tässä eksplikoituun patriotismiin yhdistyy nationalistinen me, jolla liputetaan kansan yhtenäisyyttä sekä sitä, että puolueen edustajat kuuluvat äänestäjien kanssa samaan ryhmään, jolla on yhtenevät intressit. Patriotismi/nationalismi-kortin käytöllä juuri EU:n yhteydessä voidaan ajatella puolueen puolustelevan omaa EU-myönteisyyttään EU-kriittisten äänestäjien varalta ja todistelevan, ettei EU-myönteisyys suinkaan välttämättä tarkoita kansallisen edun tai patriotismin unohtamista: ”Euroopan Unionissa, josta haluamme tehdä Sosiaalisen Euroopan, seisomme valko-punaisen lipun alla.”⁹⁹

⁹⁶ Nie chcemy klótni i wojny polsko-polskiej, wzniesanej przez prawicę (...)(SLD-manifesti)

⁹⁷ Zmagaliśmy się z uporządkowaniem systemu opieki zdrowotnej zniszczonej rządami prawicy. (SLD-manifesti)

⁹⁸ Silna Polska w silnej Unii to szansa dla *wszystkich Polaków*, a w największym stopniu dla młodego pokolenia. To prawdziwie patriotyczne zadanie! Dlatego trzeba przyjąć Konstytucję dla Europy. (SLD:n vaaliohjelma) Kursivointi lisätty.

⁹⁹ W Unii Europejskiej, którą pragniemy uczynić Europą Socjalną jesteśmy pod biało-czerwoną flagą. (SLD:n vaaliohjelma) Sosiaalisella Euroopalla viitataan ilmeisesti pääasiassa EU:n sosiaalipolitiikkaan, jossa SLD kannattaa skandinaavista mallia liberalistisen tai anglosaksisen sijaan.

Vaalimanifestissa nationalistinen me ilmenee erityisesti loppupuolella, kun alun saavutusten retoriikasta siirrytään hyvin toisenlaiseen puhetapaan. Ethos-retoriikan ja poliittisen me:n tilalle tulee nationalistinen me ja vaatimukset kansan yhtenäisyyden nimissä. Seuraavat ilmaukset vetoavat kansaan jonkinlaisena kokonaisuutena, yhtenäisenä toimijana: ”Miten tämä voidaan saavuttaa [edellä esitetty pitkä lista asioita, joilla SLD haluaa parantaa Puolaa]? Vain siten, että kaikki yhdessä työskentelemme näiden asioiden puolesta. (...) Rakentakaamme yhdessä valtio, joka kannustaa taloutta tekemättä sitä kuitenkaan huono-osaisimpien kustannuksella. Luokaamme yhdessä arvot, jotka kestävät poliittiset muutokset...”¹⁰⁰ Myös vaaliohjelmassa nationalistista me:tä käytetään samaan tapaan: ”Meillä on edessämme mahdollisuus ja haaste nostaa puolalaisten elämänlaatu EU-maiden tasolle.”¹⁰¹ Nähdäkseni tässä korostetaan kansan yhtenäisyyttä, sitä kuinka *yhdessä* voimme saada tämän kaiken aikaan.

Huomionarvoinen on eräänlainen ohjaava puhetapa, jota aineistossani tuntuu käyttävän ainoastaan SLD: ”Laskemme sen varaan, että luotate meihin. Vaaliurnalla teette viisaan ja tiedostetun valinnan. Älkää antako vetää itseänne mukaan oikeiston epäoikeudenmukaisiin arvioihin, älkää antako vetää itseänne mukaan heidän likaiseen peliinsä. **PYSÄYTTÄKÄÄMME YHDESSÄ OIKEISTO!**”¹⁰² Tämä imperatiivimuotojen käyttö poikkeaa melko selvästi mistään tavatuista puhetavoista sekä myös SLD:n omien vaalitekstien yleissävystä ja -ilmeestä. Vaikka puolue toistaa nationalistista me:tä melko säännöllisesti läpi tekstin ja tällä tavoin rakentaa yhteisyyttä itsensä ja ”tavallisen kansan” välille, tämä valta-asemapuhetapa kuitenkin luo kuvan puolueesta, joka katsoo valtansa kohteita ylhäältä päin jollain tavalla holhoten. Tätä muutosta nationalistisen me:n

¹⁰⁰ Jak to osiągnąć? Tylko z udziałem nas wszystkich. (...) Razem budujemy państwo, które sprzyja gospodarce, nie czyni tego jednak kosztem najuboższych. Razem twórzmy wartości, które przetrwają zmiany polityczne... (SLD-manifesti)

¹⁰¹ Stoimy przed szansą i wyzwaniem podniesienia jakości życia w Polsce do poziomu krajów Unii Europejskiej. (SLD:n vaaliohjelma)

¹⁰² Liczymy, że zaufacie nam. Przy urnie wyborczej dokonacie mądrego i świadomego wyboru. Nie dajcie się wciągnąć w niesprawiedliwe oceny formułowane przez prawicę, nie dajcie się wciągnąć do ich nieczystej gry. **RAZEM ZATRZYMAJMY PRAWICĘ!** (SLD:n vaaliohjelma) Lihavointi yms. alkuperäinen.

tasa-arvoisesti toimijasta vallan ja toiminnan kohteeksi kuvaa myös lause: ”Meillä on [poliittinen] ohjelmamme, se on ohjelma *Teitä varten*.”¹⁰³

Totesin aiemmin, että poliittisen me:n kanssa viholliskuvat esiintyvät luontevammin ja yleisemmin kuin nationalistisen me:n. Manifestissa esiintyy kuitenkin eräänlainen näiden kahden yhdistelmä: nationalistinen me yhdistyy poliittiseen viholliskuvaan, jolloin rakennetaan yhteiskunnan sisäistä vihollista (vrt. hypoteesini kansainvälisistä toimijoista kuten EU:sta nationalistisen me:n viholliskuvana), jonka koetaan vahingoittavan yhteiskunnan ja kansan yhtenäisyyttä. SLD:llä tämä rooli on varattu oikeistopuolueille, kuten poliittisen me:kin vastustajan rooli, mutta tässä oikeisto koetaan koko kansaa, ei vain meidän puoluetta uhkaavaksi voimaksi: ”Me kaikki tarvitsemme ystävällisyyttä, hiukan hymyä ja onnea. Emme halua riitelyä ja puolalaisten välistä taistelua, jota oikeisto pyrkii lietsomaan, ajattelematonta virkamiesten ja poliitikkojen taustojen tarkastusta (lustracja) ja primitiivistä entisten kommunistien sulkemista yhteiskunnan toiminnan ulkopuolelle.”¹⁰⁴

4.4.5 SLD:n tekstien intertekstuaalisuus

On kiinnostavaa huomata, kuinka SLD:n vaalitekstit ovat dialogissa kilpailevien puolueiden joko aiemmissä yhteyksissä tunnetuiksi tekemien tai omissa vaaliteksteissään esiin nostamien teemojen kanssa. En tarkoita tällä SLD:lläkin esiintyviä suoria kommentteja esim. vastapuolen aikaansaannoksista omalla hallituskaudella tms., vaan tekstien sisältämiä intertekstuaalisia viittauksia (intertekstuaalisuudesta kts. 2.4) muiden puolueiden puheisiin, teeseihin ja kannanottoihin, joiden havaitsemiseksi on tunnettava kyseinen toimintaympäristö. Vaikka vaalitekstit ovat tavallaan melko jähmeitä (ne eivät pysty reagoimaan päivänpolttaviin aiheisiin, joihin puolue ottaa kantaa viestimien kautta), ne kuitenkin toimivat omalla tavallaan dialogisessa suhteessa muihin samalla kentällä oleviin teksteihin.

¹⁰³ Mamy swój program, to program *dla Was*. (SLD:n vaaliohjelma) Kursivointi lisätty.

¹⁰⁴ Potrzeba nam wszystkim życzliwości, odrobiny uśmiechu i szczęścia. Nie chcemy klótni i wojny polsko-polskiej, wzniecanej przez prawicę, bezmyślnej lustracji i prymitywnej dekomunizacji. (SLD:n vaali manifesti)

SLD:llä on selviä intertekstuaalisia viittauksia tekstin lopussa, kun se pathos-retoriikan keinoin puolustaa arvojen valinnanvapautta yhteiskunnassa ja korostaa yksilön oikeutta uskonnonvapauteen ja yhtäläiseen kohteluun uskonnosta, seksuaalisesta suuntautumisesta tai etnisyydestä riippumatta. SLD:n mukaan puolalaiset tarvitsevat: "(...)vapautta uskonnollisista ja ideologisista dogmeista."¹⁰⁵ sekä "Vapautta kaikista syrjinnän muodoista ja oikeudettomasta uskonnollisesta, seksuaalista suuntautumista tai etnistä alkuperää koskevasta painostuksesta."¹⁰⁶

Näillä molemmilla viitataan oikeistopuolueiden, pääasiassa Prawo i Sprawiedliwość:in ja Liga Polskich Rodzin:in vahvasti artikuloimiin teemoihin; puolueet ovat sekä vaalikampanjassaan että jatkuvasti edellisellä vaalikaudella tuoneet esille "patrioottisen kasvatuksen" ja uskonnonopetuksen merkityksen lisäämistä perusopetuksessa. Myös puolueiden läheiset yhteydet katoliseen kirkkoon ja erityisesti katolisradikaali isä Tadeusz Rydzykiin ja tämän Radio Maryjaan¹⁰⁷ ovat julkista tietoa. Kumpikaan puolue ei ole myöskään peitellyt homofobisuuttaan, PiS:in presidenttiehdokas Lech Kaczyński kielsi Varsovan kaupunginjohtajana homoseksuaalien Gay Pride -tapahtuman kaupungissa ja LPR:n edustaja on homofobisilla kommentaillaan päässyt aina Amnesty Internationalin vuosiraporttiin asti.

SLD julistaa, että: "Haluamme Puolan, jossa ei ohiteta Puolan kansantasavallan 45-vuotisen kauden saavutuksia ja jossa ei ole tilaa nationalistisille, oikeistolaisille tendensseille."¹⁰⁸ Se siis julistautuu ”nationalististen, oikeistolaisten tendenssien” vastustajaksi, joka on sinänsä kiinnostavaa, sillä kuten olemme huomanneet se käyttää läpi tekstin nationalistista me:tä, liputtaa arkipäiväistä nationalismia esim. korostamalla kansaa yhtenäisenä kokonaisuutena

¹⁰⁵ (...)wolnej od dogmatów religijnych i ideologicznych. (SLD:n vaali manifesti)

¹⁰⁶ Wolności od każdej formy dyskryminacji i bezprawnego przymusu: wyznaniowego, seksualnego i narodowego. (SLD:n vaali manifesti)

¹⁰⁷ Isä Tadeusz Rydzyk on Puolan tunnetuimpia ja vaikutusvaltaisimpia kirkonmiehiä, joka on luonut laajan kansallismielis-äärikatolisen mediakompleksin, johon kuuluu Radio Maryjan lisäksi tv-kanava TV Trwam ja sanomalehti Nasz Dziennik. Rydzyk on ristiriitoja ja vahvoja tunteita sekä puolesta että vastaan herättävä hahmo, joka ei ole epäröinyt käyttää vaikutusvaltaansa myös politiikassa kertomalla kannattajilleen avoimesti ketä heidän tulisi äänestää. Presidentinvaaleissa 2005 Rydzyk koneistoineen tuki PiS:in Lech Kaczyńskia.

¹⁰⁸ Chcemy Polski bez pomijania dorobku 45-lecia PRL-u i bez nacjonalistycznych, prawicowych imaginacji. (SLD:n vaali manifesti)

sekä vetoaa kansallistunteeseen pathos-retoriikan kautta. Kuitenkin nationalismi on samalla arvo, jolla puolue pyrkii luomaan jakoa meihin ja muihin ja erottautumaan kilpailevista puolueista.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA YHTEENVETO

Edellisessä neljännessä luvussa analysoin valittujen neljän puolueen vaalitekstien retoriikkaa puolue kerrallaan ja vertailin puolueita toisiinsa vain joissakin yksittäistapauksissa. Lopuksi kuitenkin vertailen vielä puolueita keskenään hieman yleisemmällä tasolla ja esitän mitä retorisia keinoja ne käyttävät ja miten poliittisen me:n ja nationalistisen me:n käyttö ilmenee.

Työssäni olen tarkastellut mitä retorista keinoa (ethos, pathos, logos) käyttäen puolueet vaaliteksteissään vetoavat nationalismiin. Aineistostani päätellen ethoksen ja pathoksen käyttö on kansallistunteen liputtamisessa selvästi logosta suositumpaa. Ethosta käytetään vaihtelevilla tavoilla. Sitä voidaan hyödyntää oman auktoriteetin ja kyvykkyyden korostamisen kautta, jolloin esimerkiksi painotetaan puolueen kykyä palauttaa Puola sille kuuluvaan asemaan kansainvälisessä politiikassa tai puolueen saavutuksia, jotka hyödyttävät kaikkia kansalaisia (esim. SLD:n maininta EU-jäsenyysneuvottelujen onnistuneesta suorittamisesta). Nationalismiin vetoavaa ethos-retoriikkaa käytetään myös ulkoisen auktoriteetin kautta, esimerkiksi PiS:in vedotessa paavi Johannes Paavali II:n auktoriteettiin perustellessaan omaa EU-skeptisyyttään.

Pathosta käytetään sitäkin muutamalla tyypillisellä tavalla kansallistunteesta muistuttamiseen. Toisaalta pathoksen avulla otetaan esiin negatiivisia asioita, kuten maan heikko nykytila, syrjäytyminen, turvattomuuden tunne ja eriarvoistuminen. Puolueet ajavat näihin muutosta ja esiintyvät pienen ihmisen ymmärtäjänä ja edustajana. Toisaalta pathosta käytetään myös puolalaisten loistavan menneisyyden ja tulevan suuruuden kuvauksissa, joissa otetaan esiin mm. Solidaarisuuden aikainen kansaa yhdistänyt vastarintaliike. Yhteistä molemmille pathos-käytöille on se, että niillä luodaan yhtenäisyyttä kansalaisten välille, vedotaan kansallistunteeseen, joka yhdistää kansalaiset toisiinsa ja poliitikkoihin.

Eri puolueiden tekstejä vertailtaessa huomaamme, että puolueet käyttävät osittain yllättävänkin samanlaista pathos-retoriikkaa äänestäjien houkuttelemiseksi. Ohjelmasta toiseen toistuvat vetoamiset eräänlaiseen herravihaan, eliitin

vastaisuuteen ja taloudellisen turvattomuuden tunteeseen kommunismin romahduksen jälkeen. Asemastaan riippumatta puolueet siis näkevät tämän tärkeäksi yhteiskunnalliseksi kipukohdaksi. Toki syyt, syylliset ja ratkaisuehdotukset vaihtelevat puolueiden välillä voimakkaasti.

Vaaliteksteissä esiin nostettujen arvojen osalta on kiinnostavaa huomata, kuinka selvästi SLD:n esittelemät arvot eroavat muista kolmesta puolueesta. PiS:in edustaessa teksteissään sulkeutumista ja korostaessa puolalaisuutta, Samoobronan ollessa sen kanssa samoilla linjoilla ja PO:n pidättäytyessä melko pitkälti ottamasta esiin aihetta, SLD vetoaa avoimuuteen, puolustaa kansalaisyhteiskuntaa, demokratiaa ja eurooppalaisuutta.

Kuten luvussa 4 huomasimme, puolueet rakentavat poliittisen me:n vihollisensa stereotyyppisesti ja keskenään hyvin samalla tavalla. Poliittisessa me-käsitteessä viholliseksi nähdään kilpailevat puolueet, erityisesti toisen poliittisen ääri laidan edustajat. Kaikilla kolmella oppositiopuolueella oli yhteinen vihollinen: edellisen vaalikauden hallitusasemassa ollut SLD. Tämän lisäksi me-muut-jakoa tehtiin oikeiston sisällä erityisesti PiS:in rakentaessa eroa itsensä (oikeistokonservatiivit) ja PO:n edustamien oikeistoliberaalien välille. Poliittisessa me:ssä on näkyvänä esillä valta-aspekti ja poliitikkojen asiantuntijarooli, nationalistisessa me:ssä taas painotetaan poliitikkojen ja äänestäjien samanlaisuutta ja erityisesti samanarvoisuutta. Kuitenkin molemmat aspektit esiintyvät sulassa sovussa samassa lyhyehkössäkin vaalitekstissä.

On hyvä muistaa, että sekä nationalistinen me että poliittinen me voivat ilmetä myös ilman eksplikoitua vihollishahmoa, jolloin sellainen kuitenkin saattaa olla tekstiyhteydestä pääteltävissä. Poliittisen ja nationalistisen me:n käytön välisistä eroista voidaan todeta, että poliittinen me tuntuu esiintyvän PO:lla ja SLD:llä useimmiten eksplikoitua vihollisen kanssa, kun taas nationalistinen me esiintyy usein varsin erilaisessa yhteydessä, jossa tavoitteena on luoda kansallista yhteenkuuluvuutta eikä sen yhteydessä siis oteta esiin lainkaan vihollista. PiS:illä ja Samoobronalla taas molempiin me-käyttöihin pääasiassa yhdistyy vihollinen ja useimmiten tämä vihollinen on myös tarkasti eksplikoitu. Poliittisen me:n vihollisiksi nämä puolueet näkevät SLD:n lisäksi PO:n, jonka liberaaleja

talou uudistuksia molemmat vastustavat. Myös nationalistisen me:n viholliset ovat näillä puolueilla pitkälti yhteisiä: puolueet kokevat Puolan kansaa uhkaaviksi tekijöiksi ulkoiset toimijat kuten EU:n ja Maailmanpankin, ulkomaat kuten Venäjän sekä globalisaation kaltaiset ilmiöt. Meitä (puolalaisia) uhkaa siis ulkoinen toinen ja mikä kiinnostavaa, vaaliteksteissä ei esiinny nationalistisen me:n sisäistä toista, ts. puolueet eivät ainakaan näissä teksteissä tuo esiin rasistisia ajatuksia, joka olisi yksi mahdollinen tapa luoda yhtenäisyyttä meidän ”aitojen puolalaisten” välille.

Yleisesti nationalistisen me:n käytöstä voi todeta esiintyvän karkeasti kahdenlaista käyttöä. PiS erottuu selvästi muista puolueista, sillä muiden puolueiden rakentaessa nationalistista me:tä pääasiassa kontekstin kautta ja ainakin jossain määrin välttäässä konkreettisia, sanallisia esiintuomisia, PiS:in tapa liputtaa yhteenkuuluvuutta on hyvin konkreettinen, se toistaa sanaa ”puolalainen” sekä sellaisia käsitteitä kuin esim. ”patrioottinen velvollisuus” ja ”kansallinen intressi” (pl. *patriotyczny obowiązek, interes narodowy*).

Tutkittujen vaalitekstien pohjalta ei voida yksiselitteisesti sanoa oikeiston käyttävän enemmän kansallistunteeseen vetoavaa retoriikkaa kuin vasemmiston. Oikeisto-vasemmisto-linjan sijaan ratkaisevaksi näyttää nousevan suhtautuminen talouteen sekä se, onko puolueen pääasiallinen äänestäjäkunta transitiovoittajat vai -häviäjät. Toki kaikki puolueet pyrkivät saavuttamaan mahdollisimman laajan äänestäjäkunnan ja joutuvat täten ottamaan esiin muiden sanelemia teemoja, jolloin on luonnollista, että nekin puolueet (SLD ja PO), jotka suhtautuvat talouteen liberaalisti ja vetoavat ensisijaisesti transitiovoittajiin, käyttävät nationalistista retoriikkaa. Kuitenkin talouteen konservatiivisemmin suhtautuvat (PiS ja Samoobrona) ja transitiohäviäjiin vetoavat puolueet (erityisen vahvasti Samoobrona) käyttävät teksteissään nationalistista retoriikkaa selvästi useammin ja voimakkaammin. Oikeistoa valitussa materiaalissa edustavat siis PiS ja PO, ja on toki todettava, että eniten tilaa nationalistinen retoriikka ja erityisesti nationalistisen me:n viholliset saivat PiS:in teksteissä. Mutta koska PO:n vaaliohjelma taas oli luonteeltaan hyvin asiapitoinen ja retoristen keinojen suhteen melko köyhä, ei voida yleistää nationalistisen retoriikan olevan ominaista koko oikeistolle. Kuten on aiemmin mainittu, länsimaisen oikeisto-vasemmisto-

luokittelun soveltaminen ei välttämättä sovi suoraan puolalaiseen puoluepolitiikkaan ja tässäkin kysymyksessä ratkaiseviksi nousevat muut tekijät. On hyvä muistaa, että tässä esitellyt kaltaisen kahtiajaon, joskin osittain eri perusteluilla, esitti Samoobrona ohjelmassaan Trzecia Droga. Olen esittänyt luvussa 3, että usein puolueiden itseidentifikaatiossa oikeistoon tai vasemmistoon ratkaiseviksi nousevat yksittäiset asiat kuten suhde kommunistimenneisyyteen tai katoliseen kirkkoon. Vaikuttaa siltä, että suhtautuminen talouteen on noussut näiden rinnalle ja on nykyään ratkaiseva tekijä sekä puolueen itseidentifikaatiossa että siinä, kuinka äänestäjät puolueen kokevat.

Merkityksellinen on myös havainto puolueiden toisistaan eroavista ja samalla niille itselleen johdonmukaisesti tyypillisistä puhetavoista. Selvimmin erityinen puhetapa ilmeni tutkituista puolueista PO:lla ja SLD:llä. PO:lle oli ominaista logos-retoriikan käyttö ja sen avulla rakennettu asiantuntija-puhetapa. Puolue siis rakensi itsestään asiantuntijaa erityisesti talouden saralla. SLD:lle ominainen oli puolestaan saavutusten retoriikaksi nimeämäni puhetapa, jossa ethoksen avulla vedettiin huomiota puolueen aikaansaannoksiin ja saavutuksiin, jotka rakensivat sille auktoriteettia. Puhetapojen lisäksi nämä piirteet näyttelivät ratkaisevaa roolia puolueiden tavoissa hakea oikeutusta asemalleen: PO perusteli asemaansa kansalaisten yläpuolella asiantuntijastatuksellaan, SLD taas haki oikeutusta valta-asemastaan.

Asiantuntijuudesta ja auktoriteetin rakentamisesta on kiinnostava todeta yleisemmin se, kuinka eri tavoilla puolueet siihen suhtautuivat. Kuten todettu, PO:n ohjelmassa asiantuntijuus lähti vahvasti puolueen sisältä. Samoobrona edustaa asiantuntijuuden suhteen toista ääripäätä. Sen ohjelmassa asiantuntijuus oli puolueen ulkopuolista: tukea puolueen linjalle haettiin nimekkäiltä ja nimetyiltä omien alojensa asiantuntijoilta, asiantuntijuus oli siis yksilöity eikä puolueen kollektiivinen ominaisuus kuten PO:lla. PiS käyttää PO:n kanssa samantyyppistä retoriikkaa ja vetoaa sisäiseen auktoriteettiin ulkoisen sijaan. SLD:llä taas asiantuntijuus tai ulkopuolisten asiantuntijoiden käyttö ei ollut näin suuressa roolissa.

Kuten olen luvussa 4 todennut, työhöni valittu materiaali oli vain pieni ja tiukasti rajattu osa eri puolueiden valmistamista vaalimateriaaleista. Työtä olisi mahdollista laajentaa ja syventää moneen suuntaan. Kiinnostavaksi kysymykseksi ja mahdollisen jatkotutkimuksen aiheeksi jääkin toisaalta se, millaista retoriikkaa muut, tästä tutkimuksesta ulos rajautuneet puolueet käyttävät, ja toisaalta se, minkälaisia käyttöjä olisi löydettävissä tämän työn ulkopuolelle jääneistä kampanjamateriaaleista, kuten lehti- ja televisiomainoksista, julisteista ja lentolehtisistä. Myös lehtikirjoittelun seuraaminen vaalikamppailun tiimoilta olisi yksi kiinnostava suunta, johon tutkimusta voisi laajentaa.

Lähteet:**Tiedonannot:**

Justyniarski: Justyniarski, Tomasz. suullinen tiedonanto Platforma Obywatelskan Krakovan paikallistoimistossa 14.3.2006.

Kalita: Kalita, Tomasz, SLD:n puoluetöimiston ohjelmaosasto. tiedonanto sähköpostitse 10.2.2006.

Nielek: Nielek, Radosław, SDL:n puoluetöimiston kampanjasuunnittelu/pr-osasto. tiedonanto sähköpostitse 23.2.2006.

Primaarilähteet:

PiS:in vaaliohjelma: Program 2005. IV Rzeczpospolita - Sprawiedliwość dla wszystkich.

PiS:in vaalimanifesti: <http://www.pis.org.pl/doc.php?d=unit&id=6> luettu 21.2.2006

PO:n vaaliohjelma: <http://www.janrokita.pl> luettu 8.2.2006

Samoobronan vaaliohjelma: Trzecia Droga Samoobrony RP. Warszawa 2005.

SLD:n vaalimanifesti:

http://www.sld.org.pl/index.php?view=1&art_id=7446&pid=18&ret_id=203&rsid=0

SLD:n vaaliohjelma:

http://www.sld.org.pl/index.php?view=1&art_id=6885&pid=18&ret_id=203&rsid=0

Internet-lähteet:

Amnesty International 2006: Amnesty Internationalin maaraportti 2006, <http://web.amnesty.org/report2006/pol-summary-eng> luettu 13.6.2006

EPP: European People's Party, <http://www.epp-eu.org> luettu 17.4.2006

EUD: EU Democrats, <http://eudemocrats.org/content/view/15/29/> luettu 18.4.2006

Młodzież Wszechpolska: <http://www.wszechpolacy.pl/> luettu 13.6.2006

Państwowa Komisja Wyborcza 2001: Wybory do Sejmu,
http://pkw.gov.pl/wybory/2001/sjg1_k.html
luettu 15.4.2006

Państwowa Komisja Wyborcza 2005: Wybory do Sejmu,
<http://www.wybory2005.pkw.gov.pl/SJM/PL/WYN/F/index.htm> luettu 11.4.2006

PES: Party of European Socialists,
http://www.pes.org/downloads/Leaflet_PES_FI.pdf luettu 15.4.2006

PiS 2005b: O partii, <http://www.pis.org.pl/unit.php?o=partia&p=desc> luettu 31.05.2006, <http://www.pis.org.pl/unit.php?o=partia> 13.4.2006

Puolan vaalilaki: <http://www.sejm.gov.pl/prawo/nowaord/kon11.htm>, art.166.

Revision Notes: Anthony D. Smith's Theory of Nationalism
<http://www.revision-notes.co.uk/revision/963.html> luettu 19.11.2006

Senat: Senat w historii i dzisiaj, <http://www.senat.gov.pl/senatrp/index.htm> luettu 14.4.2006

Socialist International: SI Member Parties-Europe,
<http://www.socialistinternational.org> luettu 15.4.2006

UEN: Union for a Europe of the Nations, <http://www.uengroup.org/home.html>
luettu 17.4.2006

Wikipedia: Wybory Parlamentarne,

http://pl.wikipedia.org/wiki/Wybory_parlamentarne_w_Polsce_2005

luettu 17.4.2006

Painetut lähteet:

Anderson, Benedict.1991. Imagined Communities. London: Verso

Antoszewski, Andrzej 2004. Wzorce rywalizacji politycznej we współczesnych demokracjach europejskich. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.

Aristoteles 1997. Retoriikka. Runousoppi. Tampere: Gaudeamus.

Berndtson, Erkki 2004. Poliitiikka tieteenä. Johdatus valtio-opilliseen ajatteluun. Helsinki: Edita.

Billig, Michael 1995. Banal Nationalism. London: Sage Publications.

Bowler, S & Farrell, D.M. (eds.) 1992. Electoral Strategies and Political Marketing. New York: St. Martin's Press.

Bralczyk, Jerzy 2003. O języku polskiej polityki lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych. Warszawa: Wydawnictwo Trio.

Brock, Peter 1992. Folk Cultures and Little Peoples: Aspects of National Awakening in East Central Europe. New York: Columbia University Press.

Brubaker Rogers 1996. Nationalism Reframed. Nationhood and the National Question in the New Europe. Cambridge: University Press.

Buras, Piotr 2005. Polish Social Democracy, Policy Transfer and Programmatic Change. Journal of Communist Studies and Transition Politics, vol.21, No.1, March 2005, s.84-104.

Charteris-Black, Jonathan 2005. *Politicians and Rhetoric. The Persuasive Power of Metaphor*. New York: Palgrave Macmillan.

Colomer, Joseph M. (ed) 2004. *Handbook of Electoral System Choice*. New York: Palgrave MacMillan.

Gallagher, Michael 1991. Electoral systems. Proportionality, Disproportionality and Electoral Systems. In *Electoral Studies*, vol.10, No.1, March 1991, s.33-51.

Golden, James L., Berquist, Goodwin F. & Coleman, William E. 2000. *The Rhetoric of Western Thought. Seventh Edition*. Iowa: Kendall/Hunt Publishing Company.

Głowiński, Michał 2004. Patriotic Discourse Versus Nationalist Discourse. *Teoksessa Studies in Polish Linguistics* vol. 1/2004. s.97-102.

Grabowska, Mirosława & Szawiel, Tadeusz 2001. *Budowanie demokracji. Podziały społeczne, partie polityczne i społeczeństwo obywatelskie w postkomunistycznej Polsce*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Hobsbawm, Eric 1994. *Nationalismi*. Tampere: Vastapaino.

Hroch, Miroslav 1985. *Social Preconditions of National Revival in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.

Håkansson, Nicklas 1999. *Valretorik. Om politiskt språk och partipropagandan*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.

Kamińska-Szmaj, Irena 2001. *Słowa na wolności. Język polityki po 1989 roku*. Wrocław: Wydawnictwo Europa.

Kostrzębski, Karol. 2002. Kampanie wyborcze ruchów populistycznych w Polsce i Niemczech-analiza porównawcza. Teoksessa Ewa Pietrzyk-Zieniewicz (red.). *Polska scena polityczna. Kampanie wyborcze*. Warszawa: Elipsa. s. 283-317.

Kowalczyk, Krzysztof & Sielski, Jerzy (red.) 2004. Polskie partie i ugrupowania parlamentarne. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.

Kowalczyk, Krzysztof 2004. Platforma Obywatelska Rzeczypospolitej Polskiej. Teoksessa Kowalczyk, Krzysztof & Sielski, Jerzy (red.) 2004. Polskie partie i ugrupowania parlamentarne. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek. s. 122-142.

Kowalczyk, Krzysztof 2004. Prawo i Sprawiedliwość. Teoksessa Kowalczyk, Krzysztof & Sielski, Jerzy (red.) 2004. Polskie partie i ugrupowania parlamentarne. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek. s. 143-168.

Makkonen, Anna 1991. Onko intertekstuaalisuudella mitään rajaa? Teoksessa Intertekstuaalisuus. Suuntia ja sovelluksia. Viikari, Auli (toim.). Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. s. 9-30.

McManus-Czubińska, Miller, Markowski & Wasilewski 2003. The New Polish "Right"? Journal of Communist Studies and Transition Politics, vol.19, No.2, June 2003, s.1-23.

Ozóg, Kazimierz 2004. Język w służbie polityki. Językowy kształt kampanii wyborczej. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.

Pakkasvirta Jussi & Saukkonen Pasi (toim.) 2005. Nationalismit. Helsinki: WSOY.

Palonen, Kari & Summa, Hilka (toim.) 1996. Pelkkää retoriikkaa. Tutkimuksen ja politiikan retoriikat. Tampere: Vastapaino.

Paradowska, Janina 2005a. Już tylko POPiS? Polityka nr 36 (2520) 10.09.2005. Wydawca Polityka. s.18-19.

Paradowska, Janina 2005b. Premia dla lidera. Polityka nr 37 (2521), 17.09.2005. Wydawca Polityka. s. 18-19.

Patriotyzm jutra. Program operacyjny Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Zespół Pełnomocnika Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego ds. Programu „Patriotyzm Jutra”. Warszawa 2006.

Piskorski, Mateusz 2004. Samoobrona Rzeczypospolitej Polskiej. Teoksessa Kowalczyk, Krzysztof & Sielski, Jerzy (red.) 2004. Polskie partie i ugrupowania parlamentarne. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek. s. 197-226.

Perelman, Chaïm 1996. Retoriikan valtakunta. Tampere: Vastapaino.

Remy, Johannes 2000. Higher education and National Identity: Polish Student Activism in Russia 1832-1863. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Smith, Anthony D. 1971. Theories of Nationalism. London: Duckworth.

Smith, Anthony D. 1998. Nationalism and Modernism. A Critical Survey of Recent Theories of Nations and Nationalism. London: Routledge.

Szczerbiak, Aleks 2001. Party Structure and Organizational Development in Post-Communist Poland. Journal of Communist Studies and Transition Politics, vol.17, No.2, June 2001, s. 94-130.

Szczerbiak, Aleks 2002. Poland's Unexpected Political Earthquake: the September 2001 Parliamentary Election. Journal of Communist Studies and Transition Politics, vol. 18, No.3. September 2002, s.41-76.

Szczerbiak, Aleks 2003. Old and New Divisions in Polish Politics: Polish Parties' Electoral Strategies and Bases of Support. Europe-Asia Studies, vol.55, No.5, 2003, s. 729-746.

Sielski, Jerzy 2004. Polski system partyjny. Teoksessa Kowalczyk, Krzysztof & Sielski, Jerzy (red.) 2004. Polskie partie i ugrupowania parlamentarne. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek. s. 9-26.

Tindale, Christopher W. 2004. Rhetorical Argumentation. Principles of Theory and Practice. Thousand Oaks: Sage Publications.

Tomczak, Łukasz 2004. Sojusz Lewicy Demokratycznej. Teoksessa Kowalczyk, Krzysztof & Sielski, Jerzy (red.) 2004. Polskie partie i ugrupowania parlamentarne. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek. s. 48-75.

Żukowski, Arkadiusz 1997. Systemy wyborcze. Wprowadzenie. Olsztyn: Wyższa Szkoła Pedagogiczna.

LIITE 1

Lyhenneluettelo

Työn lukeminen käy raskaaksi, jos joka kerta erilaisia poliittisia toimijoita, puolueita jne. käsiteltäessä käytetään niiden koko nimiä, jotka ovat usein moniosaisia. Olen päättänyt seuraavaan ratkaisuun: toimijan esiintyessä ensimmäisen kerran mainitsen siitä koko nimen, lyhenteen ja suomennoksen (vakiintuneen suomennoksen puuttuessa suomennos on omani). Vakiintuneet suomennokset ovat pääasiassa Helsingin sanomien Puolan kirjeenvaihtajan Pilvikki Kausen käyttämiä ja onkin hyvä huomata kuinka merkittävässä roolissa yksittäinen valtamedian toimittaja on kokonaista maata koskevan terminologian luomisessa.

Akcja Wyborcza „Solidarność” AWS – Vaaliliike Solidaarisuus

Kongres Liberalno-Demokratyczny KLD – Liberaalidemokraattinen kongressi

Liga Polskich Rodzin LPR – Puolalaisten perheiden liiga

Młodzież Wszechpolska MW – Yleispuolalainen nuorisoliitto

Ogólnopolskie Porozumienie Związków Zawodowych – Yleispuolalainen ammattiliittojen keskusliitto

Platforma Obywatelska PO – Kansalaisfoorumi

Polska Zjednoczona Partia Robotnicza PZPR – Puolan yhdistynyt työväenpuolue

Polskie Stronnictwo Ludowe PSL – Puolan talonpoikaispuolue

Porozumienie Centrum PC – Keskustan sopimus (eng. Centre Agreement)

Prawo i Sprawiedliwość PiS – Laki ja oikeudenmukaisuus (myös Laki ja oikeus)

Przymierze Prawicy PP – Oikeiston liitto

Samoobrona – Itsepuolustus

Socjaldemokracja Polska SdPI – Puolan sosiaalidemokraattinen puolue

Socjaldemokracja Rzeczypospolitej Polskiej SdRP – Puolan tasavallan sosiaalidemokraattinen puolue

Sojusz Lewicy Demokratycznej SLD – Demokraattisen vasemmiston liitto

Unia Demokratyczna UD – Demokraattinen unioni

Unia Wolności UW – Vapauden unioni

LIITE 2. Puolankielinen tiivistelmä

**STRESZCZENIE: NACJONALIZM WE WSPÓCZESNEJ POLSCE. ANALIZA
RETORYKI PROGRAMÓW WYBORCZYCH W WYBORACH
PARLAMENTARNYCH 2005 ROKU.**

1. WSTĘP

W swojej pracy magisterskiej badam programy oraz manifesty wyborcze czterech największych partii politycznych w wyborach parlamentarnych 2005 roku. Są to partie: Prawo i Sprawiedliwość (PiS), Platforma Obywatelska (PO), Samoobrona i Sojusz Lewicy Demokratycznej (SLD). Wybory te są moim zdaniem szczególnie ciekawe z dwóch przyczyn: były to pierwsze wybory zorganizowane w Polsce po jej wejściu do Unii Europejskiej i przyniosły wielką zmianę kierunku politycznego kraju. SLD, który był wielkim zwycięzcą poprzednich wyborów w 2001 roku, przegrał ciężko, podczas gdy prawica wygrała dużym poparciem. W swoim badaniu będę się koncentrowała na aspekcie nacjonalistycznym, tzn. interesuję się tym, jakich sposobów wyrażania nacjonalizmu czy patriotyzmu różne partie używały w swoich kampaniach wyborczych.

Choć w XX wieku (szczególnie po II-iej wojnie światowej) nacjonalizmowi poświęcono dużo prac badawczych, często badania te skoncentrowane były na historii XIX-ego wieku i rodzenia się świadomości narodowej, a w minimalnym stopniu brały pod uwagę nacjonalizm współczesny. W mojej pracy przyjmuję badanie brytyjskiego socjologa Michaela Billiga jako podstawę swojej koncepcji nacjonalizmu. Billig w książce „Banal Nationalism” (Nacjonalizm Banalny, 1995) opisuje wszechobecny charakter nacjonalizmu: częściej widzimy nacjonalizm „tam” niż „tu”, to znaczy gdzie indziej, a nie w swoim społeczeństwie. Używamy także innych słów, kiedy mówimy o swoim społeczeństwie, np. patriotyzm, lojalność, identyfikacja społeczna. Nacjonalizm istnieje jednak wszędzie i w każdym państwie jednonarodowościowym składa się patriotyczne deklaracje codziennie. (1995:15-16,93.) Nacjonalizm banalny/codzienny Billig charakteryzuje jako sposoby ideologiczne, które umożliwiają codzienną reprodukcję ustabilizowanych państw zachodnich (tamże:6). Jego zdaniem nacjonalizm banalny

dzieli się na dwie kategorie: „flaga machana” i „flaga niemachana”¹⁰⁹. Zwykle zwraca się automatycznie uwagę na „flagę machaną” jako wyraz nacjonalizmu, np. na paradzie wojskowej lub stadionie sportowym. Bardziej codziennym zjawiskiem jest jednak „flaga niemachana”, którą możemy zobaczyć w tle wiadomości telewizyjnych, która może wisieć przy drzwiach urzędu państwowego lub być wyszyta na mundurze policjanta. Zdaniem Billiga to właśnie ta flaga, która jest taką codzienną częścią naszego życia, że stała się już dla nas niewidoczna, jest symbolem przynależności do wspólnoty, to ona „provides banal reminders of nationhood”. (tamże: 40-41). „Flaga niemachana” ukrywa przed nami najczęstsze manifestacje nacjonalizmu, na których powinniśmy się z tego właśnie powodu się skoncentrować.

W literaturze naukowej terminy *nacjonalizm* i *patriotyzm* odróżnia się na podstawie historii: patriotyzm jest etapem na drodze do nacjonalizmu, który trzeba przeżyć, żeby dojść do współczesnego nacjonalizmu i państwa jednonarodowościowego. W języku codziennym ludzie często albo nie widzą żadnej różnicy między tymi terminami, albo używają słowa *patriotyzm* w sensie pozytywnym, mówiąc o sobie, a słowa *nacjonalizm* w sensie negatywnym, mówiąc o innych. (o teorii zob. np. Brock 1992:2, o języku codziennym Billig 1995:55-57, Głowiński 2004.)

W mojej pracy magisterskiej zadam sobie pewne pytania, na które postaram się odpowiedzieć. Jaką retorykę partie stosują w swoich tekstach wyborczych? Jak budują one jedność narodową w tych tekstach? Michał Głowiński (2004) stwierdził, że dyskurs nacjonalistyczny nie może istnieć bez wroga. Jestem więc ciekawa, jakich wrogów opisuje się w kampanii wyborczej. Czy są oni zewnętrzni (organizacje międzynarodowe np. Unia Europejska, inne kraje), czy wewnętrzni (inne partie, byli rządzący, komuniści)?

2. METODOLOGIA

Retoryka jest sztuką wymowy oraz nauką o zasadach umiejętnej argumentacji, a także pięknego i sprawnego wysławiania się, która powstała w starożytnej Grecji. Później jednak retoryka została napiętnowana jako „pusta retoryka”, zjawisko negatywne i

---

¹⁰⁹ ang. waved/saluted flags vs. unwaved/unsaluted flags

uważano ją za coś nieistotnego, powierzchownego oraz błędnego (Palonen&Summa 1996:7). Rehabilitacja retoryki trwała przez cały XX wiek, kiedy powstała tzw. Nowa Retoryka, która zwróciła uwagę na uznaną już w starożytności retoryczność polityki (tamże). Głównymi przedstawicielami nowej retoryki są belgijski filozof Chaim Perelman, amerykański Kenneth Burke oraz brytyjski Stephen Toulmin.

W niniejszej pracy przyjmuję kategoryzację, którą Arystoteles przedstawił w swojej Retoryce, jako podstawę mojej analizy retoryki. Według tej kategoryzacji komunikacja może wpływać na odbiorcę poprzez trzy czynniki: *etos*, *patos* i *logos*. Czynniki związane z *etosem* mają podstawę w charakterze mówcy/nadawcy, z *patosem* - w stanie umysłu słuchacza/odbiorcy, a z *logosem* - we własnej świadomości. (Arystoteles 1997:11.) Choć moim głównym autorytetem jest Arystoteles, zwracam też uwagę na nową retorykę wtedy, kiedy pomysły jej przedstawicieli dobrze mi odpowiadają. Arystoteles stwierdził, że w retoryce chodzi o techniki mowy publicznej, kiedy mówi się do ludu, który nie nadąża za zbyt skomplikowanym rozumowaniem (Perelman 1996:11). Punkt widzenia nowej retoryki jest szerszy i efektywniejszy niż u Arystotelesa, ponieważ bada komunikację wśród wszystkich różnorodnych odbiorców, od ludu do spotkań między specjalistami. Wtedy nie ma znaczenia, czy mówi się do całej populacji, czy też do jednej osoby i można badać perswazję w szerszej formie, niezależnie od rodzaju odbiorcy oraz tematów. (tamże:11-12.)

Posługując się tymi trzema kategoriami retoryki będę w swojej pracy badać, jakich form używano w polskich programach wyborczych i jakie formy stosowano, głosząc hasła nacjonalistyczne oraz patriotyczne. Jako *etos* będę interpretować perswazję zbudowaną na charakterze lub autorytecie nadawcy, a także perswazję zbudowaną na charakterze lub autorytecie kogoś innego. Chodzi tu o takie przypadki, kiedy partia stara się przekonać wyborców powołując się na autorytet np. znakomitego i lubianego przez Polaków Papieża Jana Pawła II-ego. Jako *patos* będę interpretować perswazję związaną z wartościami oraz uczuciami i interesuje mnie, jaki obraz Polaka i Polski partie budują za pomocą *patosu* w swoich programach. *Logos* może być krótko opisany jako argument (zob. np. Tindale 2003:23, Charteris-Black 2005:11,13). W mojej analizie będę interpretować jako *logos* perswazję opartą na faktach (niezależnie od tego, czy fakty te w rzeczywistości są faktami, czy też partie chcą je tylko pokazać jako fakty)

oraz „faktualizację”, co rozumiem jako przedstawianie swojej wersji i swoich poglądów jako prawdy.

Interesuję się też językiem nacjonalizmu i polityki. Po rozpadzie systemu socjalistycznego język polityki w Polsce zasadniczo się zmienił. Polacy odrzucili tzw. nowomowę i zapoczątkowali zupełnie nowy, wolny język polityki, który przyniósł ze sobą nowe słownictwo (Ożóg 2004:9). Trzeba jednak pamiętać, jak przypomina Bralczyk (2003:69), że zmiana ta nie zaczęła nagle w 1989 roku, lecz pewne elementy pluralizacji języka polityki wystąpiły już w latach osiemdziesiątych. Ważną częścią tego języka jest opozycja *my – oni* i chociaż opozycja ta ciągle istnieje, zmienia się z biegiem czasu. W okresie komunistycznym wyznaczała ona głównie relację między społeczeństwem (*my*) a rządzącymi (*oni*). Obecnie ta opozycja bardzo dobrze się utrzymuje, ale obok niej wielu Polaków wyznacza kilka innych opozycji wśród różnych partii i ugrupowań: w miejscu *ich* położono przeciwnika politycznego, ukazano go jako obcego, znajdującego się poza wspólnotą. (Ożóg 2004:62)

Na podstawie powyższej teorii Ożoga oraz pojęcia „machana/niemachana flaga” Michaela Billiga, szukam w zebranych materiałach użyć określonych przeze mnie jako „My nacjonalistyczne” i „My polityczne”. Jako użycie *my nacjonalistycznego* traktuję takie wyrażenia, którymi stara się przekonywać lud/wyborców i używa się słowa *my* w znaczeniu „nasz naród”, „Polacy”, „katolicy” itd. Dobry przykład tego można znaleźć w programie wyborczym Platformy Obywatelskiej: „Skutki tego odczuwamy *wszyscy*, w postaci bezrobocia, małego rynku pracy, omijania przez inwestorów naszego kraju (...)”. W *my nacjonalistycznym* na pierwszym planie jest naród jako zjednoczona wspólnota i całość, a akcentuje się dobro wszystkich Polaków. W *my politycznym* podkreśla się znaczenie naszej partii, naszej zdolności do rządzenia nad wami (wyborcami) i istotne jest to, co my możemy dla was zrobić: „Nie zmienimy [my w znaczeniu nasza partia] Polski na lepsze, jeśli nie zmienimy konstytucji” (Program PO).

3. POLSKI SYSTEM POLITYCZNY I SYTUACJA PRZED WYBORAMI PARLAMENTARNYMI W 2005 ROKU

Jednym z problemów związanych z opisaniem rzeczywistości postkomunistycznej jest terminologia. Terminy utworzone do opisanie zachodniego systemu politycznego, np.

prawica-lewica, nie funkcjonują tak samo w kontekście postkomunistycznym. Często w samoidentyfikacji partii czynnikiem decydującym o prawicowości/lewicowości jest czynnik oddzielny, np. stosunek do przeszłości komunistycznej lub kościoła katolickiego, które z perspektywy zachodniej nie wydają się tak ważne. Z tego powodu nic dziwnego, że partie identyfikujące się jako prawicowe lub skrajnie prawicowe mogą mieć lewicowe poglądy dotyczące gospodarki (Bralczyk 2003:108). Mimo że znaczenia terminów nie są identyczne z ich użyciem na Zachodzie, według Grabowskiej i Szawiela (2001:27-29) funkcjonują one w praktyce: wyborcy postrzegają partie i identyfikują się z nimi na skali prawica-lewica.

Co jest typowe dla krajów w okresie przejściowym, także w Polsce partie polityczne nie są stabilne w takim sensie, że kilku partii, które uczestniczyły w wyborach parlamentarnych 2001 roku, obecnie już nie ma (Unia Pracy, Unia Wolności). Interesujące jest też, że choć partie już nie istnieją pod wcześniejszą nazwą, ci sami politycy kontynuują swoją działalność w nowych partiach. Chodzi teraz oczywiście o braci Kaczyńskich, którzy wcześniej byli częścią partii „Akcja Wyborcza Solidarność” (AWS), oraz o Donalda Tuska, który był działaczem „Unii Wolności”, a przeniósł się do nowej partii - Platformy Obywatelskiej. Druga rzecz, która jest w sumie typowa dla tych krajów, to silne zmiany kierunku politycznego, od prawa do lewa lub odwrotnie.

Polski system polityczny różni się od fińskiego w kilku punktach. Najważniejszymi różnicami są chyba dwuizbowość parlamentu oraz to, że w Polsce głosuje się na partyjną listę wyborczą, a nie bezpośrednio na poszczególnych kandydatów jak w Finlandii. Interesujące jest także, że z tych dwóch izb w parlamencie, niższa, Sejm, jest bardziej wpływowa niż wyższy Senat.

O frekwencji można powiedzieć, że na ogół jest ona dużo niższa w Polsce niż w Finlandii. Wśród grup wiekowych, grupa najmłodsza (poniżej 30 roku życia) głosuje najmniej (Paradowska 2005:18). Jesienią 2005 roku w wyborach parlamentarnych głosowało 40,57 % wyborców. Od poprzednich wyborów w 2001 roku liczba głosujących spadła, ponieważ wtedy głosowało 46,29 % uprawnionych. Ogólnie trzeba pamiętać, że partie polityczne nie są w Polsce zbyt popularne. Z powodu braku nowszej statystyki cytuję Szczerbiaka, według którego na początku lat 90-tych XX wieku jedynie 1,5% wyborców było członkami jakiegokolwiek partii. Jego zdaniem w tym

czasie w Finlandii do jakiejś partii należało 12,9 % wyborców. (Szczerbiak 2001:111-112.)

W 2005 roku 6 partii przekroczyło próg wyborczy (5% dla partii oraz 8 % dla koalicji): Prawo i Sprawiedliwość (26,99 % głosów), Platforma Obywatelska (24,14 %), Samoobrona (11,41 %), Sojusz Lewicy Demokratycznej (11,31 %), Liga Polskich Rodzin (7,97 %) i Polskie Stronnictwo Ludowe (6,96 %). Szczególnie godny uwagi jest wielki spadek popularności SLD (-29,73 % w porównaniu z wyborami w 2001 roku) oraz wzrost poparcia dla PiS (+17,49 %) oraz PO (+11,44 %).

Prawo i Sprawiedliwość jest obecnie partią braci Kaczyńskich, Jarosława i Lecha. Obaj bracia uczestniczą od dawna w życiu politycznym i jak już wspominałam ich centroprawicowa partia „Porozumienie Centrum” była częścią AWS-u. PiS założyli oni dopiero w 2001 roku (zob. np. Szczerbiak 2002). Celem nowej partii było przedstawienie nieskompromitowanego wariantu partii politycznej na prawo od AWS. Głównymi hasłami głoszonymi przez Kaczyńskich były i są: sprzeciw wobec korupcji, walka z przestępczością, ograniczenie samodzielności NBP, nowa polityka gospodarcza, obniżenie podatków oraz wsparcie dla rodzin (Kowalczyk 2004:151-152). Bez wątplenia PiS może być zaklasyfikowany jako partia prawicowa, ale był on też klasyfikowany jako partia tzw. „nowego populizmu” (Kostrzębski 2002:283). Charakterystyczne dla partii „nowego populizmu” jest charyzmatyczne przywództwo, komunikacja z wyborcami oparta na przeciwstawnym schemacie „zwykli ludzie” kontra „oni” (obóz rządzący), radykalne uproszczenia programowe oraz opieranie się na przesądach, uprzedzeniach i lękach społeczeństwa. Według Kostrzębskiego oprócz PiS-u w polskiej polityce partiami „nowego populizmu” są także Liga Polskich Rodzin i Samoobrona. (tamże:283-284, 286.)

Tak samo jak działacze PiS-u, działacze Platformy Obywatelskiej mają swoje korzenie w „Solidarności”, ale to nie znaczy, że partie te mają wiele wspólnego. Przed wyborami parlamentarnymi i prezydenckimi PO wyglądało jako zwycięzca, ale w końcu PiS okazał się silniejszy i jeszcze raz PO pozostało w opozycji, ponieważ partia ta nie zgodziła się współrządzić z PiS-em. Podobnie jak PiS, PO też jest partią młodą, założoną w 2001 roku. Większość jej polityków przeniosła się do nowej partii z prawicowej Unii Wolności (UW), ale też z AWS. Główne hasła PO to: idee liberalno-

konserwatywne, popieranie gospodarki rynkowej i przyspieszenie integracji europejskiej. (Kowalczyk 2004:122-123.) PO ma wspólny elektorat z byłą Unią Wolności i najczęściej głosują na nią młodzi i wysoko wykształceni ludzie, którzy korzystają ze zmian okresu przejściowego (Szczurbiak 2003:732-733).

W skali polskiej polityki partyjnej Samoobrona RP jest w takim sensie wyjątkiem, że nie reprezentuje ona żadnej politycznej tradycji o ustalonej pozycji. Nawet dla politologów klasyfikacja partii przy pomocy klasycznych terminów okazuje się trudnym zadaniem i poglądy różnych badaczy się różnią. Jedni nazywają ją skrajnie prawicową, inni lewicowo-populistyczną (zob. np. McManus-Czubińska 2003). Samoobrona jest jedną z nielicznych partii, które funkcjonują nieprzerwanie od rozpadu socjalizmu. W początkach jej działalności partia ta miała na celu wyłącznie wsparcie Związku Zawodowego Rolnictwa „Samoobrona”, który przez dłuższy czas dominował nad partią (Piskorski 2004:197). Od samego początku charyzmatycznym liderem i przewodniczącym Samoobrony jest Andrzej Lepper, dzięki któremu partia stała się symbolem radykalizmu, zwłaszcza blokad drogowych (Kostrzębski 2002:284). Na Samoobronę głosują głównie rolnicy oraz mieszkańcy wsi, to znaczy ci, którzy raczej nie korzystają ze zmian okresu przejściowego. Z tego względu partia koncentruje się w swoich hasłach na polityce socjalnej i odnosi się krytycznie do Unii Europejskiej (Piskorski 2004:211).

Wśród partii wybranych do analizy w tej pracy, Sojusz Lewicy Demokratycznej jest jedyną partią rządzącą w minionej kadencji. SLD jest następcą Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej i powstał jako koalicja przed wyborami parlamentarnymi 1991 roku (Tomczak 2004:48). Według Tomczaka najistotniejszymi czynnikami SLD są: umocnienie struktur samorządu terytorialnego, świeckość państwa oraz integracja europejska (tamże:60-63). Obecnie SLD przeżywa okres reformowania się. Prawdopodobnie w związku ze spadkiem poparcia politycy starszego pokolenia (w oczach wyborców – komuniści) zostaną odsunięci i zastąpieni młodymi (np. przewodniczący Wojciech Olejniczak oraz sekretarz generalny Grzegorz Napieralski), którzy już nie mają przeszłości w PZPR.

4. RETORYKA POLSKICH PARTII POLITYCZNYCH W WYBORACH PARLAMENTARNYCH W 2005 ROKU

W czwartym rozdziale pracy analizuję programy, manifesty lub deklaracje wyborcze na podstawie analizy retoryki opisanej w rozdziale drugim. Większość programów poszczególnych partii miała objętość około 7-15 stron i można je było znaleźć w internecie. Wiele razy dłuższy niż programy innych partii był program Prawa i Sprawiedliwości (72 strony). Ze względu na jego objętość, zamiast analizowania całości, do analizy wybrałam tylko 3 rozdziały. Jeśli chodzi o Samoobronę analizowana jest książeczka „Trzecia Droga Samoobrony RP”, którą dostałam w biurze tej partii w Krakowie, gdzie też wyjaśniono mi, że chociaż książeczka ma inną nazwę (niż program wyborczy), może ona być traktowana jako program tej partii. Oprócz programów wyborczych w przypadku Sojuszu Lewicy Demokratycznej i Prawa i Sprawiedliwości analizowany jest także ich manifest lub deklaracja wyborcza. Nie udało mi się uzyskać manifestów lub deklaracji Platformy Obywatelskiej i Samoobrony, co jednak nie oznacza, że partie takich nie miały.

Najogólniej można powiedzieć, że każda partia ma swój indywidualny sposób wyrażania się. PiS wyraźnie podkreśla złośliwość obecnych rządzących (tzn. SLD) i używa języka nacjonalistycznego do takiego stopnia, że trudno nawet go badać. Na przykład ciągle powtarza, że chodzi o polskie dzieci, polskich rolników, polskich bezrobotnych itd., chociaż z kontekstu wyborczego wydaje się to oczywiste, że mowa jest o własnych Polakach. PiS używa *etosu*, kiedy podkreśla swój autorytet i rolę w zmianie społecznej. W tej retoryce istotne jest, że partia stara się pokazać przynależność do wspólnoty, że politycy są równi z ludem. Partia chce też przekonać wyborców o swojej zdolności do działania i kombinując *etos* z *my politycznym* proponuje „zawrzeć pakt społeczny”. Pakt ten ma pomóc wszystkim Polakom, więc mówi się tu również o *my nacjonalistycznym*, któremu *my polityczne* chce czynić dobro. PiS używa dość silnego *patosu* budując dychotomię między Polską („prawdziwymi katolikami”) oraz silnymi, zsekularyzowanymi członkami Unii Europejskiej („innymi”). Unia Europejska jest więc wrogiem Polski i Polaków (*my nacjonalistyczne*), a szczególnie groźne są „silne trendy centralistyczne”, zamiarem których jest wytworzenie nowej paneuropejskiej tożsamości, kosztem państw narodowych i tożsamości narodów europejskich. Drugim oczywistym wrogiem w programie PiS-u jest Rosja. Stosując

patos partia pokazuje negatywny obraz obecnej Polski, tzw. Trzeciej Rzeczypospolitej, którą chce usunąć i budować swoją - Czwartą Rzeczpospolitą, taką, która by była uczciwa, sprawiedliwa, praworządna i bezpieczna. Jednocześnie, kiedy PiS podkreśla swoją zdolność, pokazuje on tym samym niezdolność i zaniedbania obecnych rządzących, którzy pozwolili, aby kraj stał się tak patologiczny. Na podstawie tych tekstów, *logos* nie wygląda jako typowy sposób perswazji dla PiS-u. Chociaż w programie proponuje się wiele pozytywnych zmian, nie buduje się argumentów na faktach, ale raczej na wartościach, i z tego powodu *patos* jest o wiele bardziej typowym sposobem wyrażania się niż *logos*. Ogólnie dla PiS-u *my nacjonalistyczne* jest ważniejsze od *politycznego*, którego nie używa się aż tak często. Akcentuje się jednak wrogów politycznych, którymi są, oprócz już wymienionego SLD, także politycy liberalni, którzy „głoszą wybujały indywidualizm i wolność do wszystkiego”.

Sposób wyrażania się Platformy Obywatelskiej jest całkiem inny niż PiS-u. PO ma sposób wyrażania się specjalisty. Oznacza to, że używa głównie *logos-retoryki*, prezentuje swoje argumenty jako fakty i buduje swoim politykom rolę specjalistów od gospodarki. *Etos* nie jest typową formą retoryki dla PO, a ponieważ w zeszłej kadencji partia ta była w opozycji, zamiast prezentowania osiągnięć we władzy może ona starać się przekonać wyborców mówiąc o różnych projektach partii. Mówiąc o swoich projektach pokazuje swoje przyszłe osiągnięcia, podkreśla swoją zdolność do skutecznego rządzenia i w takim sensie używając *etosu* buduje swój autorytet. PO używa *patosu*, kiedy mówi o kwestiach związanych z bezpieczeństwem kraju. Używając *patosu* buduje też uczucia przynależności do wspólnoty, do narodu polskiego, który powinien zająć przynależne mu miejsce w zjednoczonej Europie. W swoim programie PO używa interesującego wzorca mówienia, który powraca w różnych kontekstach i łączy *my polityczne* z *my nacjonalistycznym* w jednym zdaniu: My (polityczne) robimy X, my wszyscy (nacjonalistyczne) będziemy mieli Y. Innymi słowy, partia (*my polityczne*) odmieni kraj na lepszy dla wszystkich Polaków (*my nacjonalistyczne*). PO nie kryje tego, kogo uważa za wroga politycznego. Głównym wrogiem PO jest SLD. Pokazują to z jednej strony otwarte wypowiedzi negatywne o tej partii, z drugiej zaś strony mówienie pośrednio o "byłych rządzących". W porównaniu z wrogiem politycznym, wróg nacjonalistyczny nie jest na tyle widoczny. Można jednak jako takiego interpretować Unię Europejską, ponieważ partia podkreśla swoją gotowość

do skutecznego rządzenia oraz dodaje, że skuteczne rządy to takie, które potrafią zabiegać o interesy polskiej wsi w skali Europy.

Samoobrona w swoim sposobie wyrażania się używa *etosu* interesująco i kreatywnie, poszukując poparcia u zewnętrznych autorytetów. Pisze się więc o "wielu powszechnie znanych i cieszących się szacunkiem swych środowisk postaci świata nauki, kultury i gospodarki, które wyraziły chęć pracy w strukturach partii". Oprócz wspomnianych wyżej anonimowych autorytetów wymienia się, w kontekście programu społeczno-politycznego partii, Papieża Jana Pawła II-ego i pisze, że właśnie Papież myślał podobnie jak Samoobrona i z tego powodu warto na nich głosować. *Patos* używany jest przez Samoobronę szczególnie wtedy, kiedy mówi się o stanie państwa z punktu widzenia zwykłego obywatela. Negatywny *patos* koncentruje się na martwieniu obywatela: bezrobocie, rosnąca nierówność społeczna itp. Prawdopodobnym odbiorcą takiej retoryki jest typowy wyborca Samoobrony, to znaczy człowiek, który nie korzysta ze zmian okresu przejściowego. Ciekawe, że partia zwraca się ze swoją retoryką do tego wyborcy, chociaż bardzo się stara rozszerzać swój elektorat. Używając *logosu* Samoobrona także wymienia wiele autorytetów, tym razem znanych zachodnich ekonomistów. Celem tego zabiegu jest podkreślenie wiarygodności, realności oraz wykonalności propozycji partii. Znaczącą różnicą między przywołaniem Papieża a ekonomistów zachodnich jest według mnie to, że w tekście prezentuje się Papieża jako autorytet moralny, podczas gdy ekonomiści odgrywają rolę specjalistów i ich używa się ich nazwisk, żeby podbudować naukowość programu partii. W programie Samoobrony brakuje deklaracji w bezpośredniej formie "my", a używa się innego sposobu budowania *my politycznego*. Choć partia nie akcentuje zbyt silnie *my politycznego*, wrogów politycznych opisuje się wyraźnie. Dla Samoobrony są nimi PO (lewica patriotyczna jest przeciwna wszelkim propozycjom neoliberalów) oraz SLD (lewica patriotyczna będzie też obnażać kłamstwa tzw. lewicy socjaldemokratycznej). Użycie *my nacjonalistycznego* jest w tym sensie podobne do *my politycznego* i widać je głównie poprzez wrogów. Wrogami Polski i Polaków według Samoobrony są: globalizacja oraz organizacje międzynarodowe (np. Bank Światowy i Międzynarodowy Fundusz Walutowy).

SLD jest wśród analizowanych partii jedyną byłą partią władzy, więc jest ona jednocześnie jedyną, która może stosować retorykę nazywaną przeze mnie "retoryką

samochwalstwa". Stosując *etos* stara się przekonywać wyborców wymieniając swoje osiągnięcia w minionej kadencji. *Patosu* SLD używa głównie, aby podkreślać bliskość ze zwykłymi wyborcami oraz zrozumienie spraw najsłabszych w społeczeństwie. Co wygląda dość wyjątkowo, w moim materiale znajduje się potwierdzenie, że SLD określa swoją docelową grupę odbiorców mówiąc, że „interesów ludzi pracy będziemy bronić”. Najczęściej partie starają się budować swoją retoryką dla jak najszerszego elektoratu i unikają wyrażen określających ich jako rzeczników ludzi z poszczególnych grup społecznych. Na podstawie analizowanych tekstów *logos* wygląda jako nietypowy sposób wyrażania się dla SLD. W manifestie można jednak znaleźć użycia, które należy traktować jako *logos*, co oznacza pewien rodzaj faktualizacji: rzecz pokazuje się jako fakt i prawdę, której nie wolno zakwestionować. Wrogowie *my politycznego* są w tekstach SLD wyraźnie akcentowani. Są nimi ogólnie partie prawicowe, a bardziej konkretnie były, AWS i UW, oraz obecne, PiS i PO. SLD buduje efektywnie wroga ostrzegając wyborców, że w kraju będzie źle, jeśli prawica wygra wybory. Trzeba dodać, że taki sposób budowania wroga jest w programach wyborczych bardzo typowy i podobnej retoryki używa każda partia. Zamiast prezentowania wrogów *my nacjonalistycznego*, SLD koncentruje się na wspólnocie, na tym, jak my (naród polski) możemy razem zmienić kraj na lepsze. Co jeszcze jest bardzo ciekawe, to intertekstualność tekstów SLD: teksty tej partii są w dialogu z tematami wymienionymi albo wcześniej, albo w programach wyborczych innych partii.

5. PODSUMOWANIE

Piąty rozdział mojej pracy jest podsumowaniem tego, o czym była mowa w rozdziale czwartym, a także krótkim porównaniem retoryki poszczególnych partii z pozostałymi. Na podstawie analizowanych materiałów można powiedzieć, że użycie *etosu* i *patosu* jest dużo popularniejsze, kiedy się mówi o nacjonalizmie lub patriotyzmie, niż użycie *logosu*. Porównując teksty poszczególnych partii zauważa się, że używają one między sobą dość podobnego *patosu* w celu przekonania wyborców. We wszystkich programach wyborczych znajdują się wyrazy sprzeciwu wobec elit politycznych i ekonomicznych oraz uczuć zagrożenia gospodarczego po rozpadzie komunizmu. Niezależnie od pozycji politycznej wszystkie partie traktują te tematy jako czarne punkty w społeczeństwie.

Analiza materiałów dowodzi, że partie budują swoich wrogów politycznych stereotypowo: są nimi zwykle partie rywalizujące, a szczególnie partie prawicowe dla lewicy oraz lewicowe dla prawicy. Można oczywiście używać *my politycznego* i *my nacjonalistycznego* także bez wskazywania w danym punkcie wroga. O PO i SLD można powiedzieć, że używają one *my nacjonalistycznego* głównie bez wroga, a *my politycznego* z konkretnym wrogiem. W PiS i Samoobronie obydwie *my* stosuje się z wyraźnie określonym wrogiem. Uogólniając można powiedzieć, że istnieją w analizowanych materiałach dwa oddzielne użycia *my nacjonalistycznego*. PiS wyróżnia się tu spośród innych, ponieważ podczas gdy inne partie budują wspólnoty przez kontekst i do pewnego stopnia unikają dosłownego wyrażania uczuć nacjonalistycznych/patriotycznych, to PiS mówi konkretnie i powtarza takie pojęcia, jak „obowiązek patriotyczny” i „interes narodowy”.

Na zakończenie trzeba przypomnieć, że materiały analizowane w tej pracy reprezentują tylko małą część wszystkich materiałów przygotowanych do kampanii przedwyborczej przez poszczególne partie. Można byłoby więc rozszerzyć badanie o wiele ciekawych kierunków, jak chociażby zbadać, jakiej retoryki używa się w reklamach wyborczych oraz na plakatach lub ulotkach. Interesującym zagadnieniem do dalszych badań są także sposoby wyrażania się używane przez pozostałe partie, np. Ligę Polskich Rodzin lub Polskie Stronnictwo Ludowe.